

El comerç a l'Amposta de principis del segle XX

FINANÇAT PER

Ajuntament d'Amposta
Museu de les Terres de l'Ebre

REALITZAT PER

Ariadna Reverté Callarisa
Sabina Colomé Ortí

A totes aquelles persones que han contribuït i facilitat aquesta recerca, en especial a les famílies, amics i treballadors del comerç ampostí.

Índex

1. Introducció.....	5
2. Objectius generals i concrets	8
3. Justificació dels límits de la recerca	10
4. Metodologia.....	12
5. Estat de la qüestió.....	14
6. Fonts i recursos de recerca	15
6.1. Bibliografia	15
6.2. Arxius històrics	22
6.3. Hemeroteca.	30
6.4. Museus en línia	57
6.5. Entrevistes	59
6.5.1. <i>Pautes aplicades a les transcripcions</i>	59
6.5.2. <i>Transcripcions</i>	61
a) <i>Entrevista realitzada a Rosita Calduch Masià.</i>	61
b) <i>Entrevista realitzada a Jon Iñurrategi.</i>	80
c) <i>Entrevista realitzada a Alfredo Ortí.</i>	97
d) <i>Entrevista realitzada a Maria José Serret Fabra.</i>	112
e) <i>Entrevista realitzada a Juan José Ortí Royo.</i>	122
7. El comerç a l'Amposta de principis del segle XX.	132
7.1. Anàlisi de cinc comerços.	141
7.1.1. <i>Forn de Calduch. La Mecànica.</i>	142
7.1.2. <i>Dulces Alemany.</i>	143
7.1.3. <i>Sastreria de Vicent Ortí.</i>	145
7.1.4. <i>Joieria Salvadó.</i>	147
7.1.5. <i>Queviures de la tia Coteta.</i>	149
8. Noves aportacions.	150
9. Conclusions.	158
10. Bibliografia.	160
11. Annexes. 161	
11.1. Imatges.	161
11.2. Inventari de comerços.	172

- 11.3. Inventari de comerços a partir del buidatge bibliogràfic.
173
- 11.4. Inventari de comerços a partir de l'Arxiu Històric de
Tarragona 184
- 11.5. Inventari de comerços a partir del buidatge
hemerogràfic 184
- 11.6. Inventari d'objectes comercials a partir de Museus en
línia 189

1. Introducció

És ben cert que un dels períodes més estudiats d'Amposta és aquell que comprèn des de finals del segle XIX fins al primer cinquantenni del XX. Evidentment, aquest interès sempre ha anat lligat al punt d'inflexió que suposà per al municipi i els territoris adjacents la construcció del Canal de la Dreta de l'Ebre durant l'últim terç del segle XIX. Aquesta obra d'enginyeria va ser un abans i un després en l'economia ampostina, de tal manera que a principis del segle XX Amposta va duplicar la seva població en només vint anys. I és que la construcció d'aquest canal no només va ser el punt de partida que possibilità el conreu de l'arròs al Delta de l'Ebre sinó que, alhora, va suposar l'acollida d'un bon volum de mà d'obra que immigrà al territori per a treballar al camp. Aquest gran augment de la població va requerir forçosament una ampliació dels habitatges disponibles i, alhora, de les infraestructures. És impossible imaginar-nos la configuració urbanística de l'Amposta d'avui sense aquest fet.

Va ser així com al tombant de segle Amposta es va engrandir notablement, passant del reduït de la vila medieval a una ciutat moderna. D'aquesta manera, a partir de l'últim quart del segle XIX es va iniciar l'expansió del municipi, prenent de punt de partida la vila i les principals vies de comunicació: la carretera de Vinaròs (avinguda de la Ràpita), el camí de Sant Jaume, la carretera a Vinallop i la carretera de Santa Bàrbara. En aquest moment es van originar les primeres barriades: el Grau i les Quintanes, que acollirien algunes infraestructures però, sobretot, tindrien un sentit residencial. La primera, propera al nucli antic, un cop enderrocats vestigis de la muralla carlina, es conformaria a partir d'illes de cases no del tot regulars, amb carrers rectes però estrets. La segona, la transformació de la qual està estretament vinculada a la construcció del cementiri el 1880, s'articula a partir d'un plànol geomètric, de manera que es formaren illes de cases a mode d'eixample. El sentit de barri residencial queda, a més, reflectit en la construcció de les Cases Barates (1915-1920)¹, obra projectada per acollir obrers.

De finals del segle XIX i principis del XX també és l'Eixample, aquella barriada construïda prenent de referència l'avinguda de la Ràpita cap a l'oest, limitant amb l'avinguda de Santa Bàrbara. El propi nom de la barriada indica les característiques de la mateixa:

¹ Soriano-Montagut, 2007.

estructura d'illes rectangulars de cases més o menys regulars. Si bé aquest barri també tenia caràcter eminentment residencial, poc a poc es convertí en un punt neuràlgic del municipi, especialment a partir de l'edificació d'infraestructures i serveis com les Escoles Públiques (1912) o el Parc Municipal (1928).

Els canvis en l'urbanisme, l'augment de serveis i la millora de les infraestructures, i el dinamisme social i econòmic, van fer que el 19 de maig de 1908 el rei Alfons XIII concedís a Amposta el títol de ciutat.

Sobre l'Amposta de principis del segle XX, Carreras Candi incorpora una descripció datada del 1911 en la qual s'indica que la ciutat posseeix 4.183 habitants i té un total de 1.378 edificis d'habitants, "ab 178 en l'arrabal nomenat lo Grau, més d'un centenar de masies, 443 alberchs de soplug escampats per son terme formant més quaranta carrers y varies places".² Una recent anomenada ciutat que, a més, posseïa un ajuntament amb arxiu, presó i hospital, dos escoles elementals, un pas de barca per travessar el riu, il·luminació elèctrica pública, estació telefònica, estació de carabiners i caserna de la Guàrdia Civil. També existien "bons establiments pera vendre ultramarins, robes y altres articles de luxu y necessitat, ben muntats y ab tots los avenços de la industria, com hi ha també bons cafés".³

D'ençà d'aquesta descripció i al llarg de les dècades següents, la ciutat es desenvoluparia extraordinàriament. En aquest sentit, cal pensar que només quatre anys després s'iniciaria una de les obres més importants per a Amposta, el pont penjant que, inaugurat el 1920, va facilitar la connexió entre València i Barcelona i va convertir l'avinguda de la Ràpita i l'Alcalde Palau en trams de la carretera nacional. Amb això, Amposta va esdevenir un lloc de pas, fet que va comportar l'ampliació del nombre d'establiments vinculats a l'hostaleria, el comerç i els oficis.

A banda, també s'ha de pensar que no només l'inici de l'agricultura de l'arròs al Delta suposaria un augment demogràfic, sinó que totes les obres que es produïren arran d'aquesta millora d'infraestructures i serveis comportarien l'arribada d'un bon volum de treballadors que, tot i que temporalment, s'establirien al municipi i requeririen de més

² Carreras Candi, 1940.

³ Íbid.

serveis. I és que van ser moltes les obres realitzades. Entre elles podem destacar les obres de la carretera d'Amposta a Vinallop, els camins del Delta, els diferents ponts sobre el canal, la construcció del cementiri, el pont penjant o les cases barates, i les obres del clavegueram, l'aigua potable, la xarxa telefònica i elèctrica, o la millora dels carrers i les voreres.

Amb tot, els factors demogràfics i de creixement urbanístic que experimentà la ciutat van anar suposant un augment de la demanda comercial. Tant va ser així que amb el canvi de segle veurem com poc a poc s'incrementa el nombre de comerços essencials, especialment de botigues d'alimentació, al temps que en van sorgint de nous més selectes o especialitzats, com les pastisseries o les joieries.

I és que és impossible entendre quan, com i on es configurà el comerç ampostí sense tenir en compte tots els factors mencionats en els paràgrafs anterior.

2. Objectius generals i concrets

Gràcies als estudis realitzats al voltant d'aquest període històric disposem d'un gran volum d'informació sobre la història d'Amposta: coneixem la majoria de factors i fenòmens de canvi social, l'augment demogràfic, l'evolució de l'urbanisme i de les infraestructures i els principals successos polítics i socials. Malgrat tot, encara manquen recerques específiques al voltant del comerç ampostí a finals del segle XIX i principis del segle XX. És per això que en aquest treball es proposa focalitzar l'estudi en aquest àmbit, desgranant el tipus d'activitat comercial que es desenvolupà al municipi, tot analitzant com l'expansió dels comerços va poder influenciar a la societat imminentment pagesa que hi residia. La prosperitat econòmica i l'augment demogràfic de l'Amposta del tombant de segle van fer que en les primeres dècades del segle XX les necessitats de la societat canviessin, de tal manera que va ser imprescindible augmentar el nombre i la tipologia dels comerços.

Per tant, es proposa analitzar el perfil de la societat ampostina del moment i la seva evolució al llarg de les primeres dècades del segle XX, amb l'objectiu principal de descobrir la distribució dels comerços al llarg i ample del terme, esbrinant com es configurava comercialment el municipi a principis de segle, tant pel que fa a la seva distribució urbanística com a la seva tipologia i propietat. Es vol conèixer qui van ser els propietaris de les botigues i quin tipus de comerç realitzaven, alhora que el seguiment històric d'aquests negocis possibilitarà la creació d'enllaços amb el present, tot identificant els establiments amb més recorregut. Descobrir, documentar i recollir l'activitat comercial ampostina, ens permetrà posar-la en valor i, en conseqüència, entendre la repercussió i la transformació socioeconòmica i cultural de la ciutat i, per extensió, de la comarca.

Per tant, els objectius específics d'aquest estudi són els següents:

- Conèixer l'activitat comercial d'Amposta al segle XX. Situar quin tipus de botigues hi havia al municipi, qui les regentava, quins productes oferien, com ho feien i qui eren els seus principals consumidors. Relacionar la consolidació del comerç al poble amb el símbol de progrés i evolució.
- Les institucions i el comerç. Esbrinar la posició de les institucions públiques envers els comerços, descobrint com es va gestionar l'augment del botigues, quina era la seva regulació i si es duien a terme iniciatives per a fomentar aquest tipus d'activitat.

- El comerç i l'espai públic. Localitzar i justificar la concentració dels locals comercials, relacionant-ho amb la transformació urbana que va patir Amposta en aquest període. Les característiques de la distribució urbanística del municipi es veuran reflectides en la localització dels comerços, permetent crear un vincle entre les principals zones comercials i l'expansió de les barriades. Estudiant la seva evolució en el temps i l'espai es podrà descobrir el paral·lelisme amb la configuració de l'Amposta actual.
- El comerç i les relacions territorials i humanes. Estudiar l'abast comercial d'Amposta i la repercussió que aquest va poder tenir en els territoris del voltant, comprenent que el comerç implica la interacció territorial i humana.
- La població i el consum, formes de vida. Conèixer quins tipus de productes consumien els ampostins i ampostines per tal de definir com era la societat del moment. Descobrir què es comprava ens proporcionarà dades sobre les necessitats de la població, fet que reflectirà la seva diversitat.

Aquesta recerca completarà un buit en la historiografia ampostina i permetrà comprendre un bocí més de la riquesa d'aquest període històric, desvetllant punts transcendents per a la coneixença de la història de la gent, alhora que crearà enllaços amb el present, tot permetent reafirmar que l'actualitat sempre és un reflex del nostre passat.

3. Justificació dels límits de la recerca

Recercar al voltant del comerç és una tasca que pot esdevenir inacabable, motiu pel qual es fa estrictament necessari delimitar-la. Primer, cal establir el període cronològic que serà objecte del nostre estudi. En aquest sentit, s'acota als anys compresos entre el 1900 i el 1930.

Partint d'aquesta cronologia, en el temps d'execució del que es disposa per a realitzar aquesta investigació, i per poder obtenir uns resultats coherents, s'estableixen uns objectius realistes, sabent que pretendre llistar amb exhaustivitat tots els comerços d'aquest període és una tasca complexa, en tant que les fonts documentals consultables són limitades. Encara més si ens referim al comerç ambulat. És per això, justament que es deixa al marge el que s'entén per mercat o fires agrícoles i ramaderes.

Per tot això, la recerca és delimita a aquelles tendes fixes (immobles) en les que es duen a terme accions de compra i venda al detall, ja sigui de productes naturals, manufacturats o industrials, connectant la producció amb el consum i la inversió. També es comptarà amb els comerciants de productes que els representin i exerceixin l'activitat fixa en algun establiment. Per tant, es desestimen comerços de serveis, com les barberies, les perruqueries o els bancs, i les indústries de venda a l'engròs (cooperatives agràries, tallers de maquinària agrària, metal·lúrgia fusta... entre d'altres). Finalment, i per tal d'acabar d'acotar l'estudi de recerca, cal dir que tampoc s'inclouran tallers de reparació, en tant que la seva tasca va més relacionada amb la producció, evolució i modificació del producte, que no pas amb la venda directa del mateix.

Aquesta darrera concreció, tot i que necessària per limitar correctament l'estudi, també podrà suposar certs biaixos. I és que en alguns casos es poden localitzar tendes on es reparava calçat i, alhora, se'n venia de nou, així com per exemple tallers de fusta on es venien mobles nous, entre d'altres casos. En les ocasions en que quedi especificada en alguna de les fonts que el comerç venia productes nous, sí que quedaran inclosos dins del treball, ja que s'entén que hi ha una activitat comercial directa com a tal, és a dir, que es tracta d'un establiment en el qual es pot obtenir un producte acabat a partir d'una compensació econòmica. Si més no, s'és conscient que això pot produir certs biaixos: com es sap del cert que alguns tallers, a banda de reparacions, venien el producte acabat? Tot i que en alguns casos les fonts resoldran la pregunta, en d'altres no. D'aquesta manera, només s'incorporaran aquells tallers en què es pugui documentar del ben cert que es

venien productes acabats.

Finalment, cal dir que tot i que es pretén elaborar un llistat el més exhaustiu possible dels comerços de la ciutat que compleixin amb les característiques anteriorment definides, l'objectiu d'aquesta recerca no es centra única i exclusivament en fer un inventari de botigues: més aviat s'aposta per donar valor a algunes concretes. Així doncs, es destacaran comerços amb un recorregut especialment extens en el temps o unes característiques singulars, i s'intentarà posar llum a diverses qüestions definitòries i característiques que ajudaran a reconstruir la visió de com podien ser algunes tipologies de tendes a principis del segle XX.

4. Metodologia

Un cop concretat l'abast de la recerca i establerts els objectius, ha estat imprescindible desenvolupar un estat de la qüestió per tal de conèixer què es coneixia sobre el comerç a l'Amposta de principis del segle XX.

Seguidament, s'ha desenvolupat un treball d'investigació a través de diferents fonts i mètodes d'anàlisi, des d'un punt de vista qualitativa, amb l'objectiu d'obtenir nous coneixements del comerç a la localitat entre el 1900 i 1930. Comprendre la situació històrica i social, poder-la explicar i descriure de manera inductiva, ens ha fet centrar en les hipòtesis conceptuals i reals plantejades.

Així doncs, per tal de desenvolupar la investigació de manera completa, a partir d'una visió positivista, s'han utilitzat diferents instruments que han permès la recopilació de dades per poder investigar, arribant al nucli del fet històric i interpretar-lo.

De manera inicial, s'ha fet un buidatge bibliogràfic de les publicacions referents en la matèria. D'aquí s'ha pogut extreure un llistat de comerços i propietaris que han servit com a punt de partida per a contextualitzar els tipus de comerç que hi havia, la ubicació on es trobava i el tipus de producte que es venia.

Un altre recurs utilitzat ha estat la recerca exhaustiva als arxius. La visita a l'Arxiu Municipal d'Amposta, a l'Arxiu Comarcal del Montsià i a l'Arxiu Històric de Tarragona ens ha aportat un seguit de dades que han permès corroborar tota aquella informació que s'havia obtingut a partir dels recursos bibliogràfics però, sobretot, han aportat una visió molt més completa de l'activitat comercial, tot ampliant tant el nombre de negocis, com especificant la seva cronologia, localització o característiques.

Per altra banda, la consulta de l'hemeroteca de la Biblioteca Municipal de Tarragona, així com de la Biblioteca Virtual de Premsa Històrica, ha confirmat dades ja conegudes i, alhora, han ampliat la visió, literalment parlant, dels anuncis publicitaris de les tendes i de la venda dels seus productes. En aquest sentit, també s'han localitzat notícies interessants al voltant d'alguns comerços, que han proporcionat noves dades sobre les condicions i les característiques de l'activitat al sector durant aquells anys.

A partir dels objectes localitzats al Museu de les Terres de l'Ebre, consultats a través del recurs web Museus en línia, s'han volgut personalitzar les botigues i els oficis o serveis que es desenvolupaven a la ciutat. D'igual forma, la consulta dels fons personals i familiars d'alguns comerços ens han proporcionat objectes i documents de botiguers ampostins

d'inicis del segle XX.

Amb la informació recollida a partir de totes aquestes fonts s'ha desenvolupat un inventari general que ha permès censar tots els comerços localitzats, ponderant informació, creuant dades i determinant un registre de cada establiment.

Per acabar, no s'ha pogut obviar el recurs de l'entrevista com a eina facilitadora, ja que permet conèixer dades que les fonts documentals no testimonien. Aquestes ens han aportat una aproximació més personal al desenvolupament i evolució de comerços concrets, aprofundint més en la seva història social i les maneres de fer. En aquest cas, els actors socials s'han convertit en protagonistes de l'objecte d'estudi.

Un cop obtingut aquest conjunt de dades històriques i etnològiques, s'han determinat uns resultats i ponderat un seguit de noves aportacions que han aclarit la situació del comerç local ampostí a principis del segle XX, donades noves valoracions i perspectives inèdites a dia d'avui.

5. Estat de la qüestió

Són diversos els estudis que fan un anàlisi global de l'Amposta del tombat de segle, dels quals cal destacar L'Abans. Amposta. Recull gràfic 1875-1975 de M. Subirats, C. Montañés i J. Idiarte; i El llarg camí cap a una ciutat moderna. Amposta 1850-1960 de M. Soriano-Montagut. Obres, ambdues, relativament recents i que fan una aproximació general al que era la vil·la i ciutat en el període d'interès de l'estudi. Totes dues incorporen dades interessants que permeten entendre com es va desenvolupar el comerç dins del context socioeconòmic de finals del segle XIX i, sobretot, de principis del segle XX. Si més no, com és normal en publicacions d'aquestes característiques, es fa una aproximació al tema del comerç i de les professions, però no hi té cabuda un anàlisi exhaustiu i específic sobre el comerç ampostí. Tot i així, donen un molt bon punt de partida per a desenvolupar aquesta recerca.

Paral·lelament, no es pot deixar de citar l'obra de R. López Perales: Historia de Amposta, per la promptitud de la seva publicació, tot i que les dades sobre el tema que aquí ens interessa són mínimes, ja que no aprofundeix gaire en la qüestió.

Sobre la ciutat d'Amposta també s'han elaborat monografies al voltant de temes concrets. En aquest sentit, tot i que les dedicades a entitats són relativament abundants, pel que fa al comerç són molt més escasses, per no dir pràcticament inexistents. D'aquestes, podríem destacar-se'n dues. Per una part, l'estudi dut a terme per C. Queralt i M. Subirats sobre un dels comerços més fructífers de la ciutat, malauradament ja desaparegut: Casa Chordà: 75 anys de la vida quotidiana a Amposta. Per l'altra, la realitzada per Antón Pujol sobre la farmàcia Ferré⁴, tot i que únicament abasta els anys compresos entre el 1874 i el 1880.

⁴ Pujol i Beltran, 2000.

6. Fonts i recursos de recerca

6.1. Bibliografia

Una de les fonts amb les que s'ha treballat ha estat la bibliogràfica. Amb el buidatge de les obres de la historiografia local ja mencionades s'ha desenvolupat un inventari amb el nom dels comerços i els propietaris, així com també la direcció de l'establiment i la data de creació del negoci. Finalment s'ha detallat un apartat d'observacions i la font d'on pròpiament s'ha obtingut la informació.⁵

En aquest inventari s'han censat botigues i comerços compresos entre el període cronològic del 1900-1930. Amb tot, és cert que a la bibliografia tradicional hi ha certs establiments sense data determinada, aquests s'han incorporat a l'inventari, especificant aquesta particularitat i se'ls ha donat el valor de cronologia indeterminada. Les botigues que la bibliografia anomena, però que són posteriors als anys 30, no s'han incorporat. Seguidament es llisten aquest comerços per agrupacions i relacions comercials i de producte. Cal tenir en compte, però, que les dades que aquí es concreten únicament fan referència a les que apareixen a la bibliografia. Més endavant es poden ampliar o contraposar a partir de les altres fonts. En aquest cas, s'especificarà en la part final del treball.

Farmàcies:

- Farmàcia Francesc Ferré Cid establerta al carrer Major, número 12. La seva fundació data de l'any 1895.
- Farmàcia Jaime Escrivà Pujol, situada al carrer Sant Joan, 2, cantonada en la plaça de l'Ajuntament i el carrer Àfrica. Oberta al 1874. Consta que a l'any 1891, la va traspasar a Francisco Ferré, qui al 1895 la traslladà al carrer Major.
- Farmàcia Jacinto Ferré Gisbert. Establerta al carrer Corsini número 31. A partir del 1948 M. Rosa Corona Pol. Es posa en funcionament al 1904.
- Farmàcia Francisco Ferré, establerta al carrer Major número 12. Anteriorment havia estat propietat de Jaime Escrivà.
- Farmàcia Enrique Aubeso Roig, coneguda com a farmàcia 'La Moderna', es trobava situada a l'avinguda de La Ràpita número 15. En funcionament al principi

⁵ Veure l'annex al punt 11.3: Inventari de comerços a partir de la bibliografia

dels anys 20. Encara estava als 40-50.

- Farmàcia José Vicente Puig Sanjuan. Localitzada al carrer Sant Josep, 18. El febrer de 1938, l'Ajuntament el va nomenar farmacèutic municipal amb una retribució mensual de 500 pessetes. La seva fundació és indeterminada.

Forns:

- Panaderia Catalana, localitzada al carrer Major número 7. Baldomero Barberà, el fill d'Aquiles Barberà, i el nét Aquiles Barberà. Possiblement des de finals del segle XIX.
- Forn de Juan i Eusebi Arasa Castellà. Situat a la plaça de l'Aube, 2. El 1939 el traslladen als baixos de les cases de Queralt, Juan i Eusebi Arasa Castellà, els propietaris, consten a Amposta ja al 1919. Amb tot la cronologia de la fundació és indeterminada.
- Forn d'Enrique Bailach Bernat, el podien trobar al carrer Sant Roc número 17. A l'any 1940 que el traslladen a la carretera Simpàtica número 39. Enrique consta a la ciutat al 1919. Es desconeix la data de fundació del forn.
- Forn de Parròquia, situat al carrer Sant Isidre, 38. Propietat de Daniel Calduch, el pare, treballen amb ell els seus fills, José i Ramon Calduch. El pare ja residia a Amposta l'any 1904. Data de fundació indeterminada.
- Forn de Tomàs Cid Accensi, situat al carrer del Grau, feia cantó amb el carrer Verge del Carme número 24. Tomàs Cid i els seus fills, Tomàs i Víctor Cid. El pare ja consta com a que residia a Amposta l'any 1918. Es desconeix la data de fundació del forn.
- Forn d'Ismael Córdoba. Establert al carrer Sant Miquel número 24. Posteriorment, el van traslladar a l'avinguda de Santa Bàrbara, número 5. Hi treballen Ismael Córdoba i el seu fill. El pare va néixer el 1891. No es coneix la data exacta de la seva creació.
- Forn de José Curto Marti. Al 1940 el tenia al carrer García Morato. Després el va traslladar al carrer Sant Miquel número 20. Es desconeix la data de fundació del forn.
- Forn de José Fresquet. Posteriorment serà el forn d'Adolfo Pastor Almo. Obert al carrer Nou número 9. Inicialment José Fresquet. A mitjans dels anys 30 el traspassa a Adolfo Pastor. Primer propietari va néixer el 1910, malgrat tot no hi ha data de creació del negoci.

- Forn d'Eleuterio Fornós Vidal o també conegut com el Forn de Tochos, estava situat al carrer Sant Josep 32, cantoner amb el carrer Major. Eleuterio Fornós Vidal i el seu fill Eleuterio Fornós el regentaven. El seu primer propietari va néixer el 1880. Estava en funcionament a finals dels seixanta, però no es sap la cronologia exacta.
- Forn de Juan Ibáñez o forn de Cupido. Localitzat al carrer Sant Ramon número 11, cantoner amb el carrer Sant Antoni. Inicialment treballava Juan Ibáñez, després el portava el seu gendre Salvador Montserrat. No es determina la data dels principis de l'establiment.
- Forn d'Ignacio Magriñá Fornós, establert al carrer Roig i Treig, 2. Ignacio Magriñá Fornós va néixer al 1869. A la porta del que era la fleca hi consta la data de 1872, segurament es refereix a la seva construcció. Amb tot la data de la creació del negoci és indeterminada.
- Forn de Ramon Martí Andrés establert al carrer Navas número 9. Hi treballaven ell i el seu fill Ramon Martí. No és sap quan es va fundar.
- Forn de Francisco Montserrat Jansa o altrament conegut com el forn de Vicenta, situat al carrer Sant Antoni, 33. Després es van traslladar a la casa cantonera de l'avinguda Alcalde Palau, 33 i els carrers Sant Antoni i Sant Ramon. Francisco Montserrat Jansa arribà a Amposta l'any 1909. La data de creació és indeterminada.
- Forn de Manuel Subirats Fort, establert a l'avinguda Santa Bàrbara, al costat de la plaça Elisabet. Manuel Subirats i el seu fill Fermín Subirats eren els qui hi treballaven. La data de creació és indeterminada.
- Forn d'Agustín Torres Fumadó, localitzat a l'avinguda de la Ràpita número 52. Després es va traslladar a la cantonada dels carrers Agustina d'Aragó amb Garcia Morato. El regentaven Agustín Torres Fumadó, i el seu fill Pedro Torres. Es desconeix l'any de la seva fundació.
- Forn de Marià Mayos, situat al carrer General Sanjurjo, 24. Es desconeix l'any de la seva fundació.
- Forn de pa Vicent. No hi ha més dades de la localització del forn ni de la seva cronologia.
- Pastisseria Alemany o del Tramusset, coneguda també com a Dulces Alemany. Situada a l'avinguda de la Ràpita, prop dels quatre cantons, va ser creada l'any 1912

per Juan Alemany, inaugurada el mateix dia que les escoles nacionals.

- Forn de la família Torren, posteriorment de Vicent Rullo, situat al nucli antic del poble. De cronologia no determinada.

Comestibles:

- Comestibles Sebastià, es podia localitzar al carrer Major i voltants, no tenim la fundació exacta de la botiga, però es creu que es anterior al anys 20.
- Comestibles Teresa i Emilio es podia localitzar al carrer Major i voltants, no tenim la fundació exacta de la botiga, però es creu que es anterior al anys 20.
- Queviures Ventura es podia localitzar al carrer Major i voltants, no tenim la fundació exacta de la botiga, però es creu que es anterior al anys 20.
- Comestibles Trini es podia localitzar al carrer Major i voltants, no tenim la fundació exacta de la botiga, però es creu que es anterior al anys 20.
- Comestibles Maria Aurora es podia localitzar al carrer Major i voltants, no tenim la fundació exacta de la botiga, però es creu que es anterior al anys 20.
- Queviures Josefa, de mal nom la Melsa es podia localitzar al carrer Major i voltants, no tenim la fundació exacta de la botiga, però es creu que es anterior al anys 20.
- Queviures Felicitat, de malnom la tia Col, es podia localitzar al carrer Major i voltants, no tenim la fundació exacta de la botiga, però es creu que es anterior al anys 20.
- Queviures de Pepa la Monera es podia localitzar al carrer Major i voltants, no tenim la fundació exacta de la botiga, però es creu que es anterior al anys 20.
- Queviures Teresa es podia localitzar al carrer Major i voltants, no hi ha la data de fundació exacta de la botiga, però es creu que es anterior al anys 20.
- Queviures i comestibles Evelia Cid, establerta al carrer Corsini, no hi ha la data de fundació exacta de la botiga, però es creu que es anterior al anys 20.
- Queviures Senís, situat al carrer Major, tocant a l'avinguda Família Senís, com a particularitat es sap que aquesta tenda disposava de llum elèctrica. No consta la fundació exacta de la botiga, però es creu que es anterior al anys 20.
- Queviures Vives, situat al carrer Major. Al igual que la botiga de queviures de Senís, la família Vives també disposaven d'electricitat al seu establiment. No consta la fundació exacta de la botiga, però es creu que es anterior al anys 20.
- Comestibles Shirley, situada a prop del parc.

- Comestibles Leonor, establerts al carrer Sant Joan. De cronologia indeterminada.

Carnisseries:

- Carnisseries de Luna. Sense ubicació coneguda. Cronologia indeterminada.
- Carnisseria Sabaté o Carrasquet. Sense ubicació ni cronologia coneguda.
- Carnisseria de Totio. Situada al carrer Major. Cronologia indeterminada.
- Carnisseria Lafont. Sense ubicació coneguda. Cronologia indeterminada.
- Carnisseria Idiarte. Sense ubicació coneguda. Cronologia indeterminada.
- Carnisseria senyora Pilar o d'Estoy Fresco. Situada prop del parc, es desconeix l'any de fundació del negoci.
- Carnisseria dels Coreanos. Sense ubicació ni cronologia determinada.

Botigues:

- Botiga d'Adolfo Fàbregas Comas. Era una botiga on es podia trobar roba, joguines, productes de mercaderia, etc. Es podia localitzar a l'avinguda de la Ràpita número 33-35. La casa es va construir a l'any 1913.
- Botiga el Siglo. Establerta al carrer Major, entre l'estanc Piñana i la farmàcia Ferré. Apareix en una foto de final dels anys vint. Venien mercaderies variades, com objectes personals, productes de mercaderia, etc.
- Botiga de Jordi. Situada al barri del Grau, prop de l'actual mercat municipal. Es desconeix l'any de creació.
- Botiga Teresina la Facuca. Situada al barri de les Quintanes. Es desconeix l'any de creació.
- Botiga i estanc de la tia Sisqueta. Prop del parc. Es desconeix l'any de creació.
- Botiga de Claudio. Prop del parc, sense determinar la data d'obertura de l'establiment.
- Botiga de Cintenta la Cavera. Es localitza prop del parc, amb tot, no es determina la seva cronologia.
- Botiga Cabanes. Situada prop del parc. No es coneix la cronologia de la seva obertura.
- Botiga Pedro Castillo. Prop del parc, amb cronologia indeterminada.
- Botiga Santiago. Prop del parc, amb cronologia indeterminada.
- Botiga Ifigenia. Establerta a l'avinguda de la Ràpita, es desconeix el número exacte

de la seva ubicació. De cronologia desconeguda.

- Botiga Aixendri, conegut amb el malnom de la Fustera. Establert a l'avinguda de la Ràpita. No es determina la seva data de fundació.
- Botiga de Julieta la Calçones. Situada a l'avinguda de la Ràpita, es desconeix l'exactitud del número, així com l'any de creació.
- Botiga del Gallego. Establerta a l'avinguda de la Ràpita, es desconeix el número exacte de la seva ubicació. Es desconeix l'any de creació.
- Botiga de Musté. Establerta a l'avinguda de la Ràpita, es desconeix el número exacte de la seva ubicació. Cronologia de l'establiment indeterminada.
- Diverses botigues als baixos de les Cases de Queralt, totes distribuïdes al llarg de l'avinguda de la Ràpita, entre el passatge Conca i el carrer Toledo. Les cases de Queralt van ser construïdes l'any 1896, amb tot, no s'aporten dates concretes de l'obertura dels comerços.
- Casa Chordà. Situada al carrer Major números 26 -30. En funcionament des de l'any 1921 sota la propietat del senyor Ramon Chordà.
- Casa Jaume, el propietari era el senyor Jaume Arnal Vallespi, la fundació de l'establiment es probablement posterior als anys 40. Es situava al carrer Sant Joan, 20.
- Botiga d'Agustín Ràfales Roc, en funcionament ja des de l'any 1928, al carrer Sant Josep número 20.
- Casa Soquet, de Francisco Llasat, sense ubicació exacta. Ja en funcionament als anys 20.

Estancs:

- Estanc casa Borla, on tenia l'estanc Emili Vives Bertomeu, al carrer Major, cantonada amb el carrer Sant Ramón número 16. Emili Vives Bertomeu, el primer propietari, el va inaugurar l'any 1878.
- Estanc de Vendas, situat al carrer Sant Josep. No es coneix l'any de la seva fundació.
- Estanc Piñana o de Borla, situat al carrer Major, gairebé enfront de la fleca Catalana. A les fotografies de la bibliografia consultada, apareixen els primers llums elèctrics, possiblement s'estigui parlant de finals dels anys 20.
- Tabacs carrer Corsini, tocant a l'avinguda de La Ràpita, ja es coneix el seu funcionament als anys 20.

Sastreries:

- Sastreria de Vicent Ortí, molt a prop dels quatre cantons. En funcionament als anys 20.
- Sastreria Monllau. Establerts a l'avinguda Santa Bàrbara. Possiblement posterior als anys 40.

Roba:

- Botiga tèxtil del Francès (Casa Fàbregas). Establerta a l'avinguda la Ràpita. Cronologia desconeguda.
- Botiga tèxtil dels germans España. Actualment activa encara avui dia, amb tot no es citen les dates d'obertura del comerç.
- Almacenes Vallmasá, situats al carrers Sant Nicolau i Sant Miquel. No es determinen dates de fundació dels magatzems.
- Magatzems Fàbregas, casa del Francès. Situats a l'avinguda de la Ràpita. Es podia trobar en actiu als anys 40.

Joieries:

- Joieria Salvadó. Situada inicialment a l'avinguda de la Ràpita, 17-21. Oberta el 1902.

Vaqueries:

- Vaqueria Roca. Situada al carrer Sant Joan. Apareix en una foto amb indicis de que correspongui als anys 20.
- Vaqueria de Juan Ortí fill. Situada a l'avinguda de la Ràpita, 79. En funcionament als anys 20.

Mobles:

- Ferreteria i mobles casa Noé, situada al passeig Palau número 32, no es coneix la cronologia exacta de la seva fundació.

Llauneria:

- Llauneria Noé, en funcionament ja als anys 20.

6.2. Arxius històrics

Durant els inicis d'aquest estudi es va plantejar que era essencial localitzar tota aquella documentació de l'època en qüestió que proporcionés informació de l'activitat comercial d'Amposta. Així doncs, en un principi, s'ha treballat amb el tipus de fonts que reuneixen informació facilitadora de dades rellevants sobre els locals i els seus propietaris, que s'ha trobat concentrada en els llibres de registre d'altres i baixes comercials, i també als llibres de matrícules industrials i comercials.

El primer contacte amb arxius s'ha fet a nivell local. Malauradament, aquest ha estat sense èxit: a l'Arxiu Municipal d'Amposta la documentació del període cronològic que abastem va ser cremada durant la Guerra Civil. La informació que aquest tipus de font ens hagués proporcionat hauria estat, de ben segur, determinant.

Altrament, s'ha visitat l'Arxiu Comarcal del Montsià (ACMO), on la situació és la mateixa ja que no es conserven llibres de registre de matrícules industrials i/o comercials ni registres d'altres i baixes d'activitat d'Amposta entre els anys 1900 i 1930. Aquí, per tant, es van consultar llibres de registre de padrons municipals relacionats amb el període cronològic que interessa. En aquest sentit, es va trobar que n'hi ha un del 1909 i un altre del 1925 on apareix el nom de la persona, la direcció, l'estat civil, la professió, el número de fills, i altres dades de tipus personal. Si més no, cal remarcar que on es determina l'ofici de la persona censada, no apareix vinculat al negoci. És a dir, dona única i exclusivament informació de la professió d'aquell individu, sense vincular-la, en aquest cas en concret, al comerç al qual pertany.

Aquest tipus de document ens ha permès aclarir alguns dubtes: en el cas del forn de pa del senyor José Calduch Domènech es va necessitar, després d'entrevistar a la família, concretar la data de "recuperació" del forn originari del pare, que en morir passa a controlar el senyor Fresquet, treballador del forn i marit en segones núpcies de la seva mare, Rosa Domènech. I és que en la bibliografia tradicional no consta com a existent, exceptuant una imatge d'un anunci al programa de Festes Majors d'Amposta de l'any 1929, que recull Soriano-Montagut (2007). Així doncs, a partir del llibre de padró de cèdules personals de l'any 1939 es sap que el senyor José Calduch Domènech, a l'edat de 34 anys, apareix com a forner de professió. Malauradament als padrons consultats en anterioritat no apareix censat.

Sense sortir del fons de l'Arxiu Comarcal del Montsià s'ha observat també que, tot i no

tenir documentació relacionada en fons comercials, custodien fons personals de famílies amb propietats destinades a l'explotació agrícola, com és el cas del fons patrimonial de Secundino Costes (1938-2015), el fons del Molí Cercós (1928-1962) o el de la Federació Sindical d'Agricultors Arrossers (1926-1989). Tot i així, tots aquests s'allunyen de la nostra temàtica d'estudi així com també de la cronologia.

A l'Arxiu Comarcal del Montsià, també s'ha tingut l'objectiu de consultar programes de festes d'agost, ja que es va pensar que podien aparèixer anuncis publicitaris que afavoreixen la coneixença de més negocis de la localitat. Malauradament, no es conserven els anteriors al 1950, exceptuant un programari del 1944. D'aquesta manera, queden fora del nostre abast cronològic.

Altrament, també es va visitar l'Arxiu Històric de Tarragona, per consultar el fons de la Delegació d'Hisenda de Tarragona. El tipus de documentació que es cercava era la mateixa: llibres registrals de comerç. Finalment, allí sí que es van poder consultar llibres d'altres comercials i industrials: se'n conserven tres de genèrics de la província de Tarragona, que afecten a la població d'Amposta, amb cronologia de 1909, 1910 i 1911, d'on s'obtenen 10 registres d'altres comercials a la ciutat d'Amposta. A més, n'hi ha un del 1909 de baixes, també genèric de la província de Tarragona, però amb un apartat dedicat a la població d'Amposta. Amb tot, la seva informació és genèrica, no especifica cap comerç, de manera que només obtenim un resum registral de xifres d'una pàgina, sense entrar en detall.

On sortosament s'ha trobat molta més informació és al llibre de matrícula industrial de l'any 1927, on es determina la data, el propietari del comerç, la direcció del propietari i també la de l'establiment, el tipus d'activitat, els impostos que paga i les quotes. D'aquest s'obté un registre total de 229 activitats comercials⁶, de les quals 104 són comerços del municipi.

A continuació, es llisten els comerços i botigues obtinguts dels llibres del fons de la Delegació d'Hisenda de Tarragona, tot i que als llibres apareixen altres activitats de venda al major, fàbriques o activitats d'artesanía o oficis però que, com hem comentat, queden fora de la nostra recerca

L'inventari està estructurat en diferents seccions. Inicialment s'ha determinat l'arxiu del

⁶ El registre general són 229 activitats comercials, d'aquestes només 104 tenen relació directa amb la tipologia de comerç que compren l'estudi.

qual prové la informació, així com la tipologia del fons i el nom d'aquest. S'ha fet referència a la classificació documental utilitzada pel propi arxiu per descriure la documentació consultada i la cronologia dels llibres. Centrant-se més amb la personalització de les botigues, s'han anomenat els comerços amb el respectiu propietari i la direcció del local. Veurem que en alguns casos aquesta darrera no constava, o està incompleta, és a dir, sense número. Amb tot, hem considerat recopilar el màxim de dades. S'ha creat un apartat d'observacions amb comentaris relacionats amb els establiments.⁷

Així doncs, les botigues del poble censades en els llibres de registres de l'Arxiu Històric de Tarragona, pertanyents al fons d'Hisenda són les següents:

Llibre de registre d'altres industrials i comercials de l'any 1910:

Botigues:

- Juan Sugrañes, apareix sense direcció. Fa referència a una "abaceria" que eren les tendes on es venia oli, vinagre, llegums seques, abadejo...
- Juan Matheu Sabaté, apareix sense direcció.

Llibre de registre d'altres industrials i comercials de l'any 1911:

Carnisseries:

- Jaime Montañés Saura, sense direcció. Fa referència a la venda de carn fresca.
- Mariano Roig Fusté, sense direcció.

Botigues:

- "El comercio. Carnicería" sense nom de propietari ni ubicació.

Llibre de registre de matrícula industrial de l'any 1927:

Rellotgeria:

- Joan Salvadó Subirats. La situa al carrer Sant Josep sense número. Apareix en posterioritat al mateix llibre, del mateix any, com a venda de rellotges de plata i situa la botiga al passeig Palau.

Sastreries:

- Esteban Baiges Amadeu. Sastre sense gènere. Situada a la carretera de Tortosa sense número.

⁷ Veure annex, punt 11.4. Taula comerços locals d'Amposta obtinguts de l'Arxiu Històric de Tarragona.

- Vicente Ortí Fusté. Sastreria. Ubicada al passeig Palau sense número.

Llaureries:

- Juan Barberá Solé. Ubicada al carrer Sant Antoni sense número.
- Ricardo Noé Giné. Ubicada al carrer Corsini número 60.

Confiteria:

- Juan Alemany Bergamasquí. Ubicada al carrer Major sense número.

Serralleries:

- Fran Oliva Subirats. Ubicada al carrer Major sense número.

Forns de pa:

- Juan Arasa Castellà. Ubicar a la plaça de la Victòria sense número.
- Vicente Bailach Ferreres. Ubicar al carrer Sant Roc sense número.
- Baldemoro Barberà Llorenç. Localitzat al carrer major número 7.
- Daniel Calduch Morera. Establert al carrer San Isidre sense número.
- Tomás Cid Ascenci. Ubicat a la carretera de Tortosa sense número.
- Emilio Fresquet Guillem. Estava situat al c/Nou número 9.
- Eleuterio Fornós Vidal. Situat al carrer Sant Josep sense número.
- Ramón Martí Andreu. Situat al carrer del Rec número 3.
- Salvador Montserrat (segon cognom il·legible). Situat al carrer de Sant Antoni sense número.
- Francisco Montserrat (segon cognom il·legible). Situat també al carrer Sant Antoni, número 23.

Quiosc:

- José Agramunt Celma. Ubicat al passeig Palau sense número.

Farmàcies:

- Enrique Aubeso Roig. Situada al carrer Sant Josep sense número.
- Francisco Ferré Cid. Localitzada al carrer Major número 12.
- Jacinto Ferré Gisbert. Localitzada al carrer Corsini número 42.

Cordilleries:

- Andrés Garcia Cardona. Trobada al carrer Corsini número 35.

Esparteria:

- Francisco Borrull Lafont. Ubicat al carrer Sant Joan sense número.

Venta joguines:

- Francisco Vidal Luna. Situada al carrer Sant Josep sense número.

Venda de mobles de pi:

- Enrique Sagrista Albarca. Situat al carrer Major sense número.

Fruiteries:

- Juan Salvadó Gombau. Ubicat al carrer Sant Roc número 2.

Venda de palla al detall:

- Juan Jordà Serret. Localitzat al passeig Palau sense número.
- Guillermo Porres Carceller. Ubicat a la plaça de la Victòria sense número.

Venda de palla tallada:

- Manuel Quixal Borràs. Situat a la plaça de la Victòria sense número.
- Agustín Ruiz Espuny. Localitzat al carrer Sant Pere sense número.
- Rafael Pech Batalla. Localitzat a la carretera de Tortosa sense número.
- Francisco Luch Roca. Ubicat al carrer Sant miquel número 27.

Venda de materials fertilitzants:

- Oscar Carvallo Rodríguez. Ubicat al carrer Elisa número 3.
- Juan Jordà Serret. Ubicat al carrer Major sense número.

Venda d'explosius:

- Manuel Vendas Solé. Localitzat al carrer Major sense número.

Venda de teules:

- Bautista Rebull Cebolla. Situat al carrer Major número 30.
- Joaquim Cabanes Suñé. Situat al carrer Colon número 18.

Venda de sidra al menor:

- Jaime Nicolás Pablo. Ubicat al carrer Major sense número.

Sabateries:

- Hermenegildo Mesegué Sales. Localitzat al carrer Sant Joan número 15.
- Juan Moreso Fatsini. Situat al carrer Corsini número 54.
- Joaquim Roig Fusté. Ubicat al passeig Palau sense número.

Ultramarins:

- José Torren Ribas. Ubicat al carrer Major número 12.
- Baldomero Barberà Solé. Localitzat al carrer Major número 4.
- José Escudé Valls. Situat al passeig Palau número 38.
- Eleuterio Ferré Gisbert. Localitzat al carrer Major sense número.

Venda de paper:

- Lluís Ginata Costa. Localitzat al carrer Major número 18.

Venda de puntals:

- Valentín Bou Lluís. Ubicat al carrer Sant Antoni número 25.
- Manuel Aranda Alcázar. Ubicat al carrer Corsini número 6.

Carnisseries:

- José Barberá Roiget. Ubicat al carrer Major sense número.
- Jacinto Drago Sech. Ubicat a la carretera de Tortosa sense número.
- José Sabaté Pallarés. Ubicat al carrer Major número 23.

Venda de carn fresca:

- Felipe Luna Plantado. Ubicat al carrer Nou número 1.
- Ramon Lenis Llebis. Ubicat al carrer Major número 1.
- Mariano Roig Fusté. Localitzat a la carretera de Tortosa sense número.
- Miguel Pertegás Huguet. Establert al carrer Padilla número 1.
- Juan Sabaté Margalef. Ubicat al passeig Palau sense número.
- Juan Ortí Bedito. Establert al carrer Castillo número 42.
- Juan Ferré Reverté. Situat al carrer Sant Joan número 27.
- Jacinto Drago Sech. Establert a la carretera de Tortosa sense número.

Venda farines al detall:

- Baldomero Barberà Llorens. Situat al carrer Major número 7.

Comestibles:

- Pedro Aixendri Balagué. Ubicat al carrer Sant Joan
- Eusebio Arasa Castellá. Situat al carrer Sant Antoni sense número.
- Alfonso (primer cognom il·legible) Guillem. Situat a la plaça de Santa Susana sense número.
- Sebastià Forner Gombau. Situat a la plaça de Santa Susana sense número.

- José Figueres Cid. Ubicat al carrer Sant Pere sense número.
- Salvador Polo Gombau. Establert al carrer Sant Josep número 11.
- Josefa Langa Gimenez. Situada a la carretera de Tortosa sense número.
- Francisco Roig Ripollés. Establert al carrer del Rec sense número.
- Jaime Vives Cucurull. Situat al carrer Major número 3.
- José Fornós Barberá. Ubicat al carrer Sant Just número 5.
- Juan Barberá Solé. Establert al carrer Corsini número 22.
- Juan Batiste Pla Solé. Ubicat al passeig Palau sense número.
- Daniel Aguiló Panisello. Ubicat al carrer Sant Antoni número 14.
- Francisco Llasat Gas. Situat al passeig Palau sense número.

Botigues:

- Mariano Domingo Benito. Localitzat al carrer Sant Josep sense número.
- Consuelo Sabaté Pallarés. Establerta al carrer major número 26. En aquesta direcció també trobem censat com a propietari d'una botiga al senyor Domingo Talarn Jornet.
- José Maria Arques Ventura. Situat a la carretera de Santa Bàrbara sense número.
- Juan Martínez Una. Establert a la carretera de Santa Bàrbara sense número.
- José Fornós Barberà. Situat al passeig Palau sense número.
- Jose Maria Aixendri Lapiza. Localitzat a la plaça de Santa Susana sense número.
- Francisco Garcia Puyo. Adreçat al carrer Nou número 15.
- Julio Solé Garia. Establert al carrer Major sense número.
- Francisco Talarn Jornet. Situat al carrer Sant Josep sense número.
- Jaime Sebastià Messegué. Establert al carrer Victòria número 16.
- Antonio Cañelles Causa. Situat al passeig Palau número 17.

Venda de vehicles:

- Facundo Benet Forés. Ubicat al carrer Sant Josep sense número.

Venda de roba feta:

- Adolfo Fábregas Comas. Establert al passeig Palau.

Venda de teixits:

- Jaime Arnal Vallespí. Establert al carrer Sant Joan número 18.

- Vicent Benlloch Ferrer. Situat al carrer Major, sense número.
- Baldomero Escrivà Pujol. Localitzat a la plaça de la Constitució.
- Agustín Rfales Roch. Establert al carrer Sant Josep sense número
- Baldomero Barberá Solé. Situat al carrer Major número 14.

Merceria:

- Manuel Vendas Solé. Localitzat al carrer Corsini sense número.

Ferreteries:

- Joaquim Noé Balada. Situat al passeig Palau sense número.
- Juan Noé Balada. Establert al carrer Sant Joan sense número.
- Elvira Royo Fortuny. Situada al carrer Sant Joan sense número.
- Bonaventura Sanchís Reig. Establert al carrer Major número 7.

6.3. Hemeroteca.

L'anàlisi de la premsa històrica des d'una perspectiva diacrònica ha derivat a diferents modalitats de recerca: una és considerar el diari, com un objecte d'estudi en si, examinant totes les seves característiques fonamentals, com ara el director, els articulistes, el preu de venda, les seccions, les dimensions, la tirada, etc. L'altra vessant és analítica: recórrer als textos o matèria escrita del diari, com a font de coneixement i reconstrucció històrica d'una època determinada, a partir de les opinions i informacions publicades (Hernández Ramos, 2016, pp. 465-466).

En aquest treball s'ha optat per aquesta segona opció, utilitzar la premsa com una font historiogràfica per conèixer la societat i, més en concretament, la societat de consum. Així doncs, s'ha realitzat un buidatge extensiu de premsa de l'època a partir del fons de l'hemeroteca digital de la Biblioteca Hemeroteca Municipal de Tarragona i de la Biblioteca Virtual de Prensa Histórica, gestionada per la Subdirección General de Coordinación Bibliotecaria del Ministerio de Cultura y Deporte.

L'objectiu ha estat obtenir informació relacionada amb l'activitat comercial i els comerços d'Amposta en el període comprès entre el 1900 i el 1930, amb la fi de proporcionar coneixement sobre el teixit comercial de la ciutat.

Els tipus de documents que s'han classificat i inventariat han estat majoritàriament anuncis publicitaris de botigues i venedors de l'època, és a dir, d'establiments i/o persones representants que realitzen l'activitat de compra-venda de productes i matèries al municipi. Altrament, en menys quantitat, també hem classificat notícies publicades als diaris que fan referència a anuncis de cerca d'aprenents laborals. En definitiva, quotidianitats relacionades amb les botigues i l'activitat, que ens han fet comprendre i constatar situacions i vivències del dia a dia del comerç.

El diari consultat a la Biblioteca Hemeroteca Municipal de Tarragona, ha estat el *Diario de Tarragona*, mentre que a la Biblioteca Virtual de Prensa Histórica, s'han pogut analitzar diverses publicacions: el diari *el Faro*, diari *el Liberal: órgano del Partido Liberal Democrático del distrito de Roquetas, periódico semanal defensor de los intereses del distrito* i també *El Eco de la comarca: periódico semanal: defensor de los intereses de la región*.

S'han escollit aquests diaris per fer el buidatge d'informació ja que són periòdics de caire local i provincial, susceptibles de poder aportar notícies rellevants corresponents tant a

la zona d'Amposta i voltants, tot permetent agafar una visió més global i, a la vegada específica, de l'activitat.

Pel que fa a la cronologia, s'han revisat des de l'any 1900 fins al 1930. No totes les publicacions tenen aquesta cronologia completa, de fet la majoria s'alternen entre anys.

Per això seguidament detallem els anys dels buidatges hemerogràfics realitzats:

- ☐ Diario de Tarragona (1900-1930).
- ☐ *El Faro* (1904 -1905, 1916-1919).
- ☐ *El Liberal* (1906, 1908-1910).
- ☐ *El Eco de la comarca : periódico semanal : defensor de los intereses de la región* (1914-1923) .

A partir d'aquest buidatge s'ha elaborat un inventari amb les dades obtingudes, materialitzant-ho en una base de dades⁸, composta per diferents paràmetres: un número d'identificació donat a la imatge capturada resultant de la descripció, el nom de la publicació d'on s'ha obtingut, la data d'edició i de la pàgina on ho podem trobar. També s'ha detallat el número de la publicació, i la direcció o localitat on es redacta, s'administra o es pot trobar la bústia de cada editorial. Per altra part, en l'apartat de continguts s'ha volgut englobar la tipologia que caracteritza a la font. Seguidament hi ha una referència al comerç i al propietari. No obstant, s'ha generat un paràmetre d'observacions per detallar qualsevol cosa que vagi relacionada amb el contingut i no pugui encabir a la resta d'opcions. Finalment, s'ha determinat de quin fons prové i també hem adjuntat l'enllaç web directe, per poder accedir al contingut de l'anunci.

Pel que fa als resultats, han estat força i enriquidors. Al *Diario de Tarragona* s'ha pogut referenciar una notícia d'interès: es tracta d'un anunci de creació d'una plaça de farmacèutic municipal.

La de Amposta anuncia la creación de una plaza de farmacéutico municipal.
El Ayuntamiento de Alfara publica la lista de definitiva de los individuos que lo componen y número cuádruplo de mayores contribuyentes, á los efectos de la ley de compromisarios para senadores.

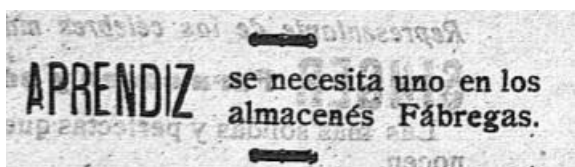
⁸ Veure annex, punt 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic premsa

S'ha decidit captar aquesta publicació, ja que ens aporta informació d'un context social a nivell municipal rellevant.⁹

Per altra part, als diaris de caire local o comarcal (*El Faro*, *El Liberal* i *El Eco de la Comarca*) hem seleccionat un tipus d'informació més homogènia: majoritàriament es tracta d'anuncis publicitaris. En aquest sentit s'han recuperat tots els relatius als comerços o a les persones representants de productes: un total de seixanta set anuncis.

Altrament, també s'han recollit anuncis de vacants laborals, aquest han estat un conjunt de tres, com és el cas, per exemple:

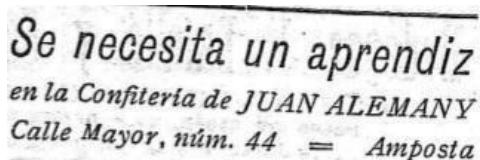
Dels magatzems Fábregas, quan publiquen al diari *El Faro*, al desembre del 1918, que busquen un aprenent.¹⁰

Així com amb la tenda de teixits Vallespí, que el dia vint-i-set d'agost de 1916 requereix d'un aprenent de botiga, anunciant-ho a la columna de les cròniques setmanals del diari *el eco de la comarca*.¹¹

O el cas de la pastisseria Alemany quan el dia set de desembre de l'any 1919 convoca una vacant laboral per a la confiteria.¹²

⁹ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic premsa. Número registre 1

¹⁰ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic premsa. Número registre 35.

¹¹ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic premsa. Número registre 62.

¹² Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 69.

Com a curiositat, també s'ha recollit una notícia extraordinària. Es tracta pròpiament d'una crònica social que fa el diari, on anuncia als ciutadans d'Amposta, en data de tres d'octubre de 1915, que el ciutadà Lluís Ferré, estudiant de farmàcia a Barcelona, puja cap a la ciutat comtal per continuar amb els seus estudis.¹³

En relació als anuncis publicitaris, han estat capturats en el moment inicial de la seva aparició, és a dir, només una vegada i en el moment cronològic en que ho efectuen. Després, de manera puntual i només en casos excepcionals, els hem tornat a captar en el cas de que hagin patit una clara transformació i/ o evolució amb el tipus de venda del producte. És a dir, hi ha comerços que s'anuncien constantment però dels que només s'ha captat l'anunci el primer cop que ho fan al mitjà.

Elaborar aquest exercici ha estat essencial per complementar i, a la vegada, afirmar tots aquells establiments i comerciants/representants que ja coneixem a partir dels estudis realitzats sobre aquesta temàtica a la ciutat. Aquests diaris ens han encaminat a dades i esdeveniments de caire més local. Amb tot, cal ser conscients que la premsa és un producte cultural de masses que, com a tal, és el resultat d'un moment i lloc concrets. Per això és una font complexa a la que cal analitzar críticament.

Així doncs, els comerços reconeguts a Amposta mitjançant anuncis publicitaris han estat els següents:

Diari El Faro. Any 1904

Comestibles:

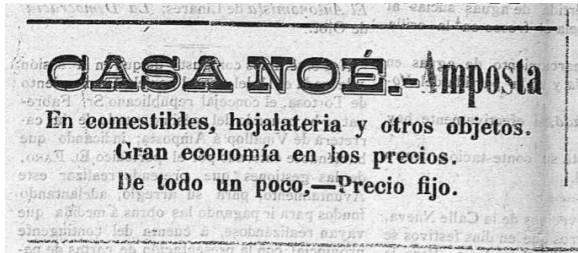
La Reusense. Sugrañes. Venda de comestibles a Amposta.¹⁴

¹³ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 57.

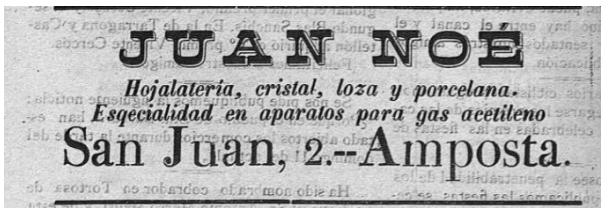
¹⁴ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 2.

Casa Noé. Situat a Amposta. Venda de comestibles i altres objectes. Remarca els baix preus al seu local comercial. ¹⁵

Juan Noé. L'estableix al carrer Sant Joan número 2. L'anunci ens informa de tots els productes que ven, vidres, porcellanes, objectes de llauna, productes domèstic per a la llar, etc.¹⁶

Cipriano Muñoz. Localitzat al carrer Major d'Amposta, no ens aporta el número. Venda de comestibles en general, però remarca que són especialistes en confiteria.¹⁷

Gasoses al menor:

¹⁵ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 4.

¹⁶ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 9.

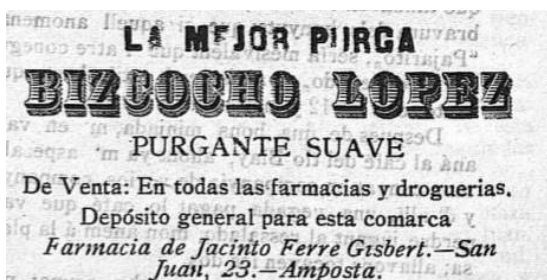
¹⁷ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 10.

José Manuel Gavaldá. Apareix com una fàbrica de begudes gasoses de venda al menor. El situa al carrer Sant Antoni i Sant Sebastià sense número. Els productes que venia eren gasosa, sifó, cervesa i una espècie de beguda gasosa extreta de la flor de l'arbust silvestre que en castellà s'anomena "zarza".¹⁸

Farmàcies:

Jacinto Ferré Gisbert. Venda de productes farmacèutics, situat al carrer Sant Joan número 23 de la localitat. Aquesta és un altre tipus de modalitat d'anunci que s'ha trobat, amb el qual publicaven el producte i després a la part inferior et diuen a quin establiment el pots trobar. En aquest cas estem davant d'un producte tipus digestiu de l'època.¹⁹

Modistes:

Teresa Forés. Modista. Establerta al carrer Major número 5 del poble. A l'anunci mostra les seves qualitats com a professional i la metodologia de treball.²⁰

¹⁸ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 5.

¹⁹ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 6.

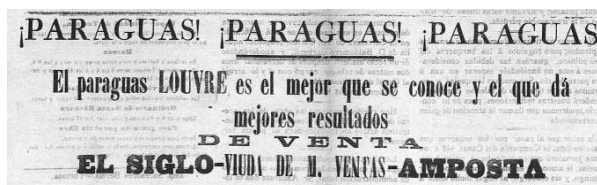
²⁰ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 7.

Ferreteria i altres productes:

El Siglo. Viuda de M. Ventas. Establerta al carrer Major número 16. S'anuncia com a ferreteria, merceria, sabateria i botiga on venen objectes varis com per exemple gorres, bijuteria, quincalla, paraigües, etc.²¹

Una altra modalitat d'anunci de la tenda El Siglo és aquest²²:

Materials de construcció:

Arturo Panisello. Venda de materials per a la construcció: rajoles, tovots, manises, ciment, etc. Establert a la plaça de l'Aube, sense determinar el número.²³

²¹ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 8.

²² Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 11.

²³ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 3.

Diari *El Faro*. Any 1905

Sastreria:

La Ampostina. S'anuncien com a confeccionadors de roba de tot tipus a preus econòmics, així com de venedors de les peces de roba a preus de fàbrica. Situats al carrer Major sense número amb el carrer Sant Roc. ²⁴

Modista:

Teresa Forés. Evolució de l'anunci. Domiciliació diferent. Carrer dels Alfacs nº 39, 1º.

Continua oferint els mateixos serveis. ²⁵

²⁴ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 15.

²⁵ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 13.

Libreries:

Porta i vendes. Corresponsal de llibres, diaris i revistes. Situat a Amposta, sense direcció comercial exacta.²⁶

Gasoses al menor:

La Perfección. El propietario era el señor Rebull. Era una petita fàbrica de gasoses i sifons, venien al menor. No determina la localització exacta, però es sap que es trobava a Amposta.²⁷

Comestibles:

Genaro Torrent i Cipriano Muñoz. En aquest cas es pot veure un mateix anunci per a referenciar a diferents establiments. La qüestió és que es tracta d'un anunci de producte, més en concret de xocolata amb llet, de la casa Jaime Boix. També informa del preu de venda.²⁸

²⁶ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 12.

²⁷ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 14.

²⁸ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 16 i 17.

Productes dentals:

V. Plá, com a representant de venda de dentadures postisses i materials relacionats. Comunica els procediments de col·locació i els materials utilitzats de qualitat. Establert a Amposta, sense localització concreta.²⁹

Diari El Faro. Any 1916

Farmàcies:

Farmàcia Moderna. Enrique Aubeso. Situada a Amposta, sense ubicació exacta. Anuncia els serveis d'analítics que ofereix als clients.³⁰

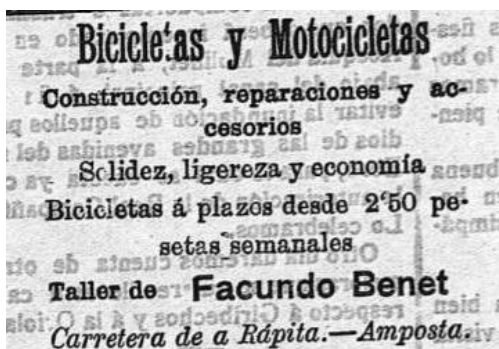
Bicicletes i motocicletes:

Taller de Facundo Benet. Situat a la carretera de la Ràpita sense número. Venda i reparació de bicicletes i motos. A l'anunci podem observar els mètodes de pagament i

²⁹ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 18.

³⁰ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 19.

serveis que ofereix.³¹

Taller mecànic José Pla. A més a més de reparar, ven cicles i també peces, recanvis i accessoris relacionats. La ciutadania el podia trobar al carrer Corsini número 35.³²

Confiteria i pastisseria:

La Estrella. Pastisseria i confiteria de Juan Alemany, situada en aquells moments al carrer Major número 44.³³

Roba, teixits i altres:

Teixits Fàbregas, establert al passeig Alcalde Palau, 23. Venda de productes tèxtils de l'lar, roba, barrets, paraigües.³⁴

³¹ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 20.

³² Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 22.

³³ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 21.

³⁴ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 23.

Comestibles i ultramarins:

Juan Aubeso, botiga de comestibles i ultramarins, venda directa de licors, embotits, formatges, conserves, begudes alcohòliques com vi i xampany, pastisseria i confiteria, productes més exclusius com els dàtils o la tonyina, i també productes d'higiene com perfums.³⁵

Representant màquines de cosir:

Blas Sanchis. Representant de les màquines cosir de la casa Singer. La direcció del local on desenvolupava l'activitat és al carrer Sant Roc número 15, a la Fonda Nova. A més a més de màquines senceres, també ven peces i recanvis. Oferia pagament a terminis.³⁶

Llibreries:

³⁵ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 24.

³⁶ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 25.

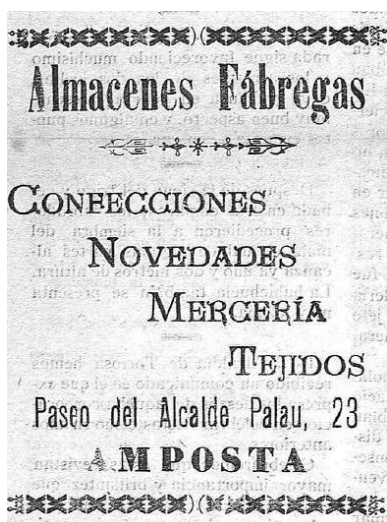
Centre Republicà d'Amposta. Venien llibres tot i que no era una llibreria com a tal. Aquest anunci publicita l'obra del ministre i diputat republicà Marcel·lí Domingo.³⁷

Diari El Faro. Any 1917

Roba, teixits i altres:

Magatzems Fábregas. Modificació de l'anunci. Venda de teixits, merceria i servei de confecció, situats al passeig de l'Alcalde Palau número 23.³⁸

Diari El Faro. Any 1918

Mobles:

J. Fusté Forcadell. Taller i venda de mobles de fusta, figures i objectes decoratius. També venen flors artificials. Establert al carrer Major número 50.³⁹

³⁷ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 26.

³⁸ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 27.

³⁹ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 29.

Taller de Carpintería y Ebanistería
 = DE =
J. FUSTÉ FORCADELL

Muebles, imágenes, figuras y objetos propios para regalos, macetas y flores artificiales.

Pidan precios para toda clase de trabajos de carpintería y ebanistería

NO EQUIVOCARSE

Mayor, 50 **AMPOSTA**

Evaristo Julien. La Competidora. Localitzats al carrer Corsini número 71. Eren un taller de fusteria, però també realitzaven serveis funeraris, és a dir, venda de taüts de fusta i tots els serveis que acompanyen al ritual de la mort.⁴⁰

Taller de Carpintería y Funeraria
"LA COMPETIDORA"
 de **EVARISTO JULIEN**

Gran economía en los servicios funerarios

Esta casa trabaja a mitad de precio de otras casas o agencias funerarias, facilitando con prontitud y economía toda clase de servicios y anexos a esta industria por lujosos que sean.

Esta casa tiene servicio de vestidor y vestidora de difuntos a precios muy cómodos y con arreglo a la clase de entierro.

Esta casa no usa el nombre de ninguna agencia funeraria, porque de usarlo seria causar el descrédito de **La Competidora**.

Gran surtido de coronas y pensamientos para los difuntos.—*Servicio permanente.*

Se construyen «Aventadoras de arroz» y demás granos, con arte y esmero.

¡No equivocarse! Calle de Corsini, n.º 71
AMPOSTA

Casa Noé. Grans magatzems de mobles. Situats al passeig Palau sense número. A l'anunci especifica la venda de llits, cadires i calaixeres, i en destaca la gran qualitat i economia.⁴¹

CASA NOÉ
 Paseig de Palau :: AMPOSTA
Grans Magatzems de Mobles
 Varietat inmensa en diferents estils.—
 Especialitat en *Llits, Calaixeres y Cadires.*
SOLIDEZ y ECONOMIA
 Se recomana aquesta casa, especialment als que s'han de casa.

Sabateria:

⁴⁰ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 28.

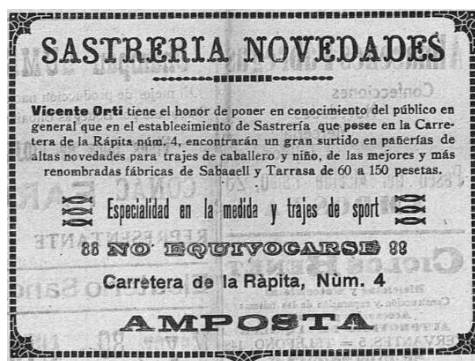
⁴¹ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 31.

Arturo Panisello. Situat al carrer de Sant Joan sense número. És la sucursal a Amposta de la sabateria de Juan Moreso de Tortosa. Sabates fetes a mida, a preus econòmics.⁴²

Sastreria:

Vicente Ortí. Sastreria *Novedades*. Confecció de roba i vestit d'home. Establert a la carretera de la Ràpita número 4. Anuncia la qualitat dels seus treballs i el gran sortir de peces i teles. Podem observar també les seves especialitats.⁴³

Bodega:

Eleuterio Sanchis. Venda de Lumen, “xampany”, vi i conyac. La bodega estava situada al carrer Major número 80.⁴⁴

⁴² Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 30.

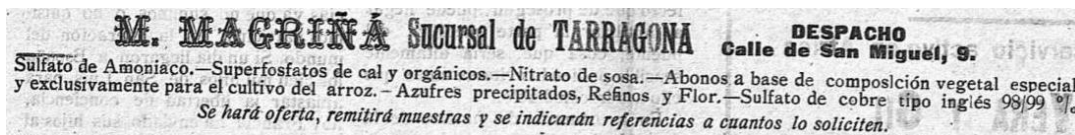
⁴³ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 33.

⁴⁴ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 32.

Fertilitzants:

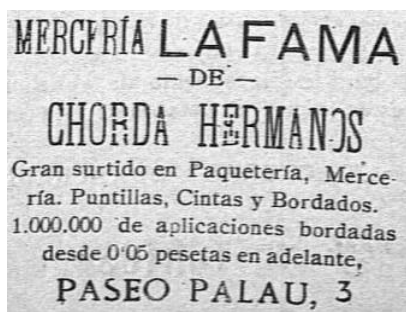
M. Magriñá. Sucursal de Tarragona. Venda al menor d'adobs. Despach situat al carrer Sant Miquel número 9 de la població.⁴⁵

Diari El Faro. Any 1919

Merceria:

La Fama. Dels germans Chordà. La merceria estava localitzada al passeig Palau número 3. Venien tot tipus de productes de merceria com fils, *puntilles*, brodats, cintes, etc. Tal i com podem observar, ofereixen productes en variabilitat de preus.⁴⁶

Comestibles:

La Confianza d'Antonio Domingo Gasol, qui regentava una botiga de comestibles al carrer Sant Josep número 10. La seva especialitat eren els productes alimentaris com el bacallà,

⁴⁵ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 34.

⁴⁶ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 36.

el cafè i altres importats de grans capitals comercials del moment com Barcelona, Tarragona i Reus.⁴⁷

Diari *El Liberal* 1906

Comestibles:

Blás Sanchis. Botiga de comestibles, venda de productes com farines y despulles, cafè, arròs, pastes per a sopes...Situat al carrer Major número 40. També venia automòbils, bicicletes i motos.⁴⁸

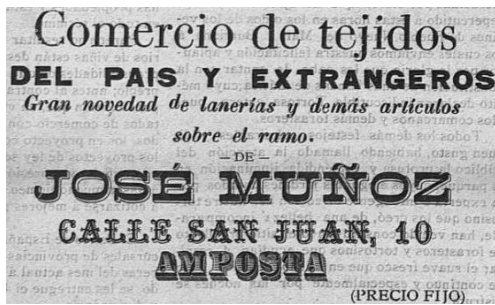

Roba i teixits:

José Muñoz. Venda de teixits de diferents tipus i roba. Localitzat al carrer Sant Joan número 10.

⁴⁷ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 37.

⁴⁸ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 39.

Diari *El Liberal* 1908

Fertilitzants:

Juan Forcadell Garcia, representant de Luis Montesinos amb la venda al menor d'adobs i primeres matèries per a fertilitzants. No anuncia una direcció concreta, només diu que realitza l'activitat a Amposta.⁴⁹

Sastreria:

Barato Ampostino. Sucursal de Juan Baptista Álvarez, establert al carrer Sant Pere número 10. Llaneria i sastreria, confeccionaven *vestits d'hòmens* per a home i nens.⁵⁰

Màquines cosir:

José Carbó. Representant de màquines de cosir de la casa Wertteim. També venia agulles i accessoris relacionats amb l'ofici al carrer Sant Josep.⁵¹

⁴⁹ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 43.

⁵⁰ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 41.

⁵¹ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 42.

WERTTEIM
 Máquinas para coser y hacer calceta; agujas y piezas para la mismas.
 Representante en Amposta:
JOSÉ CARBO. CALLE SAN JOSÉ, núm.

Muntures:

Basilio Subirats. Situat a Amposta sense direcció exacta. Venda de muntures.⁵²

Magníficas Canteras
 de
Basilio Subirats
 constructor de molinos aceiteros.
 Recibe encargos para toda clase de sillerías.
 Trabajos esmerados y á precios muy económicos.
BASILIO SUBIRATS.- Amposta y Freginals

Diari El Liberal 1909

Remeis:

José Olmos Romeu. Representant de productes i remeis per a la malària. Localitzat a Amposta, sense direcció específica.⁵³

¡Curación cierta de las fiebres palúdicas!
ANTIMALARICO-SANTOS.
 Medicamento heroico para combatir las fiebres palúdicas en todas sus formas (cotidianas, tercianas, cuartanas, coquexia palúdica, etc.) por crónicas y perniciosas que sean.
 CON 15 DÍAS DE CURA INTENSIVA SE VENDE LA INFECCION.
Precio 4 pesetas en todas partes.
 Depositarios y representantes: D. Carlos Isuar, Plaza Santa Ana, 3, Tortosa.—D. José Olmos Romeu, Amposta.—D. José Vergés, Jesús y María.—D. Francisco Aguilar, Hostal dels Aïls.—D. Juan Franch Vila, La Cava.—D. Lorenzo Beiri, Esvetja.—D. Juan Borrás, San Carlos de la Rápita.
 Depósito general: En casa del autor MATIAS SANTOS, Farmacéutico, Ruiz Zorrilla, 8.—VINAROS

Estanc:

Francisco Borrull Lafont. Obtinguda de la columna del diari. Anunci de venda de tabacs i altres productes que es podien trobar als estancs com el paper de fumar zig-zag. Es trobava establert al carrer Sant Joan sense número.⁵⁴

 En el estanco que D. Francisco Borrull Lafont posee en la calle de San Juan de esta ciudad, se ha puesto á la venta el acreditado papel de fumar Zig-Zag.

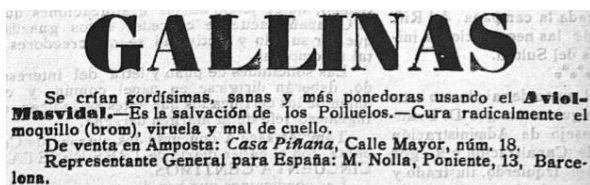
⁵² Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 40.

⁵³ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 44.

⁵⁴ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 45.

Animals:

Casa Piñana. Venda d'animals vius com gallines, al carrer Major número 18.⁵⁵

El Eco de la comarca 1914

Merceria:

Jaime Arnal Vallespi. Merceria, perfums, teixits de tot tipus i preus al carrer Sant Joan sense número.⁵⁶

Làctics:

Felipe Luna Plantado. Vaqueria Suiza. Venda de llet de vaca a la plaça Alfons XII d'Amposta.⁵⁷

Comestibles:

Agustín González Querol. Comestibles i ultramarins al carrer Sant Joan número 16.⁵⁸

⁵⁵ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 46.

⁵⁶ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 47.

⁵⁷ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 48.

⁵⁸ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 49.

Genaro Torren, venda de comestibles i ultramarins com cafès, pastes i altres productes de primera necessitat. Establert al carrer Major número 12.⁵⁹

Objectes fúnebres:

Evaristo Julien. Venda de taüts de fusta. Situat al carrer Sant Roc número 20.⁶⁰

El Eco de la comarca 1915

Comestibles:

Juan Aubeso, comestibles i ultramarins de gran qualitat i varietat al carrer Sant Josep número 13.⁶¹

⁵⁹ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 50.

⁶⁰ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 51.

⁶¹ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 52.

La Reusense. Viuda de Sugrañes era un establiment de comestibles variis al carrer Corsini número 22. També tenien productes que es podien trobar en una drogueria com, per exemple, pintura.⁶²

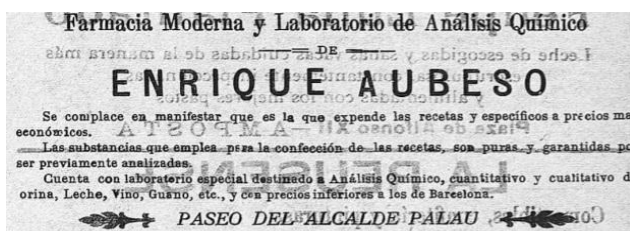

Eleuterio Ferrer. Botiga La Mariposa. Establert al carrer Major número 10. A la tenda es podia trobar tot tipus d'embotits, cafès de diferents orígens com Puerto Rico, codonyat, torró, vins i xampanyis, etc.⁶³

Farmàcies:

Enrique Aubeso. Farmacèutic, establert al passeig Alcalde Palau sense número. Anuncia que expedeix i fabrica receptes amb garantia de qualitat. També disposa de laboratori d'anàlisis químics.⁶⁴

Sastreria:

Jesús Pallarés. Sastre establert al passeig alcalde Palau número 4, als baixos. Confecció

⁶² Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 57.

⁶³ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 60.

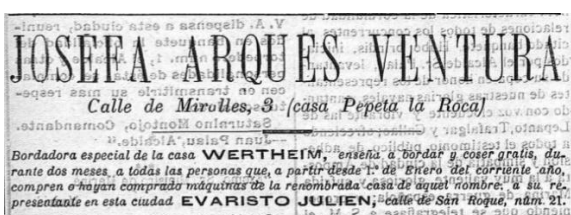
⁶⁴ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 53.

de roba a mida.⁶⁵

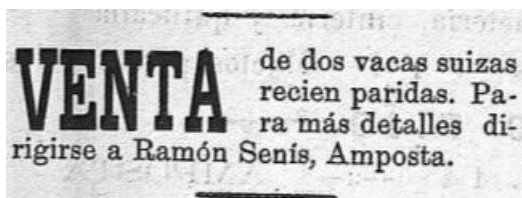
Modista:

Josefa Arques Ventura. Modista i màquines de cosir de la casa Wertheim representades per Evaristo Julien. Josefa estava establerta com a modista de tot tipus de peces de vestir al carrer de Miralles número 3, coneguda com a casa *Pepeta la Roca*.⁶⁶

Animals:

Ramón Senís. Venda de vaques suïsses, localitzable a Amposta. Aquest anunci apareixia a la columna de cròniques, on la gent també aprofitava per vendre i fer negoci.⁶⁷

Pastisseria:

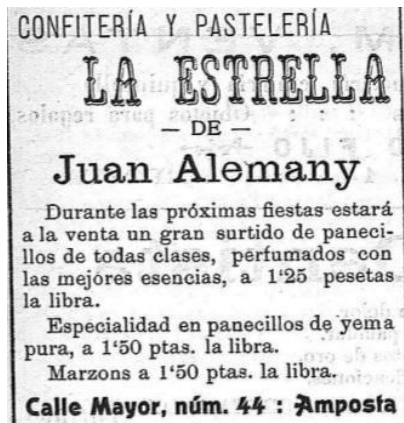
Juan Alemany. Confiteria La Estrella. Situada al carrer Major número 44. Anuncia a la columna de cròniques les especialitats de la casa disponibles durant les properes festes, així com el preu pel qual les podran comprar.⁶⁸

⁶⁵ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 55.

⁶⁶ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 54.

⁶⁷ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 58.

⁶⁸ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 59.

El Eco de la comarca. 1916

Sastreries:

J. Vives Bertomeu. Venda de *vestits d'hòmens* com a representant de la casa Pujol a Amposta. Ofereix mostraris de les confeccions a preus econòmics. La localització exacta al poble no l'anunciava.⁶⁹

Francisco Queralt. Sastre ambulante provinent de Reus. Anunci trobat a una notícia del diari, on informen a la població que visitarà la ciutat el sastre Queralt de Reus, amb novetats de la temporada estival entrant.⁷⁰

El Eco de la comarca. 1917

Vehicles:

Facundo Benet. Venda d'armes, gramòfons i discs. També ven motos, bicicletes i automòbils, així com recanvis i rodes per als mateixos a preus mòdics. Establert al passeig Alcalde Palau número 8.⁷¹

⁶⁹ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 63.

⁷⁰ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 61.

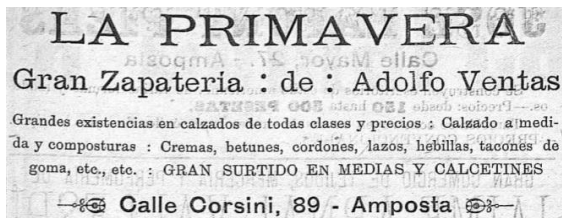
⁷¹ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 64.

El Eco de la comarca. 1918

Sabateria:

Adolfo Vendas. Sabateria La Primavera, venda de calçat i objectes relacionats amb aquest gènere com betum, cordons per a sabates, talons de goma, llaços, sivelles, etc. Podien trobar la sabateria al carrer Corsini número 89.⁷²

Mobles:

José Lafont Pilas. Venda d'escriptoris moderns i d'estil americà. També ven cascos per automòbils, de tot tipus. Situat al carrer Major número 27.⁷³

El Eco de la comarca. 1919

Sastreria:

Vicente Ortí. *Vestits d'hòmens* a mida per a diferents ocasions i altres productes de tela com draps. Establerts al passeig Alcalde Palau número 4.⁷⁴

⁷² Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 65.

⁷³ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 66.

⁷⁴ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 67.

SASTRERIA NOVEDADES
VICENTE ORTI
 Paseo del Alcalde Palau, 4, Amposta
 Pongo en conocimiento de mi distinguida clientela y del público en general que he recibido un inmenso y variado surtido de PANES, FRESCOS, ALPACAS, DRILES, etc., etc., de las mejores y más renombradas fábricas de Sabadell y Tarrasa, DESDE 40 A 150 PESETAS.
 Trajes de 1.ª comunión, para niño, desde 40 a 80 pesetas
 Especialidad en la medida y en trajes de "Sport"

Confiteria:

Pascual Vallés. Confiteria la Valenciana, situada al passeig alcalde Palau número 3 d'Amposta. Anuncien que ofereixen tot tipus d'encàrrecs per a celebracions.⁷⁵

La Valenciana
 CONFITERIA : Y : PASTELERIA
 = DE =
Pascual Vallés
 PASEO DEL ALCALDE PALAU, 3
 AMPOSTA
 Se sirven encargos para bodas, bautizos y banquetes con prontitud y esmero.

El Eco de la comarca. 1922

Sastreria:

F. Domènech. Sastreria i novetats al carrer Corsini número 89. Els consumidors podien trobar roba i vestits d'hòmens per a totes les temporades a preus assequibles.⁷⁶

SASTRERIA I NOVETATS
 DE
F. DOMÈNECH
 Gran assortit en trajes d'istiu, entretemps i dril a PREUS LIMITATS
 CORSINI, 89 : : AMPOSTA

⁷⁵ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 68.

⁷⁶ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 70.

José María Agramunt. Representant de la sastreria Non Plus Ultra, ubicat al carrer Sant Josep d'Amposta, on oferien als compradors un gran assortit de peces de roba, com per exemple gavardines.⁷⁷

Sastrería NON-PLUS-ULTRA
Grán surtido en frescos, estambres, gabardinas y driles para la presente Temporada de Verano. ABIERTO TODOS LOS DOMINGOS
CALLE SAN JOSÉ-AMPOSTA
REPRESENTANTE:
José María Agramunt

Farmàcies:

Enrique Aubeso. La Moderna. Anunciat a través d'un producte antiapoplèctic elaborat al monestir de Hirsam per l'abat J.H. Meister.⁷⁸

ANTIAPOPLETICO MEISTER
LA APOPLEGIA (Parálisis e feridura)
CURADA O EVITADA CON EL
Antiapoplético del Abate Jh. Meister
DEL MONASTERIO DE HIRSAM

El remedio inmunizador e infalible, el UNICO en el que se puede poner confianza e irga para evitar y curar la Apoplegia (Feridura), se debe a la valia de éste, en el mundo sabio médico y más tarde, eu el claustro, virtuoso fraile, abate JH. MEISTER.

En efecto. Si algún antepasado vuestro ha sufrido ya de Apoplegia, si notais calambres, hormigueo en las manos y en los piés, disminución de la vista y tacto, decaimiento general, pérdida de la memoria con mucha propensión al sueño o vais pasar puntos luminosos por delante de los ojos, es que la Apoplegia os está acechando y si no queréis ser su víctima, tomad enseguida el Antiapoplético MEISTER.

Es el único remedio que devolverá al paralítico el movimiento perdido en sus brazos o piernas, especialmente dentro del primer año del ataque y a los primeros días, hace recobrar el habla clara y sonora a los balbucientes paralíticos que por el ataque se han visto privados de ella.

Frasco grande 10 ptas. — Frasco mediano 6 ptas. — FOLLETO divulgador de la APOPLEGIA

Depósito general y venta: Farmacia de los Ferrocarriles del Norte, calle de Vilanova, 1 (frente Arco Triunfo); Dr. Andreu, Perez Martín, Barcelona; En AMPOSTA: Farmacia del Dr. AMBAXO.

⁷⁷ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 72.

⁷⁸ Veure annex 11.5. Inventari buidatge hemerogràfic. Número registre 71.

6.4. Museus en línia

Estudiar la societat a partir dels objectes de vida ha estat un dels objectius secundaris marcats per aquest treball: s'entenia que si fèiem recerca sobre els articles d'ús resultants, relacionats amb l'activitat comercial, entre els anys 1900 i el 1930 a la localitat d'Amposta, es podria fer una aproximació al comerç ampostí des de diferents perspectives i visibilitzar-lo, ja que la vida de les persones deixa empremta en els espais que freqüenten i els objectes dels quals s'envolten. Així doncs, són aquests els que parlen i determinen els hàbits i costums, els mètodes i tècniques, les necessitats i tendències. Són els que ens expliquen, en definitiva, la manera de viure, tot portant-nos a conèixer i determinar molt més enllà: tot allò que engloba el sistema de consum de la societat ampostina de principis de segle XX.

Així doncs, per fer l'estudi de peces i materials comercials es va escollir el recurs web del Departament de Cultura anomenat Museus en Línia. Aquest és un portal accessible que reuneix tots els objectes que formen part de les col·leccions etnogràfiques dels Museus de Catalunya, tot aprofitant aquest ús de les noves tecnologies de la informació dins de la difusió museística. En aquest sentit, es va poder recercar a partir d'una cerca avançada, definint diferents camps, com el museu, en aquest cas el Museu de les Terres de l'Ebre, l'any de l'objecte, des de 1900 fins a 1935, i finalment la procedència, Amposta. Amb tot, apareixien tots els objectes registrats al museu amb aquestes característiques.

El resultat va ser un total de 48 objectes. D'aquests, només 1 estava relacionat amb el comerç: una romana amb piló de ferro, d'autor desconegut, datada del 1930 i relacionada amb l'activitat comercial de la població⁷⁹. La resta eren eines classificades com a d'ús agrícola, així com vestimenta tradicional i eines de treball de diferents sectors de l'artesania, com ferrers o basters. Aquestes han quedat excloses ja que no corresponen a la temàtica tractada al projecte de recerca, tal i com s'ha especificat a l'apartat de límits de la recerca: l'estudi tracta única i exclusivament sobre els comerços d'Amposta amb venda al detall i amb establiment fix.

Justifiquem més aquest darrer cas ja que en la cerca efectuada a Museus en Línia han

⁷⁹ Veure annex 11.6. Inventari d'objectes comercials a partir de Museus en Línia.

aparegut alguns objectes que podrien relacionar-se en activitats comercial, com per exemple, objectes de pell. Malgrat tot, no han estat seleccionats com a objectes d'estudi, primerament perquè, ja des del Museu de les Terres de l'Ebre els classifiquen com a objectes d'ús agrícola o d'artesanía en el seu context d'ús i classificació i, segonament, ja que a partir de la seva procedència no tenim clar si formaven part dels productes que venien en aquells moments els comerciants o artesans del poble.

6.5. Entrevistes

Les fonts orals han estat vistes com un repte al llarg dels darrers anys, envoltades de controvèrsies entre favorables i detractors. Als anys seixanta i setanta del segle XX van sorgir grups d'investigadors que tenien la voluntat de donar "veu als sense veu", naixent així el concepte d'història oral (Vilanova, 2006, p.11).

Per fer aquest estudi s'adopta aquesta pràctica i s'enfronta la polèmica entorn a la pretesa objectivitat de l'escrit i la subjectivitat de l'oral amb la simple i efectiva solució de la complementarietat. Es considera imprescindible per a la reconstrucció històrica entrevistar a persones sabedores del comerç a la ciutat, ja perquè ho visquessin en primera persona com per ser familiars de comerciants. Per tant, s'aplica aquest repte d'historiar i utilitzem l'entrevista etnogràfica com a mètode de producció de coneixements.

Al llarg d'aquesta recerca s'han realitzat cinc entrevistes a persones vinculades al comerç ampostí, ja sigui perquè han treballar als comerços del poble amb posterioritat i els coneixen bé, o perquè son descendents dels propietaris i/o fundadors d'aquests negocis. També hi ha persones entrevistades com a testimonis del record de les botigues i de l'ambient que despenia la ciutat: gràcies al seu testimoni es podrà reconstruir el municipi, conèixer la situació de les botigues, els productes que es venien, estructurar els carrers delimitant els eixos comercials principals i, en definitiva, entendre i copsar el camí cap a la modernització d'Amposta a partir del comerç.

6.5.1. Pautes aplicades a les transcripcions

Seguidament es plantegen un seguit de normes i pautes específiques que s'han aplicat a les transcripcions de les entrevistes.

- Fer una transcripció íntegra de l'entrevista.
- A l'inici s'indicarà amb un títol a qui s'ha fet l'entrevista i el format del fitxer d'àudio.

- Transcripció literal, eliminant les marques de l'oralitat (ehhh... ehhhh; bé, bé, bé, bueno..)
- Inserir codi de temps a l'inici de l'entrevista, és a dir, a cada pregunta de l'entrevistador i a cada resposta de l'entrevistat.
- Quan l'informant respon i l'entrevistador el talla fent alguna aportació o pregunta s'ha de separar.
- Quan tallen la gravació, parlen entre els membres de l'equip o finalitza l'entrevista però l'informant conversa amb l'entrevistador de temes que no tenen relació amb aquesta [nota del transcriptor: informacions tècniques no rellevants].
- Entre claudàtors, anotar el llenguatge no verbal, precedit d'una nota: [nota del transcriptor: diu que sí amb el cap] [nota del transcriptor: diu que n'hi havia moltes amb les mans] [nota del transcriptor: treu una pistola].
- Entre claudàtors anotar fets rellevants de l'entrevista que constitueixen una distorsió en l'enregistrament [nota del transcriptor: entrevista aturada per petició de l'informant] [nota del transcriptor: s'atura l'entrevista perquè ha caigut el micròfon de l'informant o de l'entrevistador].
- Els silencis rellevants es fan constar amb punts suspensius entre claudàtors [...].
- Els fragments que no és possible transcriure s'han d'anotar entre claudàtors [nota del transcriptor: inaudible o incomprendible]
- Les cites textuais que reproduïen diàlegs han de figurar entre cometes.
- Les dades imprecises figuraran subratllades.
- Èpoques històriques sempre en majúscula (Segle XX, Època Moderna, etcètera).
- Durant l'entrevista, si l'informant riu indicar-ho posant [nota del transcriptor: l'informant riu] [nota del transcriptor: l'informant riu sarcàsticament]
- Durant l'entrevista, si l'informant parla murmurant [nota del transcriptor: diu aquesta frase murmurant]
- Les paraules que en català són incorrectes, com allavons, allavorens, allavores, llavons, llavorens i allonses, s'han de corregir i canviar per "llavors".
- A les entrevistes en català si es diuen paraules en castellà s'han de traduir. Per exemple, "después" s'ha de substituir per "després" o "doncs"

- Entre claudàtors indicar els canvis de lloc significants. Per exemple, si l'entrevista comença a un bar i acaba als exteriors de la presó.
- Notes de transcripció més freqüents inserides a les entrevistes realitzades:
 - [nota del transcriptor: informacions familiars no rellevants] .
 - [nota del transcriptor: inaudible o incomprendible].
 - [nota del transcriptor: diu que sí amb el cap].
 - [nota del transcriptor: gesticula, utilitza llenguatge no verbal].
 - [nota del transcriptor: amb les mans descriu com era el comerç].
 - [nota del transcriptor: l'informant assenyala amb la mà on està el local, imaginant els carrers de l'època].
 - [nota del transcriptor: finalitza l'entrevista però continuen parlant].

6.5.2. Transcripcions

a) Entrevista realitzada a Rosita Calduch Masià.

Fitxer àudio mp3

00:00:00

[Nota de la transcriptora: Informacions tècniques no rellevants d'inici de la gravació.
Preparació aparell per gravar.]

00:00:02 Ariadna

Bé primer que res m'agradaria que m'expliqués una mica vostè quin any va néixer i on?

00:00:09 Rosita

Lo dia 8 de gener de 1937, a Amposta.

00:00:17 Ariadna

A quin carrer?

00:00:19 Rosita

El carrer Nou número quinze.

00:00:24 Ariadna

Vostè té germans?

00:00:27 Rosita

Sí. Una germana més gran que jo, què és diu, Mari Carmen Calduch Macià i un germà en quinze anys menys que jo, què es diu José Juan Calduch Macià.

00:00:43 Ariadna

Molt bé. Expliqui'm una mica vostè de qui és filla?

00:00:48 Rosita

Doncs, de José Calduch Domènech i Consuelo Macià Almo.

00:00:56 Ariadna

Molt bé. Eren los dos d'Amposta?

00:00:59 Rosita

Sí d'Amposta, sí.

00:01:04 Ariadna

A què es dedicava son pare?

00:01:06 Rosita

Lo meu pare se dedicava a la fleca, era forner. Que el seu pare també era forner. I va portar lo pa, va ser el primer forn, segons tinc antecedents, perquè no el vaig conèixer el poble d'Amposta.

00:01:32 Ariadna

I quin forn era?

00:01:34 Rosita

Se denominada aquell forn, per a conèixer la gent, lo forn era lo de Calduch lo forner i Rosa Domènech. Però es va conèixer molt al poble, anys després, pel forn de Pastor.

00:01:52 Ariadna

De Pastor val, però inicialment no era no portava este nom, no portava el nom de Pastor, però es coneixia per la gent del poble pel forn de Calduch. No?

00:02:05 Rosita

Los antics.

00:02:06 Ariadna

Si los antics d'acord, als principis podríem dir. Aquest forn on estava?

00:02:14 Rosita

Al carrer Nou.

00:02:21 Ariadna

Número quinze?

00:02:23 Rosita

No, número nou.

00:02:22 Ariadna

Hi treballava son pare *iau* allí?.

00:02:25 Rosita

Sí, tota la vida va treballar ell. Tot i que va passar a ser propietat d'un tal Pinyana l'edifici.

Lo matrimoni que tenia la meva iaia que va quedar viuda se va casar en un senyor que li diem Fresquet, treballador de la casa. I aquell senyor va vendre la industria a un tal Pinyana.

I el meu pare va perdre aquell forn aquell forn ja no va ser mai més del, del meu pare, de José Calduch, ja no va ser mai més.

00:03:13 Ariadna

Sap més o menys quan lo va perdre el forn?

00:03:16 Rosita

Doncs no. Només se que va quedar orfe de pare als cinc anyets, entres cinc i sis anyets.

00:03:31 Ariadna

D'acord, llavors entenc que ell després va continuar treballant al forn en la persona que s'havia casat en sa mare que era Rosa Domènech.

00:03:42 Rosita

Sí

00:03:43 Ariadna

Que era aquest senyor que es dia Fresquet.

00:03:46 Rosita

Si

00:03:46 Ariadna

Aquest senyor té alguna cosa a veure en los Fresquet, amb els forns d'avui en dia, el forn que hi ha a l'avinguda de la Ràpita, que es diu Fresquet?

00:03:53 Rosita

Sí, sí. Aquest establiment que s'ha posat aquí, era dels descendents, un, germanastre què és deia Manolo Fresquet de la Cava.

00:04:19 Ariadna

Molt bé.

00:04:20 Rosita

És el net. Al que jo me vaig presentar amb uns retrats dient-li si havia sabut si havia sentit nombrar mai al germà Amposta.

I aquell noi me va dir que sí.

00:04:38 Ariadna

D'acord.

00:04:38 Rosita

I que si tenia algun retrat de la família. Jo li vaig portar un retrat de la família Fresquet de la Cava i unes *estampetes* de comunió.

00:04:49 Ariadna

Molt bé.

00:04:50 Rosita

I ell me'ls va demanar per a treure-se-les. I seu va treure en... [Nota de la transcriptor: dubitativa, fa un gest amb les mans]

00:04:59 Ariadna

En paper, amb foto no? molt bé, molt bé.

00:05:01 Rosita

En foto.

[Nota de la transcriptor: pausa]

00:05:03 Rosita

Molt amablement el noi.

00:05:06 Ariadna

D'acord.

00:05:06 Rosita

Jo primer li vaig preguntar si havia sentit parlar mai del germà d'Amposta. Perquè van tindre un padrastre [Nota de la transcriptor: onomatopeia. fa un gest amb el cap] no es va portar bé, però tenia una dona, que era una gran persona i va fer d'uns germanastres que no eren de cap sang i va fer uns germans.

00:05:35 Ariadna

Molt bé.

00:05:36 Rosita

Sempre a la vida se van tractar germans d'Amposta i germans de la Cava. Sense ser-ho. Però, va ser la labor de la mare dels Fresquets.

00:05:49 Ariadna

Molt bé. Vostè va arribar a anar mai al forn quan son pare treballava?

[Nota de la transcriptor: ella gesticula un sí amb el cap]

00:05:56 Ariadna

Si? I se'n recorda una mica?

00:06:02 Rosita

Jo vivia dos cases més avall, en la casa dels iaies Gaspar, lo iaio Juan i la iaia Marieta. Vivien el meu pare amb la mare. I dos germans de la meua mare, una germana més gran, i un germanet més menut i el pare treballava tres cases més amunt a la indústria que en aquell temps, era de [Nota de la transcriptor: pausa] l'empresa era de Pastor.

00:06:36 Ariadna

Molt bé.

00:06:37 Rosita

Un cosí germà de la meua mare.

00:06:39 Ariadna

I se'n recorda de com era l'establiment local del forn?

00:06:45 Rosita

Doncs sí. I no el vaig fotografiar mai. I era maca [Nota de la transcriptor: sensació de satisfacció] era una escala de ferro que baixava com si fos un dúplex. Antigament dalt estaven les habitacions, baix estava baixava...en unes escales la part del forn.

I fora la fleca el taulell per vendre.

I com era un cosí germà de la meua mare. Jo havia voltat tota casa. En los cosins.

00:07:24 Ariadna

Molt bé. I sa mare a què es dedicava?

00:07:31 Rosita

La meua mare després de la Guerra. Quan després el trenta sis que va ser... [Nota de la transcriptor: pensa] Jo vaig néixer al trenta set, doncs al cap de tres o quatre anys, se va dedica a vendre verdures i fruites.

00:07:47 Ariadna

Molt bé.

00:07:49 Rosita

A la plaça de l'Aube. Que era la plaça que més tard se va dir de Fidel.

Estava la pescateria a una part, una *casona* gran. I després elles al carrer.

00:08:07 Ariadna

I com ho feia això de vendre les fruites i les verdures?

00:08:11 Rosita

Bé, s'assentaven al carrer en una cadireta i es voltaven de caixes. I la meua mare treballava molt en comerciants de Vinaròs i de Benicarló, la taronja, la mandarina. [Nota de la transcriptor: gesticula fent símbols amb les mans amb senyal d'abundància]

Li portaven en una camioneta. I hi havien senyors empresaris que tenien finques grans o compraven lo gènere a finques grans i li portaven a ella per a vendre.

Era una professional [Nota de la transcriptor: marca satisfeta]

00:08:52 Rosita

Perquè ella. Acabada lo camioneta, l' acabava de les taronges.

Era molt coneguda al poble d' Amposta.

00:09:03 Ariadna

Molt bé. I després com, la transacció d'enviar els diners que ella guanyava. Perquè clar, jo m'imagino que quan venia guanyava uns diners i havia de pagar als comerciants que li enviaven la fruita.

00:09:20 Rosita

Sí, sí, com ho fèiem ben bé. Jo era joveneta i no, no ho recordo.

Però crec que feia. [Nota de la transcriptor: pensa]

Ella cobrava un jornal, crec que aquell dia, quan venien los comerciants crec que ella cobrava un sou.

I la caixa que feia dins, doncs sobre.

Los ho entregava als propietaris del gènere.

00:09:48 Ariadna

Molt bé. Vostè té algun record així de quan era més menuda, més xicoteta de córrer pels carrers, del voltant lo mercat de la plaça de l'Aube, que després se va dir la de Fidel? se'n recorda de si hi havien moltes parades? de si estaven, de com estaven situades?

00:10:12 Rosita

En aquella època, jo era molt molt menuda, després ja es va fer lo mercat. Al cap de pocs anys, perquè també anteriorment, a aquest mercat, se feia el mercat a la plaça de l'Església.

00:10:27 Ariadna

Molt bé a l'Ajuntament.

00:10:28 Rosita

Que jo ja no vaig conèixer, després va ser a l'Aube i més tard ja es va estrenar al mercat d'Amposta.

00:10:35 Ariadna

Sa mare va vendre al mercat d'Amposta?

00:10:37 Rosita

Si, si, tenia dos...Dos pedres que llavors se dient pedres, perquè tenia una parada gran.

00:10:46 Ariadna

Molt bé. I què venia allí al mercat?

00:10:49 Rosita

De tot taronges, maçanes, bledes... Tota classe de verdures i fruites d'aquell temps, d'aquell temps que no era los productes aquest de kiwi i pomelo... I tot això no, no, no. Estaven lo clàssic de llavors de l'horta.

00:11:14

Molt bé.

00:11:15 Rosita

Prunes, figues...maçanes, prunes.

00:11:23 Ariadna

Lo que hi havia a la temporada .

00:11:24 Rosita

A la temporada molt bé.

00:11:26 Ariadna

I sa mare va estrenar podríem dir el mercat?

00:11:29 Rosita

Sí, sí, sí, sí, sí, sí...

00:11:31 Ariadna

Va ser de les primeres que va estrenar el mercat?

00:11:34 Rosita

Si, si i va vendre molts anys.

00:11:39 Ariadna

Sí, i se'n recorda fins a quins anys va vendre?

00:11:41 Rosita

No.

00:11:48 Ariadna

Contem si se'n recorda alguna anècdota... de...havia parlat en sa germana Mari Carmen i alguna vegada m'havia explicat que son pare, però no adormir-se, pel tema de fer el pa, se ficava una pedra baix del coixí...

00:12:07 Rosita

Este era lo iaio Calduch.

00:12:08 Ariadna

Este era el iaio Calduch. Molt bé.

00:12:10 Rosita

Lo revés iaio sí.

00:12:14 Ariadna

Lo primer lo que va crear el forn.

00:12:15 Rosita

Sí, lo que va crear el forn.

00:12:16 Ariadna

Molt bé i això era així?

00:12:18 Rosita

Sí, segons tenim dit. Perquè llavors doncs segurament que no hi havien rellotges com ara de més tard. Jo ja vaig conèixer, perquè el meu pare, un rellotge despertador que és deia, que tenia una campaneta i sonava fort. Però, crec que a l'edat del iaio això encara no existia, perquè estem parlant de molts anys.

00:12:49 Ariadna

Estem parlant de principis de segle? Sí, sí, i ells es ficava una pedra per no dormir si baixa el coixí i així s'aixecava aviat.

00:12:58 Rosita

Aviat si, i estava incomodo.

00:13:03 Ariadna

I llavors s'havia d'aixecar si o si.

00:13:05 Rosita

Si

00:13:08 Ariadna

Molt bé. Vostè se'n recorda d'alguna botiga en particular que hi hagués Amposta? com eren los carrers d'Amposta? hi havien moltes botigues, poques? on es concentraven les botigues en aquells anys?

00:13:21 Rosita

Los carrers d'Amposta, en aquella època, jo vivia a lo carrer Nou, era un dels centres d'Amposta a la vora del riu, perquè teníem l'Aube i el nostre carrer paral·lel, en lo carrer Corsini i el carrer Major que era lo focus del poble.

Lo carrer Corsini estaven les ferreries que hi havia tres ferreries i després hi havia tres guarnicers per als animals per a fer corretges en fi...

Sí, este era al carrer Corsini i llavors al carrer Major, que natros érem lo creuament, lo paral·lel hi havien quatre o cinc carnisseries, i quatre o cinc botigues de comestibles, era el centre del poble.

Ser componia d'allò.

Un forn, també hi havia al carrer Major.

I sí quatre, quatre carnisseries. [Nota de la transcriptor: compta en veu alta, un, dos tres, quatre, si, si ho dic bé, xiuxiueja]

I quatre o cinc comestibles.

00:14:54 Ariadna

Més o menys això que em descriu vostè ara de les carnisseries, les comestibles, les ferreries se'n recorden més o menys de quina any seria això?

00:15:04 Rosita

Pues no però, pot ser seria...sí vaig néixer el trenta set, doncs del deu o dotze, nou-cents deu o dotze.

00:15:28 Ariadna

I com sé dient aquestes carnisseries, aquestes ferreries?

00:15:34 Rosita

El carrer Sol estava la ferreria de *Damián*, estava la ferreria del l'Eixarc, estava la ferreria, de més tard de *Manolo Ferrer*.

I les guarneries eren de ... [Nota de la transcriptor: xiuxiueja com los diuen...] de Figueres, d'un altre senyor que era així *geperudet* que no recordo el nom.

Hi havia una carnisseria del *Rago*. Hi havia un comestible de... [Nota de la transcriptor: pensa] no recordo lo nom d'ella.

00:16:44 Ariadna

No passa res. Tranquil·la.

00:16:46 Rosita

Però, ja hem vindrà a la memòria ja... [Nota de la transcriptor: continua parlant]

Això al carrer Sol, i llavors el carrer Major hi havia, la carnisseria del *Toio*.

00:16:52 Ariadna

El carrer Sol sí.

00:17:00 Rosita

La carnisseria de... És que los noms no em surten es per lo que més perdo...

00:17:05 Ariadna

No passa res, no passa res.

00:17:10 Rosita

La *tia Fina* què feien botifarres i llonganisses i tot això. El comestible de la *cigronera*, del Vives, de Teresa, de la *tia Col*... [Nota de la transcriptor: els va enumerant un per un]

Se'n anaven a quatre de cada peça, quatre de verduleries i comestibles i quatre almenys de carnisseries.

00:17:38 Ariadna

Molt bé.

00:17:39 Rosita

Servanda, la carnisseria de *Servanda*, era un centre del poble.

00:17:48 Ariadna

Vostè de vegades pensem en cases no? com la casa Jordà, la pastisseria Alemany, també se'n recorda de tot això?

00:17:57 Rosita

Tot això estava també al carrer Major. Tot això.

00:18:01 Ariadna

Vostè també ho va veure?

00:18:02 Rosita

L'estanc de *Borla*.

La llibreria de Roig.

00:18:13 Ariadna

I ho recorda viu, Amposta era una ciutat en aquells moments, lo poble estava actiu no? la gent sortia compra allí... Allò era el centre de tot?

00:18:21 Rosita

Si. Si allò era el centre de tot.

El centre de tot aquell focus, la llibreria Rafales, llibreria Roig era tot un cercle entre carrer San José, Major i Corsini...

I com jo vivia al carrer Nou que era, lligava una part en l'altra. Doncs sí, com a xiqueta, me'n recordo de tot.

00:18:53 Ariadna

Molt bé.

[Nota de la transcriptor: faig una pausa, intueixo per la seva posició corporal que vol continuar parlant, i reempren la conversa.]

00:19:00 Rosita

La plaça de l'Aube, després serà va ficar Fidel com a, com a cafeteria, feien els matinals a les 12:00, i feien ball, vermut, venien orquestres d'estos poblets de dalt de Tortosa, que hi havia molt bones *orquestretes* i la joventut era festa major.

Perquè tot el poble es concentrava al de Fidel, ja no hi havia mercat allí, ja era una plaça arreglada i los aubes estaven molt bonics, tots els arbres aquells feien un ombriu i era doncs una cosa molt bonica per a la joventut ampostina.

Molt bonic i alegre.

00:19:51 Ariadna

Anàvem tots allí, no?

00:19:52 Rosita

Tots, tots, tots.

No era una societat, era el lliure. Més tard ja va sortir lo ball de la Lira i de la Fila.

Que no estava el lloc que està ara, sinó que també estava muntat d'una altra manera, no

tenien estudis, edificis per a la música i tot això, però eren societats. Una la part del Grau i l'altra a la part de la carretera de Santa Bàrbara que ballaven al carrer, igual a un lloc com a l'altre.

00:20:29 Ariadna

Rosita si tornem una mica les botigues, vostè se'n recorda quin horari feien les botigues llavors?

00:20:36 Rosita

No tenien horari.

00:20:37 Ariadna

No hi havia horari?

00:20:39 Rosita

No, no tenien horari.

Les botigues s'aixecaven de bon dematí. La paraven, al carrer i dins de casa, tots los *generos* i les carnisseries obertes, perquè tampoc no hi havia tant de diners i alguna persona cobrava ja a la nit tard, i en sendemà havia d'anar a comprar per dir alguna cosa, salsitxes, per a fer-li al home endur-se verema o una sardina salada...perquè els diners no estaven com ara, ni teníem lloc per guardar les coses tampoc, compràvem al moment per a menjar-nos-ho.

00:21:24 Ariadna

I a lo millor podia anar a comprar un dissabte a les vuit de la nit com ho demanava un diumenge pel matí?

00:21:27 Rosita

Sí, sí, sí.

No se, no me'n recordo del diumenge d'haver anat a comprar, potser sí que descansaven.

00:21:39 Ariadna

No, no ho sap lo diumenge, d'acord.

00:21:43 Rosita

Però sí que obrien molt de matí. Perquè hi havia algunes persones que tenien que comprar lo que havien cobrat ahir.

00:21:51 Ariadna

I vostès se'n recorda quan sa mare venia al mercat? A la vora del riu, quins dies venia? Venia tots els dies o venia uns dies en concret?.

00:22:02 Rosita

No, tots los dies, me crec que era tots los dies.

00:22:04 Ariadna

Tots los dies, molt bé, i després, quan va passar el mercat municipal, una vegada ja es va fer l'edifici nou, que és on està ara també anava tots els dies?

00:22:18 Rosita

Si, diumenge lliure.

00:22:20 Ariadna

Diumenge lliure. Però els altres dies de la setmana tots. Vostè l'ajudava quan era xicoteta?

00:22:29 Rosita

No jo no, la meva germana.

00:22:31 Ariadna

La seva germana sí?

00:22:34 Rosita

Si, la meua germana l'ajudava a parar la parada.

00:22:37 Ariadna

Molt bé.

00:22:40 Rosita

No, perquè jo també estava en col·legis encara.

00:22:48 Ariadna

Clar sa germana ja era més grandeta.

00:22:50 Rosita

Ja era una altra cosa .

00:22:58 Ariadna

Així com a curiositat, podria dir me quin era el pa que més li agradava que feia son pare?

00:23:03 Rosita

Lo *talladet* [Nota de la transscriptora: riu amorosament]

00:23:04 Ariadna

La talladet? com era el talladet?

00:23:06 Rosita

Lo *talladet* era una massa plana. Vol semblar una xapata d'avui, però, estava molt més ben elaborat, i era una cosa molt bona perquè el meu pare era un gran forner.

00:23:25 Ariadna

Molt bé.

00:23:26 Rosita

Ja era d'herència com aquell que és diu.

00:23:30 Ariadna

Clar ja havia crescut en la professió a casa.

00:23:32 Rosita

I ja la portava dins.

00:23:34 Ariadna

Li agradava a ell ser forner?

00:23:36 Rosita

I molt.

00:23:38 Ariadna

Ho dia a casa que li agradava?

00:23:41 Rosita

I s'enfadava quan la farina no era lo suficientment bona per elaborar ell lo pa bo perquè la classe de la farina es lo tot.

Hi ha vegades servien una farina que no era lo suficientment bona per al pa.

00:24:04 Ariadna

Clar i ell ho notava i llavors...?

00:24:06 Rosita

Llavors tenia doncs un mal dia, perquè lo pa no li sortia com ell...perquè ell vivia per a la seva professió.

00:24:15 Ariadna

Li comprava molta gent?

00:24:18 Rosita

Oooh!! [Nota de la transcriptor: fa una expressió de sorpresa] baixaven de tot arreu del Grau, del Lligallo...de tot. D'arreu, el forn aquell.

00:24:25 Ariadna

Lo coneixien vaja?

00:24:26 Rosita

Calduch lo forner, i tant, molt!

A més, tenia un caràcter molt obert. Molt obert!

00:24:36 Ariadna

I que feia al forn? Lo *talladet* que vostè ma dit...Feia algun altre tipus més de pa?

00:24:42 Rosita

Si, feia uns pans de quilo que...eren boníssims elaborat així bombat [Nota de la transcriptor: ho mostra amb les mans] molt bonic de vista, pla de baix, i llavors així bombat i li feia un tall al mig

I barretes en les ratlletes, però ell encertava la cuita i el dia que la farina era bona [gesticula amb els ulls cap amunt]

Aquell pa era... [Nota de la transcriptor: gesticulacions fent referència a boníssim]

Lo millor pa del poble, la veritat [Nota de la transcriptor: riures]

00:25:15 Ariadna

Molt bé. I ha sa mare li agradava vendre?

00:25:22 Rosita

Molt.

00:25:20 Ariadna

Sí també?

00:25:22 Rosita

Va vendre fins que el metge li va dir Consuelo, s'ha acabat [Nota de la transcriptor: fa una pausa i respira]

Olives del mercat. Fins que el metge no li va prohibir, ella no va parar.

00:25:37 Ariadna

També la coneixia. Molta gent llavors?

00:25:38 Rosita

Moltíssima [Nota de la transcriptora: expressa amb satisfacció i fa una pausa]

Tinc una anècdota que no és per a dir per aquí, és per a després, després te la diré [Nota de la transcriptora: es refereix a quan no hi hagi gravació]

00:25:51 Ariadna

Molt bé, d'acord, després quan apaguéssim la gravadora, me l'explica.

Doncs bé Rosita, vol contar alguna altra cosa més, així que diguem, m'agradaria explicar això i no m'ho has preguntat?

00:26:06 Rosita

No, crec que he dit tot lo de la nostra joventut, l'alegria en què va viure la nostra joventut, i jo com vaig viure a un punt de poble molt bonic, perquè va donar la causalitat i segueix donant la casualitat que tot passa davant l'Ajuntament i de l'església, els esdeveniments, doncs... sempre he viscut el mateix carrer i llavors era el focus del poble. Avui és un carrer més, però a pesar d'estar l'Ajuntament igual l'església, és un carrer més, però en aquells temps era lo focus del poble, de la joventut que anàvem tots al de *Fidel*...

00:26:49 Ariadna

Molt bé. Doncs bé, moltes gràcies per atendreu. I ara quan tanqui m'explica aquesta anècdota, que jo tinc molta curiositat de saber!

[Nota de la transcriptora: finalitza l'entrevista però continuem parlant.]

b) Entrevista realitzada a Jon Iñurrategi.

Fitxer d'àudio mp3

00:00:02 Sabina

Estem a la pastisseria Alemany amb Jon Iñurrategi i Ivan Prats, que des del 7 de gener de l'any passat del 2020 van agafar les regnes d'este negoci. Jon és qui m'explicarà una miqueta tota la història de la pastisseria, tot lo que li han anat transmetent, tot lo que ell coneix. Per tant aquestes fonts seran de segona mà: a partir d'aquestes connexions de persones que ell coneix que han sigut les persones que de primera mà han viscut tota

esta història.

Jon m'explicaves abans fora de micròfon quines han sigut les localitzacions de la pastisseria. Conta'ns!

00:00:44 Jon

Mira la pastisseria, la primera pastisseria, va estar al carrer Major 44, que ara ja no, i va ser cap al 2012 sota el nom de la ara no recordo si és l'Estrella o la Colmena. Bé, està en un escrit. Després d'aquí, en temps de la Guerra Civil van haver de traslladar, que van evacuar Amposta, es van traslladar a Vinaròs, però després van tornar una altra vegada i d'aquí van passar al carrer Sant Josep. No, Sant Josep no. Al carrer... ostres...

00:01:35 Sabina

Sant Isidre.

00:01:36 Jon

Carrer Sant Isidre, perdó. I del carrer Sant Isidre van passar al carrer Sant Josep 19, el que és ara la pastisseria actual. Això són una mica.

00:01:47 Sabina

Em contaves que on es localitza la pastisseria actual està també englobada, en realitat, en dos edificis: un havia estat ferreteria, l'altre l'obrador. La façana on primer feien la venda era un lloc, després un altre...

00:02:05 Jon

Un altre sí, exacte, on està actualment la el de venda havia sigut fins els anys 60 i pico una ferreteria.

Llavors és el propietari d'en aquell moment, no sé si els fills, o Aduardo o Ofelio van parlar amb la propietària del l'edifici, que era també la propietària del local i li van dir si en la paret mitjanera podríem fer una obertura i que comunicués l'obrador en lo que seria la pastisseria, per a fer un local de venda una mica més gran.

I van quedar d'acord, i diem la pastisseria que en aquell moment estava pastisseria i obrador, que en aquell moment estaven ubicats al carrer Sant Isidre, doncs l'obrador es

va quedar al carrer Sant Isidre i la botiga la van passar al carrer Sant Josep perquè, a més a més, ara em ve a la meva ment que volien fer, a part de pastisseria, volien fer degustació. De fet, la pastisseria Alemany va ser, crec, que el primer saló o dels primers saló de té que van haver les Terres de l'Ebre. Resulta que en aquella època estava malament vist, no estava molt ben vist que les dones anessin a prendre el cafè, que tinguessin una vida social, llavors es va fer el primer saló de té per a que les dones poguessin gaudir una mica d'això, de la vida social, encara que la veritat que mai va funcionar com a cafeteria. Ara, on està justament les pintures i tot això allà hi havien estes cadiretes que has vist, estava ple d'aquestes cadires petites perquè les dones poguessin prendre cafè i poguessin parlar de les seves coses i poguessin estar, doncs bé...

00:04:04 Sabina

Clara, perquè està dona justament els quatre cantons. Històricament el tombant de segle era una zona que estava bastant carregada de tavernes de bars, perquè els homes que venien de treballar del camp passaven per aquí i feien tot això clar llavors, pel que m'estàs contant, la pastisseria Alemany va voler ser com un saló on les dones també poguessin fer esta vida social.

00:04:22 Jon

Correcte, per això, del saló de té, nosaltres hem recuperat i continuem tenint el nom de saló de té.

00:04:30 Sabina

Me comentaves també que on està actualment la llenceria Alícia, allí va haver un moment, quan van fer el traspàs al local actual, que allò va convertir en una gelateria.

00:04:41 Jon

Gelateria, exacte. La pastisseria Alemany, també t'he de comentar que la pastisseria Alemany, que abans és dia *La Estrella*, no sé perquè es deia La Estrella, no sé en quin moment va passar a dir-se Dulces Alemany i de Dulces Alemany va passar a pastisseria Alemany a seques. Pues és en aquest trànsit. La pastisseria Alemany va tenir com dos petites sucursals: primer una sucursal davant del que era el Casino, que tenien una gelateria, i després van tenir una altra sucursal on està ara la botiga Detalls. En un, ja te

dic, el que està aquí la gelateria venien gelats, i on està Detalls era una sucursal on es venien pastissos. La veritat és que no tenia molta lògica perquè hi ha poca distància. Però la veritat és que mentre aquí va treballar el fundador, Joan, i la resta de família, la sucursal on està Detalls, aquí la regentava Ofelio, que era l'hereu, i la seva dona Helena. No va funcionar i en el temps ho van tancar.

00:06:05 Sabina

Aprofitem que has començat a parlar de la línia de successions i demés també per a parlar de què sabem del moment en què es va obrir la primera pastisseria Dulces Alemany. Però tu m'has comentat encara un nom abans.

00:06:20 Jon

El 2012 es va obrir la pastisseria sota el nom de la Estrella. No sé en quin moment vam passar de Estrella a Dulces Alemany, però la ubicació és la mateixa.

00:06:42 Sabina

Lavors, d'este moment, què sabem del moment en que se va obrir, qui ho va obrir i per què va obrir.

00:06:51 Jon

Bé, resulta que, bé aquesta pastisseria, això és el que et volia dir, més enllà dels noms sempre s'ha conegut com lo del *Tramusset* perquè el pare de Joan el fundador, era un drapaire i quan venia la gent els hi donava, a canvi de portar coses, tramussos. Que ara no recordo que és.

00:07:25 Sabina

Un fruit sec.

00:07:25 Jon

Si un fruit sec. Una mica era en aquella època de 1800 final del 1800 doncs això, feia una mica intercanvi i sempre s'ha conegut amb el nom popularment del *Tramusset*. Fins i tot també "vaig al del *Tramusset*" la gent gran. I me preguntaves? Que me'n he anat pels cerros de Úveda...

00:07:48 Sabina

Et preguntava que aquest primer Joan Alemany, que va ser este primer propietari, si no m'equivoco, si sabem per què va decidir fer-se una pastisseria, quina formació tenia, d'on venia.

00:08:00 Jon

Sí, exacte, ell sempre li havia agradat el món de la pastisseria, ell va estar treballant a Vinaròs a Tortosa en la lionesa. El senyor sempre havia tingut aquesta inquietud. De fet, havia anat inclús a Barcelona on havia estat treballant a una pastisseria, Rañé, al carrer Montcada, que mai hem pogut confirmar que existís. Hem estat, alguna vegada quan el net ha anat a preguntar: us sona alguna pastisseria que es digués Rañé? I ningú l'ha conegut. Però sí que és veritat que a alguna pastisseria va anar. Llavors com era un tio bastant extravertit, una mica personatge... va voler marxar a Argentina doncs bé, doncs com en aquella època, doncs per guanyar-se la vida, a fer diners. Però en aquest impàs que estava per marxar a Argentina va morir el seu pare i va haver de tornar a Amposta i fer-se càrrec de la pastisseria. No, de la pastisseria no. D'aquesta botiga que tenia, no sé, tenia una petita botiga on venia...

00:09:23 Sabina

Comestibles?

00:09:23 Jon

Comestibles, sí, exacte, venia... ultramarins... devia tenir una mica de tot.

00:09:29 Sabina

Llavors Joan Alemany, al morir son pare, el fill torna aquí a Amposta a agafar les rendes d'aquest negoci, però el transforma.

00:09:43 Jon

Correcte, i va ser... hi va començar a introduir pastissos, van ser els primers que van portar la marca Frigo, els primers iogurts, els primers *sandwich*... va ser una mica, no innovador perquè ja existia, però va ser dels primers que va començar a portar aquests. El pernil dolç, va ser el primer que va començar a vendre pernil dolç aquí. ¡Tot això que havia vist

a Barcelona o no sé on havia vist, va començar a comercialitzar-ho aquí.

00:10:16 Sabina

I què sabem dels anys en los quals Joan Alemany estava al càrrec de la pastisseria? Si sabem una miqueta d'història, quins moviments dels locals van haver en aquell moment o si en aquell moment no em van veure cap i, més tard, com se va fer la successió o perquè.

00:10:37 Jon

Pues mira, és lo que te volia comentar. Al carrer Major estava Joan Alemany, que portava la pastisseria Joan Alemany, la seva dona Tona i ara no recordo si quatre o cinc fills. Dos homes i crec que dos o tres dones. Ara se'm venen al cap dos dones. Van tenir més fills però es van morir. D'aquí, el fill gran que era Ofelio, va ser l'hereu. Va ser ell a qui van formar, el que passa és que ell va morir jove: va relliscar i als pocs dies del cop va morir i va tenir que fer-se càrrec de la pastisseria l'altre baró que era Aualdo. Aualdo i Ofelio van fer-se càrrec de la pastisseria ja al carrer Sant Isidre i posterior carrer Sant Josep. Ofelio va obrir aquesta sucursal... Aualdo aquí estaven el seu pare... [nota del transcriptor: rumia]. Mentre Ofelio va obrir la sucursal al carrer aquest que t'he dit, Aualdo i el seu pare van estar aquí. Després, no se com, van tancar aquesta pastisseria, no sé en quin moment ell va..., no sé si quan ell estava aquí va morir... això ho perdo una mica. La qüestió és que en un moment donat Ofelio mor i Aualdo es fa càrrec de la pastisseria. Aquí van treballar molts aprenents de pastissers que posteriorment van obrir pastisseries. Un dels aprenents va ser Miguel, que a la jubilació de Ofelio... ah... Aualdo... li va passar la pastisseria a ell i d'ell a nosaltres. La pastisseria des de principis dels setanta sempre ha estat aquí, al carrer Sant Isidre.

00:13:34 Sabina

D'aquests primers moments de la pastisseria i del trasllat, primer aquí, abans de que s'obrís la part que coneixem actualment, també l'edifici ha tingut moltes modificacions. Abans me comentaves com era la pastisseria quan van agafar tot lo local que conservem avui en dia.

00:14:00 Jon

Exacte. Lo que és l'actual botiga, perquè l'obrador està tal i com es va fer a finals dels anys seixanta. La pastisseria era una ferreteria. De fet el terra era terra. Inclús ja sent la pastisseria no hi havia terra. Una mica brut, però bé.

00:14:30 Sabina

Avui no passaria els controls de sanitat.

00:14:34 Jon

No, no passaria. No sé en quin moment la pastisseria la va decorar un tal Joan Baptista Alamar. Estem parlant ja cap als anys setanta. Era un senyor que, de fet, hi ha escultures d'ell a la plaça del mercat, hi ha una escultura no sé, d'un rei...

00:15:07 Sabina

Ah, no és un músic?

00:15:11 Jon

L'escultura que hi ha a la plaça del mercat, que hi ha una font i és un músic? Pot ser és que no sé. [Nota del transcriptor: rumia]. L'escultura aquesta la va fer ell. L'escultura que hi ha a l'Ajuntament, que crec que és el mateix bust, però en fibra de vidre, també. Bé aquest senyor, que en el fons es dedicava a fer escultures per a làpides, tenia una vessant una mica artística. Va estudiar Belles Arts a València o així. Aquest senyor era un apassionat de l'art medieval, per això jo crec que... i feia també tasques de decoració. Apart entre làpida i làpida feia una mica d'això. I aquest senyor, entre que se li va encarregar fer la decoració de la pastisseria, el que és la part de les pintures i això. No sé per què li va donar de fer aquest sostre de fusta.

00:16:22 Sabina

És com un enteixinat medieval

00:16:24 Jon

Exacte. I el castell... suposo que també rebuscat una mica en la història: el castell, la muralla... va voler ajuntar *el hambre con las ganas de comer*. Aquesta historia medieval que a ell li agradava l'art aquest. De fet, aquest senyor, ho sé perquè era molt amic d'un

senyor que el seu fill es client de la pastisseria. Doncs resulta que van fer escenaris per a pel·lícules de romans i demés... podria localitzar quina pel·lícula és. Una barreja també de la flor de lis, que és molt medieval, molt de reialesa... També en algunes pastisseries surt la flor de lis, té alguna relació en les pastisseries... I la porta que hi ha és típica, no és medieval, és molt típica de principis dels anys setanta i finals dels seixanta, era una decoració típica. Després la flor de lis està dibuixada en cascara de ou... coses que va fer aquí ell.

00:17:44 Sabina

Bé se nota que ets dissenyador.

00:17:48 Jon

A més a més això que veus de fusta a dalt és tot de mentida, és tot xapa de fusta. Es va pujar tot a pols. No són ni bigues de fusta ni re... es va pujar tot com si fos una estructura amb politges...

00:18:04 Sabina

Com un decorat.

00:18:10 Jon

Sí, sí. Com un decorat. Això contat pel pastisser que va veure com es muntava això en politges, entre dos o tres persones, van dir: "això no pesa res". I en la pintura representa el castell d'Amposta. Hi ha una part que es va restaurar per un senyor que es viu, que sota el pseudònim *Imagin* [nota del transcriptor: dubta], que va reconstruir algunes coses que estaven desfetes. El seu logotip està allà. L'he de conèixer i m'ha d'explicar més d'aquest mural: quines parts va reconstruir i quines no.

00:18:56 Jon

Hem estat parlant una miqueta de la història familiar o la història de generacions de la pastisseria Alemany, també de les localitzacions. I què sabem de la història del que és la mà d'obra, del que és la pastisseria, del tipo de pastes i de pastissos que s'han anat fent del 1912 fins aquí. Si n'hi ha que es mantenen... Sabem que de les últimes dècades n'hi

ha uns que són molt clàssics i es mantenen... Què sabem del que es feia a tots estos anys del 1912 i dècades següents.

00:19:31 Sabina

Mira el pastisser, el fundador, encara que va néixer aquí a Roquetes, al poc la família es va anar a viure a Vinaròs. Per tant tota la pastisseria ve de Vinaròs. Per això està el merengue, la llibertat... postres molt típics d'aquesta època. De fet, molta gent avui en dia ve a buscar el merengue perquè diu que el merengue d'aquí no hi ha a Tortosa ni res, i li recorda molt al merengue que es fa a Vinaròs, a Benicarló, i tot això... La majoria de receptes es conserven tal qual. D'aquí l'èxit i que la pastisseria continuï funcionant. Fa molta gràcia perquè és com una connexió entre el passat i el present. La gent ve a buscar els records, els sabors del passat. Ara que m'he anat per *los cerros de Úbeda...*

00:20:53 Sabina

Estàvem parlant una mica de la història de les pastes i els pastissos, de com han anat evolucionant també les receptes. Com no m'ho has dit, i portem un ratet de conversa, també fora de *micros*, entenc que no hi ha cap receptari que s'hagi conservat, i ha sigut més de boca a boca.

00:21:00 Jon

Sí, si que hi ha un receptari però nosaltres no el tenim. Entenc que el deu tenir l'antic propietari. Per nosaltres, Miguel ha sigut com un USB de memòria que ens ha passat totes les receptes, les ha après ell i ell ens les ha passat a nosaltres. Coses que s'han fet? Doncs abans es treballava en ou fresc, ara és impossible, s'ha de treballar en l'ou pasteuritzat. Sí que s'han, en aquests anys, s'han buscat...

00:21:55 Sabina

Actualitzat per temes sanitaris.

00:21:56 Jon

Actualitzar per temes sanitaris. El sucre, doncs no hi ha tant de sucre... en aquest sentit Ivan potser et podria ajudar més que jo.

00:22:07 Sabina

Que ha anat evolucionant però diguem que la base, lo tipus de pastissos i pastes que teniu, jo recordo quan a meitat dels noranta, quan jo era menuda, l'aparador era molt molt similar.

00:22:25 Jon

Exacte, exacte. Molt semblant o igual. Nosaltres estem intentant... ens agradaria ficar la nostra part de sorra, de granet de sorra. Però per temes de logística ens és impossible. Ens agradaria actualitzar, modernitzar... perquè si us adoneu, cada vegada hi ha menys pastissers i menys pastisseries. La pastisseria com a tal s'ha tingut que transformar en cafeteria. Les pastisseries que no s'han convertit s'han anat enfonsant perquè la gent no està contínuament menjant pastissos. Hi ha molta oferta. I llavors la pastisseria s'ha tingut que transformar en mig pastisseria: alguna cosa que et doni per menjar de dilluns a divendres i el cap de setmana és quan la gent compra pastissos. Normalment la gent un dilluns, un dimecres... no et compra pastissos a no ser que sigui una celebració. I llavors mantenir tota aquesta infraestructura només de cap de setmana és inviable. Per això les pastisseries han passat a cafeteria degustació o han desaparegut. Aparts que és un ofici dur. I els fills no han volgut continuar perquè suposa moltes hores, molta dedicació, molts mal de cap, nosaltres hem hagut de renunciar a la nostra vida personal... Sort que nosaltres no tenim fills però... i la gent això no ho vol. I retornant a què ha sigut aquesta part de pastissos. Te dic que al principi quan hi havia convits i tot això, cap al 1900, les bodes no eren com ara les coneixem. Dos pastissos, entrepans... eren a base d'entrepans. El tema dels pastissos i això ha sigut una cosa que ha sigut caps als anys cinquanta i seixanta, que va haver una petita transformació de la pastisseria també.

00:24:51 Sabina

Clar la pastisseria s'ha tingut que adaptar a com ha tingut que evolucionar la societat, igual que vosaltres us vaieu tenir que adaptar també. Perquè me comentaves que això, que va començar Joan Alemany com hereu d'esta botiga de queviures, començant productes que aquí no es trobaven, com els iogurts, el pernil dolç... i incorporant esta part de pastisseria, però era sempre, si no ho he entès malament, venda directa de cara el públic, no hi havia model de cafeteria. Fins que quan es van traslladar aquí, però ja estem parlant després de la Guerra Civil i dècades passades, que van ficar esta cafeteria, este saló de

té, que no va acabar de funcionar, i després se va tornar a fer pastisseria només de venda al públic...?

00:25:45 Jon

Bé, el saló de té que estava enfocat cap a les dones mai va acabar de funcionar. Amb Àngels i Miguel es va tornar a intentar, però tampoc va acabar de funcionar. No sé, potser no tenia la visió nostra, de nois més joves que venen de Barcelona que veuen una mica això, que estem en un lloc ideal i que anem a fer una terrassa d'acord a la pastisseria. I ara sí que està funcionant la cafeteria. Però en aquella època potser perquè, Miguel i Àngels no havien sortit d'aquí, no havien vist coses... Doncs potser la part meua d'interiorista i arquitectura... hem vist que aquí hi havia un lloc d'on poder rascar. I això que et comentava: una pastisseria no viu de vendre pastissos. Necessita més entrades de diners perquè aquí a l'obrador som molta gent. Bueno molta gent, pel que és la pastisseria pensa que aquí estem treballant set persones i ens quedem curts... I per a pagar això...

00:27:11 Sabina

Llavors parlant d'això, de la història del tipus de comerç o de negoci que s'ha fet des de l'inici de Dulces Alemany fins avui en dia, i també de la història d'estes pastes que s'han anat fent... Jo per exemple conec *paxim paxam* la història de la Sopa de la Reina. No sé què t'ha pogut arribar a tu aquesta anècdota o d'esta història mig realitat mig ficció.

00:27:39 Jon

Mira la Sopa de la Reina és originària de Roquetes, de Tortosa. Llavors hi han dues històries. A mi me van contant, me van contar una, però jo que soc molt xafarder, pues vaig entra a internet i vaig veure si realment era veritat o no aquesta història que m'havien contat i vaig veure que ja és una altra història. Que són com abans havíem parlat dos històries, les dos son *glamuroses*, però una més que l'altra. La que a mi m'havien contat inicialment és que hi havia una reina d'Aragó, cap al segle XVI-XVII, que quan veniacap a les Terres de l'Ebre, allotjar-se a algun hostel a Roquetes, o palauet, i aquesta reinano sé si tenia problemes a la boca i no podia menjar bé, li van fer aquestes postres. Aquesta és la història maca que a mi m'han contat. Però si entres a Internet veus que aquest pastís el van fer per a la dona d'una reina d'Alfons XIII, cap a 1920 o 1900 i pico, li

van fer este pastís. Ara no recordo si era la Victoria Eugenia o la Maria Cristina... alguna d'aquestes, una postres que li havien fet per a ella. Que havia sigut un postres que li havien et a una reina, no deixa de ser *glamurós*.

00:28:11 Sabina

Però sempre a Roquetes.

00:29:08 Jon

Sempre sí, sempre és a Roquetes.

00:29:10 Sabina

I no té lligam en que a Joan Alemany el bategessin a Roquetes...

00:29:17 Jon

No, no.

00:29:21 Sabina

És a dir, no està vinculat a la pastisseria directament.

00:29:24 Jon

No, va ser una coincidència, però és que va néixer aquí, però al poc se'n va anar a Vinaròs. En mesos ja se'n va... El és originari de Vinaròs i la seva pastisseria ve d'allà. I estava llegint això i hi ha alguns pastissos als que els hi hem canviat el nom. Només a un. Perquè hi ha una cosa que es diu *eclairé*, que aquí li diuen pal. I *hostia*... dic... donam un pal. Això no és un pal, és un *eclairé*. Doncs resulta que pal estava ben dit perquè resulta que és el pal de Jacob. Però tenia com una mica més de *glamour éclairé*. Un altre pastís, que a tot arreu es diu Cristina de nata, i en aquesta pastisseria es diu tallera. Que no sé per que es diu tallera. Ho vam mirar a Internet que per què es diu tallera... i resulta que aquí a l'escritdiu que venia *tallets*, i pot venir també d'aquí, que a Vinaròs se li diu *tallets*... Després, la Llibertat, el triangle aquest de merengue, es diu Llibertat. No sé si perquè a dalt se li fa una flama que recorda a l'estàtua de la Llibertat... No sé per què a aquest triangle se li diu llibertat [nota del transcriptor: rumia sobre el nom de Llibertat].

00:31:36 Sabina

Bé, també és interessant analitzar com aquí se li ha anomenat per anècdotes a unes pastes d'una manera durant dècades i altres zones la mateixa pasta té un nom diferent.

00:31:49 Jon

Sí, hi una guerra que tenim aquí a esta pastisseria, que es dirà així sempre, als vuits, als llaços, en esta pastisseria se li diuen Brètzels. Molta gent me diu... tenim una clienta una mica indignada que sempre diu: "per què li dieu Brètzels quan això tenim paraules catalanes que per dir-li això, llaç o vuit". I jo: ja, però és que en aquest pastisseria li diuen Brètzels i sempre s'ha dit Brètzels. "No perquè el Brètzels és un producte alemany, salat..." Total que he anat mirant en altres pastisseries de Tarragona i també es diu Brètzels, així que el Brètzels també pot ser dolç.

[nota del transcriptor: es talla l'àudio].

00:32:49 Sabina

Ja això que estàvem parlant de noms, pues això comenta'm la modificació que li heu fet al nom.

00:33:02 Jon

La pastisseria Alemany ha tingut coma quatre noms: ha tingut La Estrella, Dulces Alemany, Pastisseria Alemany, Pastisseria Alemany-Jiménez, i nosaltres Dolços Alemany 1912. Nosaltres hem catalanitzat, ja que en aquesta època no es podien ficar noms en català i nosaltres... jo com soc basc... no, no, no... hem de ficar Dolços Alemany. Jo crec que l'època d'esplendor d'aquesta pastisseria, ha sigut mentre es deia pastisseria Alemany. Després en aquesta última època la pastisseria va entrar en decadència i nosaltres volíem... jo com interiorista, a l'hora de fer la reforma, i fer tot el projecte, me volia inspirar en alguna cosa. I sabent una mica la història em vaig inspirar, per a fer la reforma del bany, la reforma que hem fet ara... necessitava una inspiració. I vaig fer una regressió cap a aquella època de Dulces Alemany. No volíem que fos la Pastisseria Alemany-Prats, d'Ivan Prats el pastisser, com havia fet Miguel: Pastisseria Alemany-Jiménez, perquè Miguel era Miguel Jiménez. Volíem passar d'aquest rotllo perquè al final això és la pastisseria de Joan Alemany: aquest senyor va fer aquesta pastisseria i l'èxit d'aquesta pastisseria ha sigut perquè any rere any mantenint la mateixa forma de fer i tot això.

Llavors Ivan, que és un amant de la cabalística, és molt curiós, li agrada molt sumar els valors: resulta que hi ha una sèrie de valors cabalístics que donen bona sort. I resulta que Ivan volia dir Pastisseria Alemany, pa, pastes i pastissos. Bueno, jo de fet volia deixar-li el nom de pastisseria Alemany, però la suma de les lletres no dona un bon número. Així que va afegir el 1912, que ja va venir bé perquè donés el número aquest que havia de donar. Perquè va estar com 2 mesos... Pastisseria Alemany, pa, pastes i pastissos... I jo deia: no, no, me nego... Ja pot dir qualsevol vident de Mallorca que la suma d'aquestes lletres dona este número que jo volia que es digués això. I al final, a través de l'antiga propietària, Àngels, que antigament la pastisseria es deia Dulces Alemany, i després això, vam afegir 1912 per a que la suma donés este número especial. Aquest és el nom, és molt curiós.

00:36:14 Sabina

Però amb motius històrics. També li heu afegit la data de la inauguració.

00:36:14 Jon

Una pastisseria el que tingui de 1912... no hi ha molts negocis que siguin d'aquesta època. I això s'ha de reforçar, s'ha de reforçar.

00:36:38 Sabina

Molt bé pel que fa al tema dels objectes que es puguin conservar, m'has estat comentat una mica fora de *micros* algunes cosetes però coses d'abans de la Guerra Civil més bé poques. Sí que a dalt m'has ensenyat una màquina que podria ser d'este període. Conta'm una mica quin tipus de màquina és.

00:37:03 Jon

Si, bé, és una màquina amb politges i bé amb un calaix de fusta, amb lleves, que servia... no sé com es diu en català, triturar l'ametlla. I amb això feien torró, se feien massapans... i això. Tenim varies màquines: aquesta molt antiga que no deu de funcionar, i una altra que encara continua, però una mica més moderneta, però també antiga dels setanta o així.

00:37:33 Sabina

Que tenia el mateix ús.

00:37:35 Jon

Mateix si, exacte, exacte. Això és lo que tenim. Després tenim algun estri de la de la època, algun això per cremar, per ficar el nom d'Alemanys... això sí que ens queda.

00:37:51 Sabina

I ja per acabar, Jon has fet una llista d'anècdotes que t'han anat arribant d'això que parlàvem com lo de la Sopa de la Reina, mig ficció, mig realitat, però que una part de realitat tindran, així que bé explica'ns.

00:38:06 Jon

Són estes tres notes que són extraoficials i les conto perquè per mi són maques però no sé per què el fundador, o el net, no les va voler fer públiques. Anem a basar- nos en la part masculina d'aquesta família, d'acord? El Joan va tenir dos fills barons, Ofelio i Aduardo. Joan era republicà i Ofelio va haver d'anar a la guerra i va estar en un camp de concentració d'Argelers. Durant l'època que van bombardejar Amposta, la família va haver de traslladar-se a Vinaròs. Llavors es curiós que mentre el seu fill, que era republicà i estava en un camp de concentració, el seu pare servia a les tropes franquistes i nazis a Vinaròs. De fet, hi havia un postres de merengue que es deia la bomba que quan tenia una contesa una mica això... venien a la pastisseria de Joan a menjar aquest pastís que li deien la Bomba. I era molt curiós que un fill en un camp de concentració i tu com a pare estàs servint als comandants franquistes o nazis aquests pastís que es deia la Bomba. No sé per què no s'ha volgut publicar aquesta anècdota, però me sembla *xula*. Després, la pastisseria Alemanys ja en el seu moment ja era un punt de referència. De fet, quan la gent venia... et deixo aquí aquesta carta de la pastisseria Alemanys... Resulta que hi havia una dona que venia llet pel carrer. Aquesta dona sempre deixava el carret a la pastisseria. Total que quan va haver el bombardeig del pont que es va destruir...

00:40:59 Sabina

La lletera estava al pont.

00:41:00 Jon

La lletera estava al pont. On està la lletera? On està la lletera que no ve a recollir el carro que s'ha deixat aquí... Doncs el carro de la lletera estava a la pastisseria Alemany.

00:41:11 Sabina

Veus jo sabia tota la història de la lletera perquè la iaia de la meva ex parella era una persona molt gran de cent anys i ella ho va veure com van bombardejar el pont en la lletera al mig. Però feia falta encara un detallat més.

00:41:26 Jon

El carro de la lletera estava aquí a la pastisseria. I on està la lletera que no ve a recollir el carro... doncs estava aquí a la pastisseria. Per això sempre dic que la pastisseria Alemany era un lloc de trobada on deixaven això, aquestes coses. Un altre detall, que això ningú sap tampoc. Resulta que el fundador, Joan Alemany, era republicà, per tant no creia molt en tema de verges i església. I quan els republicans van entrar o van estar aquí una mica dominant Amposta, doncs l'església la van destrossar i van fer una mica l'església una adrogueria, on donaven aliments i tot això. Total que quan els republicans van marxar o els van fer fora durant la Guerra Civil, doncs van deixar la església feta caldo. Total, que la figura de Santa Caterina que hi ha a l'església, la va donar el fundador de la pastisseria. És una Santa que està en els ulls... a Santa Caterina li van arrencar els ulls i és una verge que està amb els ulls a la mà, i és la patrona dels oculistes. Doncs aquesta estàtua la va donar Joan Alemany.

00:43:05 Sabina

Llavors Joan Alemany no era republicà?

00:43:07 Jon

Era republicà i encara així era religiós. Bueno, la única vegada que anava a missa era el dia de Santa Caterina. Era una cosa molt curiosa. Era republicà però suposo que tenia una cosa... no sé per què un motiu...

00:43:30 Sabina

Tenia especial devoció per Santa Caterina.

00:43:32 Jon

Algú li va dir: “necessitem fer la figura de Santa”... Ell es va oferir a pagar-la, no sé per què. La va oferir i la va donar ell, no sé per quin motiu, era Santa Caterina, o hi havia la necessitat a l'església la Santa Caterina. Doncs bé ja m'ofereixo jo. I, de fet, em va contar el seu net que l'únic dia que anava a missa era el dia de Santa Caterina. Bé una altra anècdota que no surt enlloc però que jo li vaig comentar al mossèn, el mossèn no s'havia res.

00:44:16 Sabina

No clar, el mossèn actual és prou nou dins del que cap.

00:44:20 Jon

Exacte, això, i ja està.

00:44:25 Sabina

Està bé molt bé perquè agafa més o menys la període que...

00:44:31 Jon

Són estes anècdotes que a mi m'han contat i ara recordo. Aquestes tres que jo considero... Me va contar esta història del camp de concentració, d'esta... una història una mica romàntica. I lo de la lletera era també una cosa...

00:44:57 Sabina

M'he comentaves, si no m'equivoco, que teniu en contacte en lo net de Joan Alemany.

00:45:01 Jon

Sí, ell és neuròleg.

00:45:09 Sabina

Ell s'ha desentès del negoci de fa dècades... Quin contacte teniu avui en dia en ells? O si és a nivell de que us han anat contant històries... com funciona el contacte que teniu en los nets?

00:45:33 Jon

Pues la veritat que funciona molt bé.

[nota del transcriptor: fragment silenciado a petición de l'informant].

00:46:12 Jon

Els estan una mica agraïts que nosaltres hàgim recuperat, perquè nosaltres haguéssim pogut ficar Pastisseria Ivan Prats, i a *tomar por saco*, però no, això és una història molt maca, és la pastisseria de Joan Alemany. I llavors estan molt agraïts de donar el reconeixement a esta gent. Perquè realment la pastisseria que tenim nosaltres no és la pastisseria de Miguel, és la pastisseria de Joan Alemany. I ells estan agraïts de que haguem recuperat i donat el lloc que li tocava.

c) **Entrevista realitzada a Alfredo Ortí**

Fitxer d'àudio mp3

00:00:02 Sabina

Estem en Alfredo Ortí que mos parlarà avui de la Sastreria Ortí. Bon dia, Alfredo, bona tarda.

00:00:09 Alfredo

Bona tarda.

00:00:12 Sabina

Conta'ns, tu ets lo fill de Vicenç Ortí.

00:00:15 Alfredo

Vicent Ortí, el creador de la botiga de la sastreria Ortí. Bé, jo començaré per dir que per l'origen de que mon pare es va dedicar a això. Mon pare era fill de Juan Ortí, que era un home que va venir de Sueca para cultivar arròs, perquè era arrosser. I va venir d'encarregat d'una finca d'aquí. I portava cinc fills. Els cinc fills treballaven en ell a la Ribera. Los grans, mon pare era lo més menut, quan va venir aquí a Amposta mon pare tenia un any però quan se'n va començar a fer gran, doncs com tots els fills d'un pagès, treballaven al pagès. Quan tenien 13 o 14 anys es va clavar un ganivet, una navalla, aquí al genoll i va quedar coix, un nervi va quedar coix. A conseqüència d'això ja no podia ser

pagès, clar. Podia triar entre ser sabater o mestre... I pel que sigui, no sé per què, va voler ser sastre. Llavors va fer estudis, se'n va anar, no sé... dalt de Badalona... no sé si Calella o lo poble que era... més amunt de Badalona un dels primers pobles de la Costa Brava. Ja me sortirà lo nom...

00:02:00 Sabina

Jo la zona esta la conec poquet.

00:02:00 Alfredo

És un poble... que després et diré... miraré al telèfon i després te'l diré. I allí va fer estudis, va posar-se a una família que tenia sastreria i va aprendre l'ofici. Quan va acabar l'ofici va venir a Amposta i es va establir. Es va establir no sé si hi havia algun sastre anterior, venia algun sastre de Tortosa... però se va establir... tu saps lo canal que travessa l'avinguda del canal ara? Doncs al carrer Sant Miquel, a la cantonada aquella va establir ell una petita sastreria. I a partir d'aquí va evolucionar i quan jo vaig nèixer ja feia temps clar que estava la sastreria, perquè jo vaig ser el segon fill. I la evolució de la botiga... en poc temps va ser l'únic sastre important que hi havia a Amposta, o l'únic pràcticament. I va evolucionar i se va traslladar al lloc on està ara la botiga d'Espanya. Allí va establir ell la seua botiga. I en esta botiga després va construir un pis a l'edifici i va posar la casa i allí va nèixer la meua germana ja. I doncs tot això, la sastreria es va fer gran i important, va ser sastre d'Amposta, anava a la Cava en bicicleta a fer els *vestits d'hòmens* a la gent de la Cava, que això hova heretar mon germà també. Lo temps en què lo tiet Juanet es va retirar de sastre mongermà, que també s'havia fet per a seguir lo negoci, hi havia estudiat a Reus i a Barcelona... se va formar a un altre nivell de sastreria i va fer lo mateix que mon pare. I es va instal·lar, ell se va instal·lar allà on està Mari ara [nota del transcriptor: es refereix ala botiga de Anna Maria Ortí, a l'avinguda de La Ràpita número 3]. A aquella botiga es va ficar mon germà, que es va fer també la casa i va entrar. Això és una mica la història que et puc contar jo.

00:04:33 Sabina

Escolta'm, anem passat per passat perquè tu m'has fet un resum de tot lo que tu coneixes. Llavors tu en quin any vas nèixer?

00:04:40 Alfredo

A quin...?

00:04:42 Sabina

A quin any vas néixer?

00:04:43 Alfredo

Jo vaig néixer el 28.

00:04:45 Sabina

I te'n recordes quin any va ser que van obrir la sastreria més o menys, o quants anys tenia ton pare?

00:04:50 Alfredo

Mira jo et diré, a veure... Ell quan ell va obrir la sastreria ja s'havia... encara no s'havia casat. Mon pare es va casar, em sembla, l'any 20. Mon germà va nèixer l'any 21, suposo que va ser l'any 20. Per tant, l'any 20 ja tenia sastreria, això segur. Podia ser... jo m'imagino... si llavors ell l'any 20 deuria tenir... mon pare tenia més anys que jo? No me'n recordo però mon pare segurament quan es va establir allí deuria tenir 27 o 28 anys. Ja tenia la sastreria... no, no tant, no tant, perquè es va casar molt jove.

00:05:50 Sabina

Tu saps quants anys tenia ton pare quan tu vas nèixer?

00:05:53 Alfredo

Mon pare quan vaig nèixer jo... Bé, primer va nèixer mon germà. A veure si faig una mica de memòria... [nota del transcriptor: s'ometen uns segons en els quals Alfredo rumia]. Va deure ser uns 3 o 4 anys abans (que es casés).

00:06:40 Sabina

Doncs cap al 17 o així.

00:06:41 Alfredo

Llavors es va establir a este lloc que te dit jo fins que... mentrestant vivíem a casa mon iaio... ma germana va nèixer casi al mateix any que mon pare es va establir a la botiga que després va tenir...I això ja era l'any... ma germana va nèixer el 35... Doncs entre el 30 i el 35 mon pare se va establir al lloc que esta ara. No sé si era al 33, al 34... segurament va ser això, 32, 33... I llavors des d'allí ja va continuar a aquella botiga fins que mon germà es va establir. I quan mon germà es va establir, va convertir la sastreria en botiga de roba de confecció, per no fer ell la competència a son fill.

00:07:47 Sabina

I tu recordes com era esta primera botiga? Devies ser molt menudet.

00:07:51 Alfredo

Mira, no, no, mira, no te penses que era tan menut. La botiga era, lo que després en botiga ara de teixits tenia entrada, un taulell gran, i després venia lo taller on es feia la roba, on estaven les cosidores, a la part de darrera. Jo te podria dir que això tenia... 4-5 metres davant i 4-5 després. Potser de fondo, des del carrer fins al fondo potser tenia 15 o 20 metres.

00:08:30 Sabina

Llavors tenia com la part d'atenció al públic i després la part de cosir.

00:08:33 Alfredo

Era tot lo que és la casa esta de fondo, darrera de tot hi havia una taula rodona on estaven totes les cosidores al voltant de la taula està i estaven tot lo dia cosint. Tenia l'obrador, diguem, on cosien les dones, i el mostrador d'entrada on anava la gent i ell ensenyava la roba i tot això. Allí hi havia... lo taulell on ell dibuixava i feia... i tallava la roba para després... I davant d'això tenia un provador on tenia l'espill i tot això per a quan venien los clients els hi feia provar i tal.

00:09:33 Sabina

Llavors, ja des del principi tenia empleades pel que estàs dient... tenia cosidores.

00:09:40 Alfredo

Ell va tenir, fent memòria... entre 8 o 10 o 12 treballadores.

00:09:50 Sabina

Ja des del principi, des de la primera botiga, ja en tenia tantes...

00:09:55 Alfredo

Si, si.

00:09:57 Sabina

Llavors vol dir que el negoci li devia anar bé.

00:09:58 Alfredo

Estic pensant si esta botiga va ser la primera... o va estar abans a... Jo trobo que va ser la primera. És que ara estic pensant si abans d'esta, al costat, a l'altre costat, cap al canal, que després va haver una ferreteria, no sé si podria ser, això ho tinc una mica fosc [nota del transcriptor: es fa silenci mentre rumia]. Ma germana t'ho hagués pogut contar això, jo no t'ho puc contar això. Però bé, va ser sastre, era molt simpàtic. Ell sempre, arribava Nadal i la gent se feia els abrics per la Inmaculada i per Nadal. Llavors era el temps en què treballava molt. Ell se'n anava al Casino i estrenava un abric. "- Ortí, quin abric més bonic. - Si vols te'l venc". I se venia l'abric.

00:11:04 Sabina

Ah...! Era bon venedor!

00:11:07 Alfredo

Era un venedor, era un venedor extraordinari. Era molt simpàtic. Va fer moltes coses: ell era fundador de la Fila, va ser un dels fundadors de la Fila. Va ser molt popular, molt conegut, va fer moltes activitats.

00:11:25 Sabina

I la sastreria, lo que em comentaves abans, és que entenem més o menys que devia ser el primer sastre que n'hi havia Amposta una mica en establiment i ben arreglat.

00:11:36 Alfredo

Sí,sí,clar.

00:11:37 Sabina

I quin tipus de peces recordes que feia? Ara em comentaves abrics, feia tant per a dones com per a homes?

00:11:41 Alfredo

Ell feia de tot. *Vestits d'hòmens*, per suposat, però feia també pantalons, americanes tot soles... abrics, abrics també, i feia roba de dona. Venien les Carvallo, que venien de França, i anaven a la botiga d'ell a que li fessin un *vestit d'home* jaqueta, que les dones feien los *vestit d'home* jaqueta.

00:12:06 Sabina

Així també jo et volia preguntar si hi havia,...si tu ho sabies o recordaves d'alguna persona important de la època que hagués anat a la sastreria. Llavors me comentes les Carvallo.

00:12:22 Alfredo

Després va sortir la sastreria Vidal, però no li va fer mai ombra. Esta estava al carrer ample. Però... però lo sastre important d'Amposta va ser mon pare, de tota la vida, i mongermà va heretar això.

00:12:41 Sabina

I m'he comentaves... allà més o menys hem calculat que cap al 35 s'obri la segona botiga, la nova, se trasllada...

00:12:50 Orador 1

Sí, home la botigueta que tenia al principi... era molt menut. Allò que comença al carrer Sant Miquel, allò que comença... que després es va posar una botiga de llums, un electricista o no sé què... allò era la botiga. Allò era molt menut. Jo lo que passa és que tinc una idea de que no sé si va ser abans del lloc este d'Espanya, o va... va tenir una altra botiga. Perquè jo ara recordo una botiga que a l'entrar, en comptes d'així que te dit que lo mostrador estava al fondo i tal... Que esta sí que la botiga última que va tenir... Però l'altra era una botiga que al entrar les cosidores estaven a mà dreta.

00:13:49 Sabina

Fa molts anys, sí. I tu devies ser molt menut.

00:13:50 Alfredo

La següent botiga va ser la que jo vaig... la casa on vam viure. I entre mig va estar una altra. Això si trobéssiu lo llibre este... allí està tot detallat.

00:14:07 Sabina

Ja ho buscarem.

00:14:12 Alfredo

Busca- ho a la biblioteca, segurament que a la biblioteca... I jo li diria a la meua neboda. Passa que la meua neboda viu a Castelldefels i quan ve no està per a buscar per casa. La casa d'ella, la casa de ma mare, de ma germana vaja, per a trobar lo llibre este. Però jo crec que el pots trobar a la biblioteca.

00:14:34 Sabina

Val, ja aniré a mirar-ho.

00:14:35 Alfredo

Perquè a més... jo vull conèixer la història i ara te la podria contar en més detalls. [nota del transcriptor: s'ometen uns segons en què rumien sobre este tema del llibre]. Jo t'ho conto una mica de passada, és ma germana qui ho va viure.

00:15:41 Sabina

Bé, però ara ets lo més gran que m'ho pots contar. Ets la millor persona que m'ho pot contar. Ara mateix..., no? Per això. I quan es va establir a esta segona, més o menys, segona botiga, cap al 35 o així, encara la portava només lo pare?

00:16:01 Alfredo

Quan?

00:16:03 Sabina

Quan se passa al que ara és Espanya, que hem dit que més o menys era abans de la Guerra, un poquet abans de la Guerra, cap al 35 o així...

00:16:10 Alfredo

No t'entenc ara.

00:16:13 Sabina

La botiga, quan la passen d'esta primera botiga que està al carrer Sant Miquel, quan passen a la segona, que és cap a l'any 35 havíem dit més o menys, només la portava el pare encara? O ton germà ja també començava a fer feines?

00:16:32 Alfredo

No, no, mon pare. La botiga esta gran, la que recordo jo, esta jo devia encara viure al principi, i ell també, vivia a casa mons iaïos. Fins que no va nàixer ma germana vivíem a casa mons iaïos i ell tenia la botigueta allà a este lloc ja. Entre els anys que t'he dit que ell va obrir esta botiga, que devia ser ja casat o suposo, no sé. I llavors fins que va nàixer ma germana que ja vam viure a dalt del pis de la botiga... Jo suposo que estos anys estava ell tot sol. I clar, mon germà fins que ell no va obrir la botiga, que mon germà ja tindria, devia ser després de fer la mili, no sé... doncs mon pare va continuar en la botiga. Mon germà no va treballar mai de sastre a la sastreria. Ell va venir, se va establir, i mon pare va deixar de ser sastre.

00:17:56 Sabina

D'acord, llavors això és el que vull aclarir. Llavors ton germà comença aprenent l'ofici a casa i després va a estudiar fora?

00:18:06 Alfredo

No, no. Ell a casa no va estudiar. Va començar a estudiar a Reus. Va començar a estudiar batxiller. Després va venir la Guerra i llavors vas tenir que deixar-ho. I després de la Guerra no va estudiar. [no del transcriptor: rumia]. Esta és una altra història... A veure, lo 38 va ser quan se conquesta Amposta i ve un tio nostre, lo tio Salvadó, i se'ns emporta a Jaca. I vam passar un any a Jaca. L'any 38 al 39 vam estar tota la família a Jaca. Estan allà mon germà tenia 16 o 17 anys. Jo tenia 10. Ell tenia 16 o 17. I mon tio convenç a mon pare

per a que es presenti voluntari i llavors anirà a millor lloc i tal. Ell encara no havia treballat... No havia més que deixat lo batxiller i havia començat a fer estudis suposo que de sastreria... [nota del transcriptor: rumia]. Jas després de la Guerra va estudiar a Barcelona, en grans sastres de Barcelona... però ell en mon pare no va treballar mai de sastre.

00:19:41 Sabina

També és curiós. És curiós també.

00:19:44 Alfredo

No, no perquè mon pare no el va agafar per a dir: ara seràs sastre. Primer li va intentar donar carrera, que segurament que llavors hauria estat lo sastre jo. Però ell va suspendre lo batxiller perquè va venir la Guerra i després perquè al poc temps en s vam anar a Jaca i allí ja tenia 16 o 17 anys i allí va passar això. Va passar la Guerra, va fer la mili, i després va continuar estudiant. A la mili ja devia ser sastre perquè recordo que feia *vestits d'hòmens* o uniformes als... me sembla que sí. No ho tinc molt clar això, perquè hi ha una cosa que no em lliga. Ell està a Jaca, en 17 anys encara no tenia l'ofici, però llavors quan fa la mili ell ja ha tingut que passar uns anys a Barcelona estudiant... A veure, vam tornar de Jaca...va acabar la Guerra lo 39. Mon germà lo 39 tenia 20 anys suposo. Doncs llavors quan va acabar la Guerra va deure de ser quan ell va fe l'estudi a Barcelona, a l'acadèmia... no recordo. I fins que no acaba això no es va establir.

00:21:32 Sabina

I llavors quan s'estableix...

00:21:32 Alfredo

Quan se va establir va ser quan mon pare va deixar de fer sastre.

00:21:36 Sabina

Però llavors, quan ton pare va deixar de fer de sastre què vol dir? Que va plegar de la feina? No van traspasar el negoci de pare a fill sinó que ton germà se va muntar un altre negoci a banda...

00:21:55 Alfredo

Si, va posar la botiga al costat, on està Anna Maria, va muntar la sastreria mon germà. I mon pare va deixar de fer de sastre i va passar a confecció.

00:22:08 Sabina

Però era un negoci que anava un en l'altre de la mà o eren negocis separats?

00:22:15 Alfredo

No, no, negocis separats. [no del transcriptor: rumia]. Mon pare tenia la botiga de roba allí al costat, que era un complement perquè molta gent que volia lo *vestit d'home* ràpid doncs el comprava que mon pare venia *vestits d'hòmens*.

00:22:32 Sabina

Llavors ja venia roba que venia feta.

00:22:40 Alfredo

Mon pare venia confecció però també *vestits d'hòmens*, gavardines, abrics... tot. Però tot deconfecció. Qui ho volia a mida havia de passar a la botiga del germà.

00:22:46 Sabina

I venia tant de homes com de dones ton pare en aquell moment?

00:22:54 Alfredo

Mon pare si tenia treballadores?

00:22:57 Sabina

No, a la botiga de confecció si la roba que venia era tant de homes com de dones.

00:23:02 Alfredo

Sí, no, no, no. Només d'homes, només d'homes.

00:23:06 Sabina

Però tu un germà sí que confeccionava tant per a dones com per a homes.

00:23:10 Alfredo

Si hi havia dones que es volien fer *vestit d'home*... però no era molt corrent, menys les franceses estes. A França era molt corrent portar *vestit d'home* jaqueta, però jo no recordo a Amposta... Ma mare suposo que alguna vegada li va fer mon pare un *vestit d'home*... però no era corrent en les dones d'aquella època, les d'Amposta almenys.

00:23:38 Sabina

I ton germà com es deia?

00:23:40 Alfredo

Mon germà Rigoberto. Vicente Rigoberto. Qui el va portar a batejar a mon germà, a posar el nom i això, va ser un tio meu. I este, com que mon pare va dir que volia que fos Rigoberto, no sé per què, li devia recordar alguna cosa de la joventut, no fiant-se d'això, va dir este li posem Vicente Rigoberto. I ell se deia Vicente Rigoberto. Però sempre se li va dir Rigo, tota la vida. Però era Vicente Rigoberto.

00:24:19 Sabina

I ton pare quan la botiga va passar a ser només de confecció, ja es va jubilar allí, a la botiga?

00:24:25 Alfredo

Si es va jubilar?

00:24:26 Sabina

Vull dir si va seguir en la botiga de confecció tots els anys fins que...

00:24:30 Alfredo

Fins que es va jubilar. I quan es va jubilar... ma germana si que esta tan prompte va estar per a treballar, es va posar a treballar en mon pare. Ella era venedora.

00:24:42 Sabina

Isabel.

00:24:43 Alfredo

Isabel, que quan mon pare ja se va jubilar del tot i van tancar la botiga, ella va obrir la botigueta aquella, tu la deus conèixer...

00:24:55 Sabina

La del canal, de tela.

00:24:55 Alfredo

Allí es on va viure ma germana tota la vida, i es va casar allà, i la botiga aquella que va tenir molt d'èxit també. Ma germana va ser molt negociadora també, molt molt. Se va guanyar molt bé la vida.

00:25:13 Sabina

Llavors tant germana també va estar... ets l'únic dels tres germans que no se va dedicar a la confecció ni a la sastreria.

00:25:23 Alfredo

Qui?

00:25:33 Sabina

Tu.

00:25:39 Alfredo

Clar, jo com que era lo segon... Mon pare volia que algú estudiés i si lo primer no va voler o per la circumstància de la Guerra ho va deixar... si hagués sigut mon germà qui hagués començat a estudiar llavors jo segur que hauria sigut sastre.

00:25:41 Sabina

I ta germana, a la botiga, m'imagino que entra a treballar de joveneta... i quines feines feia? De despatxar?

00:25:48 Alfredo

De despatxar. O quan mon pare anava a comprar roba, los *vestits d'hòmens* o lo que fos, llavors anava sempre acompanyat de ma germana, sempre. Allí se va formar ma germana, la va formar mon pare, perquè mon pare era el millor mestre que podia trobar per a

vendre. I a última hora se va inventar lo dels retalls, que és on ma germana se va guanyar molt béla d'això. Perquè la gent sí que comprava roba de confecció, però hi havia molta competència a Amposta, Chordà, este del Francès... Hi havia moltes botigues... I de prompte un viatjant li va dir a mon pare: per què no compra retalls a les fàbriques de teixits que coneixia? Se compra los retalls a pes, los restos de retalls de les peces... quan acabava una peça, los restos de peces... doncs això ho convertien en restos de roba per a vendre com a retalls. Però comprava a pes i ho venia a metres. I això va ser el negoci de mon pare. Mon pare va tenir, en este aspecte, molta sort sempre.

00:27:21 Sabina

I això de tan bon negociant de qui li venia? Del iaio? De Juan?

00:27:32 Alfredo

No, que va. Això va ser ell. Perquè pobres los tiets tots van ser... los grans van ser tots pagesos... menys un, que era l'espavilat. Eren cinc germans. El més gran era Miquel, que de pagès és el que va fer més perquè portava una finca del Capità, a l'altra part del riu. Però quan es va fer molt gran, el Capità va vendre la finca o no sé què, i es va tenir que refugiar a l'hort de mon pare, i allí va morir. El segon era Màxim, este també va ser pagès, però va acabar malament, coses de la vida. I també es va acollir, lo va acollir mon pare, perquè no sabia on caure mort. Després estava Salvadó, que era el menut. Vicent... mon pare era l'últim. No, espera, me'n falta un [nota del transcriptor: rumia]. Ah, perquè tenia una filla. Mon pare tenia una germana que era adoptada. Salvadó, que era este que va ser aventurer. Juanito Ortí l'electricista... [nota del transcriptor: s'ometen uns minuts en els quals l'informant explica històries familiars que no tenen relació amb la sastreria].

00:30:34 Sabina

Escolta'm, i ton germà, també quan es va muntar la botiga de sastre, com va evolucionar aquella botiga? Va ser sempre sastreria? O també va evolucionar a confecció?

00:30:45 Alfredo

No, no, va ser sempre sastreria Lo que passa és que ell va muntar la sastreria en una petita botigueta davant, que la portava la dona, que era filla de Chordà, la Mari d'Anna Mari i... Només venien complements: camises, calcetins, mocadors... complements per a

qui es comprava un *vestit d'home*. Que això mon pare no ho havia fet mai. O si ho va fer, no ho recordo. O potser sí que ho va fer... no ho recordo. No venia roba feta, excepte complements. Suposo que roba interior...

00:31:38 Sabina

I fins quan va tenir la botiga, fins jubilar-se?

00:31:42 Alfredo

També sí, sí. Fins que es va jubilar. A veure... i suposo que llavors ho van convertir... no sé com va ser... [nota del transcriptor: rumia].

00:32:10 Sabina

Hem parlat de ton pare, hem parlat de tan germana, d'un germà... i la mare? Feia alguna cosa a la botiga?

00:32:19 Alfredo

Ma mare, si clar. Era la botiguera principal. Ma mare estava a la botiga. Tenien després dependents, hi havia una caixera... una noia era caixera... de la meua edat... va estar casi tota la vida. I sí, ma mare era l'ama de la casa. Allí hi havia un amo i una ama, això estava claríssim. Ho portaven molt bé. Ell portava la sastreria i ella portava la botiga de roba.

00:32:56 Sabina

I des de que se van casar, ella ja va ficar se també...

00:33:00 Alfredo

Ella clar, clar, no va tenir cap ofici abans ni va fer res abans. Sons pares a la ferreteria... a la mateixa casa.

00:33:15 Sabina

No va passar a cosir, sinó a fer de dependenta de la botiga.

00:33:18 Alfredo

De l'ofici d'ella... no va se res relacionat en la sastreria. Ella va ser que al tenir mon pare una botiga, una sastreria, la mare era la botiga.

00:33:37 Sabina

I igual que m'has contat, per exemple, que les Carvallo van anar a demanar-se de fer-se un *vestit d'home*...

00:33:44 Alfredo

Això és lo que m'ha fet recordar que hi havia una altra botiga... Perquè contava l'anècdota de que quan venien les Carvallo i els hi havia de provar els *vestits d'hòmens* feia entrar una cosidoraper pudor.

00:34:04 Sabina

Clar, jo abans ho pensava, per a que els hi prenguessin les mides a una dona, les altres dones, no?

00:34:10 Alfredo

Clar, clar...

00:34:21 Sabina

Hi ha alguna altra anècdota, així que te'n recordes...?

00:34:23 Alfredo

Això ma germana t'ho hagués aclarit. Perquè me sembla que era una fase entre la primera botiga al carrer Miquel, la segona va ser esta de la ferreteria Cabanes, i després l'altra... este entre acte no el tinc molt clar.

00:34:49 Sabina

I alguna altra anècdota que te'n recordes? Per exemple, també me contaves que el pare anava al Casino en una jaqueta per a vendre-la, això és una altra anècdota.

00:34:57 Alfredo

Ortí, Ortí era un personatge. No deuen haver d'altres però no ho recordo.

d) Entrevista realitzada a Maria José Serret Fabra.

Fitxer d'àudio mp3

00:00:06 Sabina

Bé avui parlem amb Maria José Serret Fabra, que és l'encarregada de la joieria Salvadó. Treballa aquí des del 1977 i per tant ja fa 45 anys que coneix lo negoci a més li interessa especialment la història de, de l'establiment i per això anem a parlar en ella.

Hola Maria José

00:00:24 Maria José

Hola, bon dia.

00:00:25 Sabina

Bé conta'ns una mica, sobretot a natros ens interessa saber, sobretot la part inicial de la joieria. Quin any és que es va inaugurar, si és que va haver inauguració. Si es va obrir.

00:00:36 Maria José

Doncs si, la veritat és que si, va començar l'any 1902 la joieria fins avui, el 1922, enguany fa 120 anys.

00:00:44 Sabina

Correcte. Si no és l'establiment més antic d'Amposta de que jo diria , que sí, sinó pràcticament...

00:00:50 Maria José

Ben a prop.

00:00:52 Sabina

Llavors en estos primers anys, el 1902, coneixes com se'ls va acudir instal·lar una joieria aquí a Amposta? Pensem contextualitzar els que encara no estava ni el pont penjant fet, per tant Amposta encara era molt incipient. No tenia ni el títol de ciutat.

00:01:10 Maria José

Doncs bé, la iniciació d'estar trajectòria familiar perquè és una trajectòria, una empresa familiar per rellotges i joies.

Com vam dir- te el 1942 va començar en lo besavi, que va néixer a Freginals.

I llavors imaginat en la seua joventut lo van reclutar per la guerra de Cuba o sigui, estem parlant ja del 1800 i pico, eh? I es va iniciar ell, Joan Salvador, que era el besavi de, dels actuals. Llavors bé, fill quan va tornar, ell tenia ja la fe de, de muntar-se alguna cosa i la seva base era arreglat despertadors, la curiositat pels rellotges i tot això. Llavors, Joan Salvador, doncs que va fer, als Freginals, que va néixer allà, va muntar un petit comerç, arreglant despertadors d'allí dels veïns i bé va obrir un taller i els arreglava tot sí i tal. Però llavors va arribar un moment que allò li semblava poc, i bé va conèixer la novia que era de Masdenverge, del Roig, que són molt coneguts per carnissers i tot això, i llavors és què va fer, diu? Saps què diu? Me'n vaig a Reus, m'apunto i em vaig treure els estudis i em vaig a treure lo, per fer més, més professional que diguéssim. I si allà va estudiar rellotgeria, i... i... bàsic de joieria de poder soldar una cosa, o fer una anella a mida i se'n va anar a Reus. I es va treure el títol.

Llavors va ser quan va comprar aquí Amposta, se'n va anar dels Freginals, perquè allò li semblava petit. I va comprar aquí a Amposta les cases de davant que estan ara tombades.

Llavors sí, allí es va obrir una un petit comerç que tinc la foto, per poder-te mostrar.

00:03:04 Sabina

Llavors no primer mmm.

00:03:05 Maria José

En les filles amb dos de les.

[Ensenya la fotografia]

00:03:07 Maria José

Filles que es veu.

00:03:09 Sabina

Molt bé.

00:03:09 Maria José

És la foto que després si convé la fas.

00:03:11 Sabina

Sí.

00:03:12 Maria José

I la pots ensenyar i en dos de les filles.

00:03:13 Sabina

Lavors la primer establiment estava a davant d'aquest.

00:03:16 Maria José

Si, davant, això està tombat.

[Fa un gest, i mostra físicament per la finestra on es trobava el primer comerç]

00:03:18 Sabina

D'acord

00:03:19 Maria José

Aquí que han tombat aquestes dos molt velles ja i ...

00:03:23 Sabina

Molt bé, molt bé.

I més o menys fins a quin any van està a l'edifici aquest?

00:03:26 Maria José

Doncs bé, allà es va obrir, es va obrir la joieria, van començar ja et dic en l'inici i després d'això, ell tenia quatre fills, dos filles i dos barons, un dels quals el senyor Pepe, que és el que ell va continuar en la saga rellotgera, i es va treure també, va continuar en la rellotgeria. Va anar ampliant el negoci ficant la joieria ja més potent i així es va anar fent, i després del senyor Pepe, va passar el senyor Antonio. I després el net José Antonio.

00:03:57 Sabina

[Onomatopeia afirmativa]

00:04:00 Maria José

Fins avui que continuem, a l'any 1000... al 1900... a mi em van agafar per obrir aquesta tenda. Jo vaig pensar ho. El meu començament va ser davant al 1977, estava davant i aquí estaven. Bé, això era un... en la seua època, era fora d'òrbita, això era una joieria de, de capital de Barcelona, però ells van tenir tot aquest goig de fer-la.

00:04:27 Sabina

Això és el que et volia preguntar també, en estos moments inicials, al 79 va obrir el local actual.

00:04:29 Maria José

Al 79, si, si.

00:04:35 Sabina

I en nous primers moments que munten la joieria, aquí Amposta, com no prop dels quatre cantons també, sabem si hi havien altres rellotgeries o altres joieries, aquí a Amposta?

00:04:47 Maria José

Si, si, si. Eren Salvador i Sancho no hi havia ningú més. Sancho que eren els que feien també rellotges de paret, ells tenien una fabriqueta, i tenien la joieria al carrer Major.

00:05:03 Sabina

I pel...

00:05:03 Maria José

Eren els dos únic que hi havia.

00:05:04 Sabina

I, a banda del que era òbviament despatxar el públic, hi havia procés de taller. I quin tipus de peces feien?

00:05:11 Maria José

Si, si, si. Hi havia taller darrera de rellotgeria, estava el senyor Pepe i jo recordo llavors el senyor Antonio, el fill, que el que va muntar estat joieria gran ara.

I bé i allí si, el taller sempre ha sigut molt la potència que diguéssim de la joieria pràcticament, en el seu moment, i després ja clar, l'inici la joieria eren molt, molt continguts de tot l'àmbit d'aquí...i vull dir, gràcies a déu fins ara.

00:05:41 Sabina

Llavors va començar este negoci familiar i...

00:05:44 Maria José

Si, si, la única intrusa vaig ser jo, sí, sí, sí.

[Riuen]

00:05:48 Maria José

La primera intrusa en entrar a la saga Salvadó vaig ser jo, perquè era tot molt familiar. Eren ells els cunyats, vull dir, va ser una cosa molt familiar i clar, i realment va ser la senyora Pepita, que em va, coneixia a la iaia i ella em va buscar, i mira fins aquí, fins avui.

[Riuen]

00:06:10 Sabina

I quan s'inaugura el 1902 se fica ell com a rellotger i com a joier i a banda qui més hi havia de la família al negoci.

00:06:21 Maria José

Suposo que era la seva senyora, i ... però les filles, les filles, bé no, jo crec que era ell perquè en aquella època era diferent d'ara... jo crec que era ell, sí, sí, eren ells, els mateixos rellotges que estaven. I suposo que la senyora jo en aquella època no ho sé.

00:06:39 Sabina

Hmm [Afirma amb el cap]

I saps si la joieria de Freginals, quan de temps va durar fins que la van tancar. I...

00:06:47 Maria José

Molt poc perquè. És que no sé exactament això aquestes dades.

00:06:52 Sabina

Hmm [Afirma amb el cap]

I es van acabar traslladant aquí a Amposta la família.

00:06:53 Maria José

Si, si, si. Es va traslladar aquí a Amposta la família i va ser quan es va iniciar la família ja es va fer. Ja van néixer els fills i ja va continuar...

00:07:06 Sabina

I este i este primer establiment l'edifici quin tipus d'estructurar tenia era planta baixa, darrera tenia el taller?

00:07:15 Maria José

Si, bé dalt era la *vivenda* d'ells, eren dos pisos i terrat i baix era tot joieria eren dos cases, van unificar, i baix era tot joieria, la part de dins era òptica, i rellotgeria que diguéssim. I a la part de fora era la joieria i el fons hi havia el taller de cara al públic.

00:07:39 Sabina

Sí, sí, sí. I a principi de segle també van ser òptics que diguéssim, o això va ser...

00:07:45 Maria José

Hmm [Pensa la resposta]

Ja va ser una cosa posterior. Sí, ja va ser una cosa posterior lo de l'òptica, si.

00:07:46 Sabina

I tu Maria José, que portes tants d'anys aquí i coneixes tant bé a la família, si has pogut sentir alguna anècdota, d'aquests primers anys, o històries familiars que poguessin contar.

00:08:02 Maria José

Ai, no sé, no s'hagués, sigut poc feliç aquí en ells he après molt la veritat, sempre m'ha agradat molt cara al públic, les relacions públiques. Ja ha sigut la meu.

Sí i bé, no sé, m'ha agradat molt sempre el disseny i he sigut molt. I és clar, la decoració, els aparadors, vull dir això ha sigut una creativitat continua que m'alimenta la vida, vull dir, ha sigut una cosa...

Sí que a final de mes t'agrada molt guanyar els diners, però és que a part, ha hagut una cosa personal meua. Què et vas fent com a persona i vas fent com a, i ells en mi, a la senyora Pepita, l'anècdota li faig, jo m'he fet gran amb vostè i ell em fa i jo en tu.

[Riuen]

Vull dir que això és veritat, però bé.

00:08:51 Sabina

I al 1902 teniu fotos de peces o conserveu alguna peça de en aquell moment?

00:08:57 Maria José

Hmm [Pensa]

Del 1902 exactament.

00:09:00 Sabina

O de les dècades de després.

00:09:02 Maria José

Del 1902 no, però del començament de la tenda davant sí.

[L'entrevistada ensenya fotografies]

00:09:07 Sabina

Que veiem aquí la foto que l'aparador podem veure rellotges, arracades...

00:09:08 Maria José

Si, despertadors de campana, d'aquells de corda...

00:09:13 Sabina

Sí, sí, sí, sí.

00:09:17 Maria José

Veus.

00:09:19 Sabina

I de l'interior de l'establiment hi ha fotos?

00:09:21 Maria José

Fotos bé, suposo que la senyora Pepita deu tenir fotos, però no ho sé, jo estàs si estàs de l'exterior de l'interior ja posterior, ja quan se va feia que és quan jo vaig entrar, pràcticament vull dir... Es va...el terra era de marbre blanc imaginat res que veure tot això. I a la façana aquesta.

[Gesticula]

00:09:45 Sabina

I saps durant la Guerra Civil, si va haver alguna anècdota o si vam tindre que tancar.

00:09:52 Maria José

[Pensa, gesticula amb el cos amb signe de desconeixença]

00:09:53 Sabina

No ho coneixes.

00:09:55 Maria José

No, aquestes dades no les tinc. No els tinc.

00:09:58 Sabina

I alguna història, és a dir, los negocis antigament anaven molt de pares a fills. Però bé mantenir un negoci així durant 120 anys són molts d'anys. Sí, sempre s'ha passat per la línia masculina, lo negoci, perquè aquí a la foto també, el que estem veient són les filles.

00:10:16 Maria José

Sí són les filles, però realment era el fill el que estava en lo negoci plenament el senyor Pepe.

00:10:24 Sabina

El que van aprendre l'ofici al finals.

00:10:25 Maria José

Sí exacte, exacte i elles a lo millor atenien el públic no ser realment quan eren jovenetes, però...

Realment eren ells, si, si, si.

00:10:35 Sabina

I quin tipus de client podia vindre jo m'imaginava Amposta de principi de segle, molt rural no sé si coneix algun client de...

[Riuen]

00:10:49 Maria José

Doncs no ho sé. En aquella època, no ho sé després si, pensa que estem envoltats de pobles fantàstics, te'ls nombraria a tots. Vull dir aquí tenim clients de per tot, de tota la comarca fins l'Ametlla de Mar, l'Ampolla, l'Aldea, Deltebre vull dir, és que tot, Sant Carles, de tot lo d'aquí dalt, Godall, la Galera...Vull dir, gràcies, a déu, és un goig.

Doncs em vaig.

00:11:18 Sabina

I quines perspectives hi han també de de mantenir la joieria a les pròximes dècades?

00:11:23 Maria José

No sé sap. Sempre hem de parlar de l'avui i el demà no ho sabem.

[Riuen]

00:11:28 Sabina

I ja per acabar Maria José, a banda dels objectes que podrien ser joies o rellotges, que es poguessin conservar objectes de dins de la botiga, conserveu alguna cosa de principi de segle?

00:11:44 Maria José

Bé, si, José Antonio, té un despertador del iaio. De J. Salvadó, de Joan Salvadó, d'aquests de campana en corda, i ho conserva i funciona. Vull dir ell, això sempre l'ha tingut molt aferrat en ell per los seus records, i això i llavors aquest any precisament li fan per la Festa del Mercat aquí al Museu d'Amposta, ens han demanat si volem col·laborar en una vitrineta de coses, peces antigues i tal i bé, una petita representació, no molta cosa per una petita representació de les peces si que el portem, junt amb la despertador.

[Riuen]

00:12:27 Maria José

Per demostrar una miqueta de... i col·laborar amb el poble. Evidentment que...

00:12:30 Sabina

Fer història.

00:12:31 Maria José

I tant que sí, i tant que sí, que és molt bonica.

00:12:33 Sabina

Doncs bé Maria José. No sé si t'ha quedat alguna cosa *al tintero*.

00:12:37 Maria José

Home, jo d'anècdotes en tinc moltes, però no veu cas això. Lo que sí que té podria remarcar més com a una cosa molt important, la veritat, perquè se desplaçava gent fins i tot de Barcelona, a visitar mos. Va ser quan vam fer el, pues mira...fa 37 anys potser, 37 o... al desembre, per la puríssima la gent deia per aquí al voltant ja ho saben, sempre fèiem dalt, a la planta d'aquí dalt de la tenda, fem una exposició d'alta joieria però alta joieria. Vull dir amb les millors representants en joies i rellotges, pensa que teníem tot la Rolex d'or amb brillants teníem Cartier, tenim dissenyadors, teníem les millors firmes de

cimento, teníem...teníem dos guàrdies jurats armats, una cola que arribava fins al d'Alemanya perquè tal com baixaven, pujaven. Vull dir, era una cosa inèdita aquí amb el poble i el senyor Antonio ell va tindre tot d'això de fer-ho i muntar-ho.

00:13:34 Sabina

Hmm [Accepta amb el cap, fa moviments]

00:13:44 Maria José

I vam posar-hi, doncs sí, vam estar 4 o 5 anys muntant aquesta, aquesta exposició d'alta joieria dalt i bé. Va ser una representació del poble fantàstic. Vull dir sí.

00:13:55 Sabina

I ara que comentaves això també. S'han de jubilar en aquí tots els propietaris.

00:14:10 Sabina

Pues Maria José, gràcies per contar-nos un bocinet de la història de la joieria Salvadó.

00:14:16 Maria José

Gràcies a tu he gaudit molt.

[Riuen]

e) **Entrevista realitzada a Juan José Ortí Royo.**

Fitxer d'àudio mp3

00:00:01 Sabina

Perquè la casa qui la va comprar?

00:00:06 Juan José

La casa la va comprar, això no ho tinc segur, la rebesàvia, la *Coteta*. Perquè hi ha un paper, que li vaig donar a la mama, que és una escriptura d'una prestamista de Tortosa, que els

va prestar, no sé si eren 5.000 pessetes o alguna cosa així. No recordo ben bé la xifra. Llavors eren molts de diners. I era per a fer-se la casa segurament.

00:00:38 Sabina

Perquè...

00:00:39 Juan José

La casa aquesta és, suposo, dels anys vint més o menys.

00:00:47 Sabina

I la iaia *Coteta* la dona d'un dels Ortí.

00:00:50 Juan José

Sí, sí, de Juanet.

00:00:53 Sabina

I quan se van ficar a la casa me comentaves que baix, primer van ficar quadres.

00:00:59 Juan José

Primer, hi havia quadres. Tot això, la casa, aquí baix no sé què devia d'haver-hi. Però quan ara van fer les obres d'aquí de la farmàcia van trobar aquí una ferradura. Van rebaixar tot lo terra, doncs aquí van trobar una ferradura. I la porta, en comptes de que és quadrada, tenia una arcada així. Aquí lo que recordo, que passaves aquí, a esta part de contra aquí, a la quadra que deixem natros, i hi havia unes menjadores. Que hi ha alguna foto del iaio en los treballadors de mon iaio, de ton rebesavi, allí treballant. Lo que passa és que no he pogut anar-ho a buscar. I es veuen aquí les menjadores, i les tasses dels cavalls... i tot això. Ells tenien cavalls, era tractant de cavalls.

00:02:05 Sabina

Després van reorganitzar este espai i ho van fer com a...

00:02:10 Juan José

Mon iaio va morir abans de la Guerra. Llavors, després va venir la guerra i tot això se'n va anar a fer punyetes. I després de la Guerra va ser quan, suposo, van muntar, quan va venir lo iaio de França, que estava a Biarritz, que van deure de fer la botiga i la parada al mercat. Hi ha alguna foto allí també, perquè vaig posar-ho tot junt, que està, me penso que es veu lo iaio a una parada del mercat. Recordo eh, no sé si està allí baix o la recordode quan jo estava allí baix.

00:02:56 Sabina

Quan dius lo iaio, te refereixes a muniaio o tuniaio?

00:02:59 Juan José

Ton iaio Eulogio.

00:03:00 Sabina

Tenien parada al mercat i tenien la botiga, de queviures.

00:03:09 Juan José

Sí, de queviures, sí.

00:03:10 Sabina

I tu això sí que ho vas viure?

00:03:13 Juan José

Sí, això sí que ho vaig veure. Lo de la parada del mercat no, però la de queviures sí.

00:03:19 Sabina

I a la parada del mercat, tu saps què venien?

00:03:24 Juan José

Doncs el mateix devien vendre. Tenien abadejo, oli... lo que fes falta. Cigrons... lo que llavors se podia menjar. Sardines i coses així suposo.

00:03:41 Sabina

I ho portava tot ella sola?

00:03:44 Juan José

Sí, ella el que és la botiga la portava sola, i lo iaio tenia la parada al mercat.

00:03:50 Sabina

Llavors ell portava més la parada al mercat i ella...

00:03:54 Juan José

Suposo que sí. Són coses que mai m'han explicat però lo que dedueixo és això.

00:04:05 Sabina

Però aquí estàs parlant de Juan... o d'Eulogio?

00:04:08 Juan José

Eulogio.

00:04:11 Sabina

Llavors en son fill...

00:04:12 Juan José

Lo d'abans de la Guerra, aquí no devia de tenir res. Perquè aquí van trobar una d'allòs... Aquí deuriem tenir animals o lo que sigui, i aquí també, i aquí darrere també, tot lo carrer. Lo de Consuelo, i la part d'aquí de Consuelo també era nostra. Lo que passa que aquí deuriem arreglar la casa... no ho sé ben bé. Aquí hi havia una paret mitgera, aquí, que Consuelo la va fer posar. Va agafar a mon pare que no d'allòs i... d'acord. Però vam perdre...hi havia un replanell així, que hi havia tots els productes químics i va fer... Bé.

Però tot això era de la *Coteta*. A més, este carrer es deia carrer Morales o passatge Morales. I aquí, este carrer havia de ser més gran, però els Fábregas, saps llavors que es ficava la fita al mig, i esta part, i esta part d'aquí... doncs es va menjar mig carrer que no li tocava. Però com eren poderosos... doncs...

00:05:34 Sabina

I, és a dir, la *Coteta*, al torna de la Guerra es munta la botiga i el fill col·labora i està en la parada del mercat. I a la botiga de queviures tu em dius que recordes estar-hi. Com era?

00:05:52 Juan José

Doncs hi havia un taulell... entraves per aquí, aquesta porta d'aquí... i aquí, això és lo que era lo d'allòs de l'escala... i aquí estava el taulell. Aquí hi havia un petit aparador, i llavors aquí hi havia una porta... no recordo si era aquí o aquí.

00:06:29 Sabina

Esta porta estava fins la farmàcia, no?

00:06:33 Juan José

És que aquí n'hi ha una, però no recordo si aquesta... aquí n'hi havia una altra. No recordo si llavors estava aquesta o la van fer després. Aquí tenia lo taulell, aquí devia tenir lo que sigui, les balances i tota la història. Llavors aquí estava un petit aparador, això era la porta, s'entrava per aquí, però aquí també hi havia basquets de fruita i tot això. I aquí doncs el sac de l'arròs o el que sigui... Aquí un depòsit d'oli, que va fer lo iaio Eulogio, en doble tapa per als *fiscaleros*...

00:07:28 Sabina

Ah val...! Per a que no contessin el que hi havia de veritat.

00:07:30 Juan José

Llavors tenia un tap d'acer inoxidable. L'abadejo també el tenien per aquí, les sardines, lo casco de sardines... Aquí no recordo què hi havia.

00:07:46 Sabina

I a banda d'aquests productes que són més del dia dia, per exemple me comentaves que teníeu productes més especials com lo xocolate.

00:07:54 Juan José

Xocolata doncs mira, era una caixeta així, de Nestlé. Lo Cola-Cao, que tenia la concessió de la xocolata en pols lo tenia lo cap dels urbans, lo senyor Izquierdo, que vivia allí al carrer Sol, allí on està aquell pis prop d'on està la immobiliària i tot això. Aquella escala o aquells edificis d'allí. T'ho dic jo perquè l'àvia m'enviava: "mira ves allí al del senyor Izquierdo i que te doni mig quilo de Cola-Cao". Que tenia la concessió, com d'altres la tenien del carbó o del petroli. I... a part d'això, que fora d'allò... més aviat suposo que devia ser fruita, arròs... estes coses. Patates... lo que era el menjar del dia a dia. En aquells temps *virgueries* no n'hi havia. Cafè no compto que n'hi hagués massa.

00:09:04 Sabina

I per exemple, no sé si ho sabràs, o recordes, si a Nadal o a festes així més diferents portaven algun producte especial.

00:09:17 Juan José

No.

00:09:20 Sabina

Sempre la iaia *Coteta* ha tingut fama de no tenir un caràcter massa amigable, i portar una botiga...

00:09:31 Juan José

Tenia lo caràcter dur. Però tampoc no era dolenta, dolenta. Era molt recta, això sí. I llavors doncs era una moral també molt recta. I també era una dona que va perdre l'home jovei va trobar-se en tot lo cacau de tres fills. Llavors lo que passa en les nores... les mares i

noves... doncs que sempre hi ha problemes. I tenia caràcter, si. Però per a la gent i tot això... tots li deien la *tia Coteta*. Jo recordo ella anant-se'n al mercat, en un basquet aquí, era xicoteta... I en un bàsquet se'n anava al mercat. I a mi em deixava d'encarregat.

00:10:20 Sabina

A la botiga.

00:10:22 Juan José

“Ja tornaré”.

00:10:23 Sabina

Quants anys podies tenir?

00:10:24 Juan José

Ai... set o vuit anys suposo. Mira que d'allò... que estaven los Padilla, que eren uns que venien d'allà baix d'Andalusia i tenien uns patis que els hi vam alquilar natros, i allí on està lo carrer Barcelona, antes de fer-se, hi havia uns patis que eren los patis estos que vivien esta gent que els alquilaven allí. I estaven com podien pobra gent. I eren los xiquets que jugàvem i tot això. Hi havia allí un basquet de prunes i les prunes quan són bones són quan són madures... Prunes no, nespres. I aquells se posaven fora i jo els hi anava llançant. I anava llançant les bones, les que estaven madures, pensant-me que estaven passades. I quan va venir la iaia... Bé...!

00:11:26 Sabina

I fins quan va tenir la botiga més o menys?

00:11:34 Juan José

Jo em suposo que jo devia tindre 8 o 9 anys, que es va posar la bodega del músic, un home que li deien lo músic que viu allà dalt o vivien a la plaça de la Mola. La dona... son iaio de la dona d'Octavi lo de la Lira. Tenien bodega. I aquí doncs estaven les barriques i bé... allí al costat estava el taller de Carlos Elies, de carrosseries, de camions, i tot això... i

venien los treballadors a menjar l'entrepà. I després d'això es va ficar la llibreria "Anteme", que era d'un practicant que li deien Antonio Gallego, i era llibreria, doncs una llibreria. No era de llibres...

00:12:37 Sabina

Quiosc.

00:12:38 Juan José

Quiosc de diaris, tebeos... tot escampat de tebeos... A mi no em compraven mai tebeos, mai. Coses de profit. La iaia era així. I després d'aquí es va posar aquella xica de les llanes, que venia llanes i tot això. I després ja es va posar-se mon pare. Perquè este tros d'aquí ja s'ho van deixar i este tros d'aquí es va arreglar, es va fer-se la cuina... jo devia tenir 12 anys.

00:13:27 Sabina

I per què es va deixar la botiga la iaia *Coteta*? No, ho saps? No per res en concret?

00:13:30 Juan José

Ni idea. Li devia conduir més tenir un lloguer que tenir... Hi havia un repeu allí a l'habitació, aquella menudeta... aquella menudeta. Allí a la finestra...

00:13:49 Sabina

On? [gesticula indicant orientació]

00:13:50 Juan José

Allà baix. D'alt. [senyala amb la mà i gesticula]

Aquí està el lloc on jo pintava, el terrat... esta habitacioneta d'aquí era la de l'àvia *Coteta*. Aquí tenia la finestra on feia els comptes. Tenia unes llibretes que devien ser de quan tenia la botiga, que potser feia de llibreria i tot, potser venia llibretes. I aquí es feia els comptes. Casi que no sabia escriure però no la fotia ningú.

00:14:19 Sabina

Quasi no sabia escriure perquè no li havien ensenyat.

00:14:21 Juan José

Escrivia però en moltes faltes. No escrivia bé. Segurament que no va anar molt a col·legi. Però no els fotia ningú, ni els de la caixa la podien fotre en la pela.

00:14:41 Sabina

I mentre ella tenia la botiga baix, dalt vivien.

00:14:45 Juan José

Sí, vivíem tots junts a dalt.

00:14:46 Sabina

I quines botigues de queviures podien haver-hi llavors a part d'aquesta?

00:14:47 Juan José

Que jo recordi estava la del Punxat, allí on viu Mari Carme Simó: la carretera de la Ràpita, si vas cap a dins, ara hi ha una botiga... aquí està... Això és la carretera de la Ràpita, aquí està el carrer... [rumia]. On hi ha una sabateria o botiga de roba... això era una botiga de queviures. La botiga del Punxat. Aquí baix al carrer de Druni cap avall, abans d'arribar al carrer Barcelona, que abans no existia, allí estava la botiga de la vídua, que era la vídua de Musté, que era un mecànic de camions i tot aquest carrer... entre este carrer i de la Lira estava la botiga de Joaquín, que era una botiga molt gran. Aquell sí que tenia molts de queviures i això. I llavors, estava la botiga també del Gallego, lo Gallego estava més prop de natros. També era una botiga en més d'allò... Tenia molta gent. Tenia molta gent perquè l'àvia em feia anar a comprar-li lo que fos per a veure com se feien les paperines, quines paperines tenia. I llavors compràvem paper d'estrassa i fèiem les paperines.

00:16:59 Sabina

Què vols dir les paperines? Per a què servien?

00:17:03 Juan José

Per a posar el menjar. Un quilo d'arròs, doncs un quilo d'arròs. Les fèiem en farina i aigua, que es fa com una cola, ho apegàvem i quan s'assecava eren les paperines. Per no comprar-les fetes, que potser no es podia. Ell les tenia i en lo segell... Colmado Gallego... A més era molt punxador.

Després n'hi havia una altra que era la botiga de Julia. En un tros, mira [dibuixa un plànol on localitza algunes botigues. Mentre, rumia].

00:20:12 Sabina

I lo tema de com arribaven los productes a la botiga?

00:20:10 Juan José

Doncs suposo que el que és la verdura i tot això era de per aquí. Arròs no cal ni dir-ho. I cigrons i tot això... era d'aquí, no te la portaven, era de per aquí. Els altres productes com la xocolata en pols... lo cap dels urbans era del Movimiento i tenia la... com se diu això...

00:20:38 Sabina

La patent. Bé, la patent no... Que ho distribuïa ell.

7. El comerç a l'Amposta de principis del segle XX.

Com comentàvem a l'inici d'aquesta recerca, la gran transformació que es succeí a Amposta al tombant del segle XIX i XX i, especialment, durant les tres primeres dècades d'aquest darrer, va suposar un abans i un després en molts aspectes. D'aquests, el món comercial no en va restar exempt. I és que amb l'augment demogràfic i la conseqüent ampliació urbanística, la diversificació de l'economia, i l'increment dels transports i el tràfic, forçosament es van produir canvis en el comerç a la localitat.

I és que fins a finals del segle XIX, el volum més gran de compra que feien els ampostins i ampostines era al mercat setmanal, celebrat inicialment els diumenges i posteriorment els dimarts. Allí s'hi venia fruita i verdura, tèxtils i objectes de fusta o metall. A banda, des del segle XIX hi havia la peixateria a la plaça de l'Aube, que era com una mena de mercat de peix, on els diferents peixaters veien el seu producte. Paral·lelament, hi havia un mercat de carn al carrer Sant Antoni, prop del carrer Estudis. Si més no, tal i com s'ha esmentat a l'apartat de la justificació dels límits de la recerca, acotar i cenyir la tipologia de comerços, botigues i persones representants de cases comercials i productes, amb espai físic permanent i determinat, no ens fan possible aprofundir en el comerç ambulat.

Si més no, un major nombre d'habitants va suposar obligatòriament un augment de la demanda de productes i serveis bàsics. És en aquest sentit que trobem un increment de negocis dedicats a suplir les necessitats dels ampostins i ampostines. D'aquesta manera, es percep un increment de les tendes dedicades a productes alimentaris essencials, tant les específiques, com els forns, les vaqueries, les carnisseries o les fruiteries, com les més genèriques de queviures i ultramarins. També d'aquells comerços dedicats a la venda al detall de productes estretament relacionats a l'entorn rural, com la palla, els fertilitzants o els animals. I és que no podem oblidar que, tot i convertir-se en una ciutat, Amposta seguia sent un municipi vinculat al sector primari.

Alhora, comencen a aparèixer botigues dedicades a la vestimenta, ja sigui a partir de la venda de confecció, de la sastreria i la modisteria, de les merceries o de les sabateries. L'increment d'aquests negocis no només posen de manifest l'augment demogràfic que es produïa a la ciutat, sinó també el poder adquisitiu de la població que hi residia. És en aquesta mateixa direcció que podem percebre un augment en la comercialització de mobles, especialment arribant a la segona dècada del segle XX.

Vinculat també a aquest sentit, comencem a trobar tipologies de negocis que, almenys pel que hem pogut saber, no existien a Amposta fins a aquest moment i que es vinculen a productes de tipus més exclusiu o d'ús excepcional. Estem parlant de pastisseries, com la d'Alemanya, joieries, com la de Salvadó, o jogueteries, com la de Francisco Vidal.

Paral·lelament a l'augment del nombre de comerços i a l'ampliació tipològica, també és necessari vincular l'ampliació i remodelació urbanística que es produí a Amposta amb la localització dels establiments. I és que històricament l'enclavament dels comerços es trobava al nucli antic i, més concretament, es concentrava al voltant del carrer Major. Amb l'expansió de la ciutat veiem com els negocis també diversifiquen les seves posicions, tot i que s'acaben concentrant al voltant de la carretera de Vinaròs o, el que és el mateix, de l'avinguda de la Ràpita. Així doncs, podem dir que tot i que en aquest període s'urbanitzen barriades com les Quintanes, el Grau o l'Eixample, aquestes tindran una funció bàsicament residencial i industrial. Mentre, l'eix comercial que es situava al carrer Major s'expandí a través de l'avinguda de la Ràpita i el carrer Sant Josep. Òbviament aquest fet té una lògica innegable: aquest era l'eix que travessava la població i a través d'aquest es vertebrava la vida social a la ciutat, alhora que s'articulava el tràfic de vehicles (sobretot a partir de la construcció del pont penjant). Cal destacar especialment el punt conegut com els Quatre Cantons, en la confluència de l'avinguda de la Ràpita amb els carrers Corsini, el Sant Josep, Sant Isidre i el Major. En aquest punt s'hi localitzaven comerços des de sempre i, a més, s'hi van començar a situar diferents entitats i associacions, com el Casino, el Cercle de la Fraternitat Republicana o el Centro Moral e Instructivo de Amposta, entre molts d'altres. Al mateix temps, són reflex de la importància creixent d'aquesta zona que fos aquí on s'hi instal·laren les primeres làmpades de llum elèctrica i s'arranjaren les voreres, entre d'altres obres de millora.

7.1. Anàlisi de cinc comerços.

7.1.1. Forn de Calduch. *La Mecánica*.

José Calduch Domènech⁸⁰ va néixer a Amposta el 27 d'agost de 1905, fruit del matrimoni entre José Calduch⁸¹ natural de Santa Bàrbara i de Rosa Domènech⁸², provinent de Vinaròs, ell va ser el seu únic fill.

El seu pare, José Calduch, regentava un forn al carrer Nou número 9, segons testimoni familiar, hauria de ser un forn de principis del 1900, fleca que ell visitava cada dia de ben jove, amb l'objectiu d'aprendre l'ofici i continuar amb el negoci familiar.

Malauradament però, va quedar orfe de pare ben aviat, ja que aquest va morir molt jove, no es coneix la causa ni l'edat exacta, però el cas és que va deixar una mare jove i vídua, al capdavant de tot, qui amb el temps, va refer la seva vida, i es va casar de nou, amb el treballador del forn del seu marit difunt. Així doncs, Rosa Domènech contrau matrimoni amb el senyor José Fresquet Borràs, també provinent de Vinaròs, qui havia treballat sempre amb José Calduch al forn.

Amb el temps, la família va augmentar, Rosa Domènech i José Fresquet van tenir una filla, Natàlia Fresquet Domènech, qui sempre va tenir una molt bona relació amb el seu germanastre, per a José Calduch Domènech, era una més, i van construir un nucli familiar entre germans que acabarà sent inseparable, tant, que segons conta la seva filla Rosita Calduch Masià, generació rere generació perdurà el contacte amb les seves cosines.

Així doncs, en morir el seu pare, José Calduch Domènech, entra a treballar al forn, juntament amb el seu padastre, José Fresquet Borràs. Passen uns anys i ell es va fent adult i formant en la professió, i coneix a Consuelo Masià Almo, de qui s'enamora i es casà. La jove parella es mudarà i anirà a viure al carrer Nou número 15, unes cases més avall del forn on treballava.

Al poc temps mort la seva mare, Rosa Domènech, el seu padastre, es casa i forma de nou la seva vida amb una senyora de la Cava. És amb el transcurs d'aquest seguit de fets, que el José Calduch Domènech, es proposa regentar sol el forn del seu pare, i se'n adona que la indústria és propietat del senyor Fresquet, i no d'ell com a fill legítim, qui li ofereix comprar la fleca, però per qüestions econòmiques, no pot accedir a fer-ho. És llavors quan

⁸⁰ Veure annex 11.1, imatge 21. Imatge de José Calduch Domènech, a l'edat de 9 anys, fent la comunió.

⁸¹ Veure annex 11.1, imatge 22. Imatge retrat de José Calduch.

⁸² Veure annex 11.1, imatge 20. Imatge retrat de Rosa Domènech.

un cosí de la seva dona Consuelo, el senyor Adolfo Pastor Almo, el compra, i li ofereix que ell el regenti, d'aquesta manera, tot queda en família i el forn continua "a mans" de Calduch tot i no ser-ne el propietari.

Així doncs, el forn va continuar molts d'anys al mateix lloc, al carrer Nou número 9, tot i que va passar a ser, amb el temps, propietat del fill del senyor Adolfo Pastor Almo, però no va ser així fins als anys 40 aproximadament, quan el seu fill, Antonio Pastor va traslladar la fleca al carrer Cervantes número 34.

José Calduch Domènech sempre va ser un home molt lluitador i treballador⁸³, qui juntament amb la seva dona Consuelo Masià Almo, estaven vinculats al món del comerç ampostí, ja que ella era venedora ja al mercat de la vora del riu. José sempre va estar molt vinculat amb el gremi de forners ja que a la dècada dels 50 va arribar a ser cap social comarcal dels forners.⁸⁴ Per a ell, sé forner era el seu ofici, però també la seva passió, així ho ha explicat la seva filla Rosita Calduch Masià, qui en parlar recorda encara l'olor en entrar de petita a la fleca, dels millors tallats del poble, marcats per la professionalitat i perfecció del seu pare, qui només volia que la gent, fos feliç menjant el seu pa.

7.1.2. Dulces Alemany.

Joan Alemany Bergamasquí⁸⁵ va néixer a la Casota (Delta de l'Ebre) el 1894. Fill de Quico *lo Tramusset*, va viure la seva infància a Vinaròs, on als 9 anys va començar d'aprenent a la pastisseria La Colmena. Dos anys més tard, treballaria a La Lionesa de Tortosa. Cap al 1908 va traslladar-se a Barcelona, treballant a la pastisseria René, situada al carrer Montcada. Quatre anys més tard, a punt de marxar a provar fortuna a Argentina, la mort sobtada del seu pare faria que s'instal·lés a Amposta, on residia la família en aquell moment. Si més no, la seva passió per la pastisseria va empènyer-lo a muntar el seu propi negoci.

Així doncs, el 1912 va obrir la primera pastisseria de la que hi ha constància a Amposta: la Estrella. Situada al número 44 del carrer Major, inicialment funcionava amb un forn de llenya, sense electricitat ni aigua corrent. En quant als productes que s'hi venien, més

⁸³ Veure annex 11.1, imatge 23. Imatge rellotge despertador anys 30.

⁸⁴ Veure annex 11.1, imatge 24. Imatge targeta José Calduch Domènech.

⁸⁵ Veure annex 11.1, imatge 27. Imatge de Juan Alemany i família.

enllà dels dolços tradicionals del territori, Joan Alemany va incorporar elaboracions que fins llavors no es podien degustar a la ciutat, com pastissos de xocolata, nata o crema, pastes amb pasta fullada, fruita confitada o caramels. Alhora, i com que s'havia format inicialment a Vinaròs, la seva producció també rebia l'herència d'aquesta zona. En aquest sentit, per exemple, la recepta de merenga s'apropa més a la típica d'aquest territori que no pas a la tortosina. No només això, sinó que tan aviat van poder disposar de neveres elèctriques, van posar a la venda productes que, per a l'època, eren excepcionals: pernil dolç, iogurts, gelats i xampany.

En dates assenyalades la pastisseria també elaborava productes específics i, fins i tot, venia a l'aire lliure. Així, per Sant Blai oferien coquetes a la plaça Major; per Sant Cristòfol portaven coquetes i panoli a la revetlla que es celebrava a la Carrova; per Tots Sants es situaven als Quatre Cantons i hi venien castanyes torrades; i per les festes nadalenques s'elaboraven massapans i torrons de gemma, Xixona (ametlla molla) i Alacant (ametlla dura).⁸⁶

Paral·lelament a l'evolució de la pastisseria, Joan Alemany va casar-se amb Tona Sancho, amb la qual va tenir quatre fills: Ofelio, Obdúlia, Aualdo i Toneta. D'aquests, els nois treballarien a l'obrador, mentre que les noies ho farien a la botiga.⁸⁷ Amb la Guerra Civil, la família es va traslladar a Vinaròs fins a principis del 1939, i Joan va reobrir la pastisseria on havia treballat de xiquet.

L'any 1947, i gràcies a l'augment de la demanda i la prosperitat del negoci, la pastisseria va obrir una segona seu a l'avinguda de la Ràpita número 37, que estaria regentada per Elena Vázquez, esposa d'Ofelio.⁸⁸ Si més no, sembla que aquesta no va tenir gaire èxit. Cinc anys després el negoci es continuà ampliant, i s'obrí una gelateria molt prop d'on estava la pastisseria: al carrer Sant Josep 13.

Al llarg dels anys seixanta el negoci va patir bastants canvis deguts a la mort prematura d'Ofelio el 1962, la de Joan Alemany el 1967 i la de Tona el 1969. Amb tot, el negoci va quedar en mans de l'altre fill baró, Aualdo. Va ser justament en aquesta dècada quan la pastisseria es va traslladar, primer, al carrer Sant Isidre 3 i, només un any més tard, s'amplià amb el local confrontat al carrer Sant Josep 17-19, on es manté en l'actualitat.

⁸⁶ López Alemany, 2021.

⁸⁷ *Íbid.*

⁸⁸ *Íbid.*

Sembla que en aquests anys es va voler crear un saló de té per a dones però, malauradament, va tenir escàs èxit i al poc temps es va tancar.

La línia de successió del negoci la va seguir Miguel Jiménez, qui havia estat aprenent d'Aualdo i oficial de la pastisseria des dels anys setanta. Va ser així com en la jubilació d'Aualdo i la seva esposa Pepita el dia de Reis del 2001, Miguel va iniciar una nova etapa en la història de la pastisseria en la que mantindria la manera de fer dels Alemany. Finalment, i amb la jubilació de Miguel, el gener de 2021 van agafar el relleu d'aquesta Ivan Prats i Jon Iñurrategi.

7.1.3. Sastreria de Vicent Ortí.

Vicent Ortí Fuster⁸⁹ era el cinquè fill de Juan Ortí i Inocencia Fuster. La família Ortí fou una de les tantes que immigraren al Delta de l'Ebre des de la Comunitat Valenciana per a treballar en el cultiu de l'arròs. Provenents de Sueca, els Ortí van arribar a Amposta el 1896 i s'instal·laren al carrer Sant Sebastià número 56⁹⁰.

Seguint amb la tradició familiar, i com era habitual en l'època, Vicent es va iniciar en la pagesia de ben jove. Tot i així, quan tenia tretze o catorze anys va tenir un accident que l'inhabilità per a l'ofici: es clavà un ganivet a la cama esquerra que li va produir una coïxesa crònica. Amb tot, el pare decidí que aprenguéssim una nova professió i aprofitant que coneixia un sastre a Lloret de Mar, va enviar al jove a formar-se.

En tornar a Amposta, va decidir establir-se per compte propi als baixos de la casa situada a l'avinguda de La Ràpita, número 12, cantonada amb el carrer Sant Miquel. Només quatre anys més tard, va traslladar-se al número 11 del mateix carrer⁹¹. És en aquest període quan va conèixer a la que seria la seva esposa, Carlota Noé, amb qui es va casar als voltants del 1920.

El negoci va seguir creixent en els successius anys i, ara ja casat i amb tres fills, Vicent va voler traslladar-se de nou: ho va fer al número 7 de l'avinguda. En aquest cas, va establir el negoci a la planta baixa, mentre que la família s'instal·là al segon pis (el primer era on vivien els arrendataris).

Es tractava d'un local d'uns 15 metres de profunditat, a l'entrada del qual hi havia un gran

⁸⁹ Veure annex 11.1, imatge 31. Imatge de Vicent Ortí i la seva germana Isabel.

⁹⁰ Soriano, M. (2015), p. 388.

⁹¹ *Íbid.*

taulell, on s'atenia als clients i es dibuixava i tallava la roba, i un provador amb l'espill. Al fons, s'hi situava el taller, on les cosidores confeccionaven roba, al voltant d'una taula rodona.

I és que ja des de ben al principi, Vicent va tenir al voltant de deu cosidores, que s'anirien ampliant amb el pas dels anys.

Com a sastre, pràcticament tots els clients eren homes, per als que elaborava vestits d'hòmens, pantalons, americanes, abrics... Però, excepcionalment, també tenia clientela femenina. En aquest sentit, les germanes Carvallo, provinents de França, li encarregaven vestits d'hòmens jaqueta. Aquest fet era tant anecdòtic que Vicent va haver de demanar l'ajuda a una de les cosidores per a què prengués les mesures de les Carvallo, en tant que el pudor de l'època no ho permetia d'altra manera.

Amb l'esclat de la Guerra Civil la família va fugir del país, instal·lant-se a Jaca, on hi vivia Salvador, un dels germans de Vicent. A l'acabar-se la contesa, la família tornà a Amposta i Vicent reprenqué l'activitat. Fou en aquest moment quan el fill gran, Vicent Rigoberto Ortí Noé, conegut com a Rigo, comença a formar-se també com a sastre.

A partir d'aquest moment de la història, les diverses fonts de la recerca es contradiuen. Mentre que Montserrat Soriano-Montagut exposa que Rigo va començar a treballar de sastre amb el seu pare, Alfredo Ortí ens explicà que pare i fill mai treballaren junts. Amb tot, el que sembla coincidir és que, o bé just abans de la guerra, o bé just després, Rigo va començar a estudiar i formar-se com a sastre a Reus i, posteriorment, a Barcelona. Mentre, també va ser cridat per a dur a terme el servei militar.

En tornar a Amposta, Rigo es va començar a festejar amb Conxita Chordà Recasens, amb qui es casà i s'instal·là en la casa que van construir a l'avinguda de La Ràpita, número 3. A la planta baixa d'aquest edifici hi van situar la sastreria amb una petita botiga on venien complements per als *vestits d'hòmens*: camises, mitjons, mocadors...

Paral·lelament, Vicent va decidir deixar la sastreria per tal de no fer-li la competència al seu fill, i es dedicà a la confecció fins al moment de la seva jubilació. Amb ell també va treballar com a venedora la seva dona i la seva filla Isabel la qual, en jubilar-se el pare, va obrir una petita botiga de retalls de roba.

7.1.4. Joieria Salvadó.

La joieria Salvadó, establerta el 1902, és el comerç vigent més antic d'Amposta. Amb cent vint anys de trajectòria, s'inaugurà en un moment en què la vil·la es trobava en ple procés d'expansió. Una oportunitat que va saber aprofitar Joan Salvadó, natural de Freginals, de mal nom *Cucharra*, i besavi dels actuals propietaris. Aquest, en tornar de la guerra de Cuba, va decidir muntar al seu poble natal un petit negoci de reparació de rellotges. Si més no, les seves aspiracions eren més grans i va decidir marxar una temporada a estudiar l'ofici a Reus. Allí va professionalitzar-se, tot aprenent rellotgeria i, a més, iniciant-se en el món de la joieria, aprenent a fer anells a mida i soldar peces. Paral·lelament, va començar a festejar amb la filla de la família Roig de Masdenverge, molt coneguts en l'àmbit de la carnisseria.

Amb tot, el negoci que havia establert a Freginals se li havia quedat petit, de manera que va decidir traslladar-se a Amposta, tot aprofitant el període de gran creixement que s'estava vivint a la localitat. Així, va comprar un edifici, enderrocat fa uns anys, on actualment es troba el número 17-21 de l'avinguda de La Ràpita. Un emplaçament ben cèntric, al punt neuràlgic de la ciutat, a tocar dels Quatre Cantons i enmig de la carretera de Vinaròs. Allí es va mantenir fins l'any 1979, moment en què s'obrí just enfront l'establiment actual, al número 14 del mateix carrer.

L'edifici primigeni servia, com era habitual en l'època, de comerç, taller i habitatge. Així doncs, els dos pisos superiors, coronats per un terrat, eren l'allotjament, mentre que la planta baixa constituïa el negoci: a la part més propera a la façana s'hi trobava la botiga, la part oberta al públic, i més a l'interior hi havia el taller on fabricaven i reparaven rellotges i joies.

Joan Salvadó va tenir quatre descendents: dos filles i dos barons. Un d'aquests, Pepe, va ser el que va continuar amb el negoci familiar. Després, el fill de Pepe, Antonio Salvadó, fou qui prosseguí amb la tradició. Amb ell la botiga es va ampliar, incorporant una secció de joieria molt més àmplia. Actualment el negoci es regentat pel besnét de Joan Salvadó: José Antonio Salvadó. Un negoci que es va mantenir purament en l'àmbit familiar fins

més de setanta anys després de la seva obertura, quan el 1977 Maria José Serret es va incorporar al negoci com a dependenta.

Durant totes aquestes dècades, i amb el punt àlgid en els anys vuitanta i noranta, la joieria Salvadó va convertir-se en un referent no només al municipi, sinó a la comarca, al territori i a tota Catalunya. Tant era així que per les festes de la Puríssima del 1984, i coincidint amb la Fira de Mostres d'Amposta, van celebrar una exposició d'alta joieria, en la qual s'hi trobaven representades les millors marques de joies i rellotges, com Rolex o Cartier, i peces exclusives com un collar de maragdes i diamants encarregat per l'actriu Elisabeth Taylor. Una exposició que es va celebrar en aquesta data al llarg de 4 o 5 anys.

7.1.5. Queviures de la tia Coteta.

Josefa Morales Sabaté⁹² va nèixer a Amposta el 27 de juny de 1887. Era filla de José Morales Salvadó, qui posseïa els terrenys que actualment engloben els immobles situats a l'avinguda de la Ràpita, 77-79, tot el carrer Morales (de qui rep el nom), i el carrer Barcelona, 8. Josefa es va casar amb Juan Ortí Fuster⁹³, fill de Juan Ortí i germà de Vicent Ortí, de la sastreria Ortí. Juan Ortí es va dedicar a la tracta de cavalls, alhora que regentava una vaqueria.⁹⁴

Per uns documents notariais sabem que el 13 d'agost de 1918 José Morales va cedir uns terrenys a la seva filla qui, l'1 de desembre del 1921 signa un préstec a Ramona Rico, de Tortosa, per valor de 6.500 ptes. En aquest document s'especifica que els terrenys suposen 140,70 m² i estan valorats en 10.000 ptes. Quatre anys més tard, el 1925, un pèrit anomenat Abelon Lafont documenta una construcció nova de planta baixa i pis superior amb "tant les seves fustes com els seus materials (són) de la millor qualitat". En aquest cas es valora la casa en 6.964 ptes.

Inicialment sembla que la botiga es va fer esperar uns anys, doncs en aquestes dates, en principi, part dels baixos s'utilitzarien com a quadra d'animals. No va ser fins la mort prematura de Juan Ortí, poc abans de la Guerra Civil, que Josefa va tenir la iniciativa d'establir una tenda de queviures a la planta baixa. No sabem del cert si aquesta es projectaria abans del conflicte bèl·lic o després. I és que en els mesos en que Amposta va ser bombardejada la família va fugir a Biarritz a refugiar-se. El que sí sembla inexorable és que després d'acabar la guerra la botiga estava en funcionament.

Es tractava d'un petit comerç de queviures, situat als baixos comercials de l'immoble de l'actual avinguda de la Ràpita, 79. Amb una obertura doble rectangular, i un petit aparador⁹⁵, el local tenia prestatgeries i cistells a la part més propera a l'entrada i, al fons, un taulell amb podi i estris de mesura. S'hi podien trobar els aliments del dia a dia dels ampostins i ampostines: fruites i verdures dels horts de la zona, oli dels pagesos de la Plana, arròs del Delta, tot tipus de llegums, salaons com l'abadejo, conserves... i també

⁹² Veure Annex 11.1, imatge 40. Imatge de Josefa Morales amb els seus tres fills.

⁹³ Veure Annex 11.1, imatge 38. Imatge Juan Ortí.

⁹⁴ Veure Annex 11.1, imatge 39. Imatge de les quadres.

⁹⁵ Veure Annex 11.1, imatge 42. Juan José Ortí al davant de la botiga de queviures de la tia Coteta

subministres d'higiene i neteja, com sabons d'elaboració pròpia i productes químics. A més, també s'hi venien productes com xocolata Nestlé i Creo, i Cola Cao. Paral·lelament, també va obrir una parada al mercat, que era regentada pel seu fill Eulogio⁹⁶, i en la qual venien el mateix tipus de productes d'ús quotidià.

El negoci va estar en funcionament fins, aproximadament, finals dels anys cinquanta, moment en el qual es va començar a arrendar el local comercial. Entre els comerços que allí s'hi succeïren hi trobem una bodega, un quiosc i una tenda de llanes. Després, Eulogio obriria una botiga de fotografia.

8. Noves aportacions.

Al llarg d'aquest treball s'han analitzat diferents fonts amb l'objectiu de conèixer la situació comercial d'Amposta a principis del segle XX. Com a resultat, per una part, s'han obtingut diferents conclusions que confirmen hipòtesis i dades ja conegudes mentre que, per una altra part, s'han fet noves aportacions, dades de les quals la bibliografia existent no es fa ressò.

Pel que fa a les fons orals, totes elles de gran valor, han conduït a confirmar i aportar dades de comerços com la confiteria Alemany, la sastreria Ortí, la joieria Salvadó, la botiga de queviures de la *tia Coteta* i el forn de Calduch. No només això, sinó que han permès construir la història d'aquests comerços, amb anècdotes i detalls inclosos.

I és que entrevistar a descendents, familiars i treballadors ha proporcionat el saber de les seves vides. Amb els seus relats han ajudat a desenvolupar i construir una història del comerç més enllà del que hi havia constància. Els testimonis i les vivències han afavorit el desenvolupament de la realitat de les botigues, saber tot el que passava amb el seu dia a dia, anècdotes amb clients, determinar el seu espai físic i localització, la seva estructura i estètica, però el més transcendent: descobrir-les des de dins, coneixent de primera mà els productes que es venien, com s'elaboraven, el treball que hi havia darrera i l'esforç per desenvolupar-ho i vendre'l en una població com Amposta.

En dos casos en concret les entrevistes han servit també per a descartar informació que inicialment les altres fonts no comentaven o ho feien de manera errònia. És el cas de la

⁹⁶ Veure Annex 11.1, imatge 41. Eulogio Ortí a la parada del mercat.

cronologia d'obertura de la botiga de queviures de la *tia Coteta*, ja que inicialment els documents del fons familiar feien pensar que la botiga podia estar en funcionament cap al 1920. Gràcies a la font oral hem descartat aquesta hipòtesi i concretem que el negoci no es va obrir fins acabada la Guerra Civil (aproximadament cap al 1939-1940). S'ha considerat important poder entrevistar el net de la propietària, el senyor Juan José Ortí, per així determinar en exactitud les dates d'obertura i funcionament del comerç, així com el tipus de producte que es podia trobar en ell, la localització concreta i qüestions del funcionament de la mateixa.

L'altre cas ha estat el del forn de pa La Mecánica, que a partir de l'entrevista a la filla mitjana, Rosita Calduch Masià, s'ha conegut que el seu pare era un dels forners d'Amposta, treballador ja amb el seu avi, qui va fundar el forn al carrer Nou número 9. Tot i que posteriorment, a causa del matrimoni de la seva mare amb el treballador del forn, el senyor Fresquet, passarà a canviar de propietat, i mai més el recuperarà, tot i que aproximadament als anys 30 el comprarà Pastor, familiar de la seva dona Consuelo, i deixarà que el regenti ell fins que als 40 ho farà el seu fill Antonio, familiar amb qui sempre va tenir molta relació i estima.

En quant als resultats extrets a partir de les fonts analitzades a nivell d'arxiu, bibliografia i hemeroteca, han sigut diversos. Inicialment s'ha fet una anàlisi general de tota la informació, comparant els comerços obtinguts de cada recurs i la informació corresponent extreta de cada un, concloent amb una valoració final i aportant noves dades al panorama històric comercial i social d'Amposta.

Així doncs, s'han obtingut un total de 78 comerços extrets de la bibliografia consultada, 103 comerços a l'Arxiu Històric de Tarragona i 53 en anuncis de premsa.

D'aquests 78 establiments obtinguts a partir de la bibliografia, 19 també s'han localitzat al fons d'Hisenda de l'Arxiu Històric de Tarragona i, de manera paral·lela, 6 també s'han identificat en anuncis als diaris comarcals. Aquesta trobada és considerable pel fet d'afirmar l'existència d'aquests negocis, més enllà d'altres factors, com les particularitats i aportacions de les dates, que tot seguit es valorarà. Els establiments són els següents:

Les botigues de comestibles de Josefa Langa Gimenez, Jaime Vives Cucurull i Francisco Llasat Gas segons l'Arxiu Històric de Tarragona ja estaven establertes l'any 1927 (a la bibliografia és proposa aproximadament entorn als anys 20). Per tant, és positiu afirmar la seva existència i concretar que a l'any 27 estaven registrades i en ple funcionament.

La botiga de Jose Maria Aixendri Lapiza, també determinada pel llibre de matrícules industrials de l'Arxiu Històric de Tarragona a l'any 1927. Per contra aquesta a la bibliografia apareix en cronologia indeterminada. Amb la mateixa situació es troba la carnisseria de Felipe Luna Plantado, on al fons d'Hisenda de l'Arxiu Històric de Tarragona apareix censada al 1927 i a la bibliografia tradicional apareix sense cronologia determinada.

Pel que fa al cas de les farmàcies de Jacinto Ferré, Francisco Ferré i Enrique Aubeso, la perspectiva és diferent, ja que n'hi ha dues que apareixen registrades a les tres fonts de consulta, mentre que una només a dues. Així doncs, la bibliografia documenta la farmàcia de Jacinto Ferré l'any 1904. Al mateix temps, trobem un anunci de premsa d'aquest mateix any on apareix la farmàcia d'Enrique Aubeso Roig. Així, mentre que en la bibliografia es registra als anys 20, en premsa ja apareix l'any 1915 de manera inicial, i amb evolucions i tipologies diverses d'anuncis al 1916 i 1922. Pel que fa a la farmàcia de Francisco Ferré Cid, ja apareix a la bibliografia com a any de fundació al 1895. Totes tres estan registrades al llibre de matrícules industrials l'any 1927 al fons d'Hisenda.

Pel que fa al cas de la joieria Salvadó, l'entrevista realitzada a Maria José Serret ens ha establert com a data d'apertura el 1902. Paral·lelament, apareix al llibre de matrícules l'any 1927.

Els forns i les confiteries també són un cas nombrós i característic. Es coneix a través de les fonts orals que la fundació de La Estrella és del 1912 i, a més a més, des del 1915 es poden observar anuncis a la premsa, així com al 1927 un espai al registre de matrícules industrials.

Els forns de Juan Arasa Castellà, Daniel Calduch Morera, Tomás Cid Ascenci, Emilio Fresquet Guillem, Ramón Martí Andreu o el de Forn de Vicenta, regentat per Francisco Montserrat Jansa, no s'estableixen en una cronologia exacta per la bibliografia tradicional, amb tot, es pot dir que l'any 1927, ja consten als registres de matrícula industrial.

Pel que fa a la sastreria Ortí, recull la particularitat de tenir la cronologia inexacta per part de la bibliografia, però ja trobar-se en anuncis publicitaris l'any 1918, així com al registre del fons d'Hisenda l'any 1927.

Per tancar aquest grup de comerços interconnectats, afegir que les botigues de roba i

teixits d'Adolfo Fábregas Comas, i Jaume Arnal Vallespí, manquen de data de fundació, inclús en la d'Arnal Vallespí s'aposta pels anys 40 a la bibliografia tradicional. Amb tot, ja es registren als llibres de matrícula a l'any 1927, així com a la premsa al 1914 i, en el cas dels magatzems Fábregas, ja s'anuncien en premsa al 1916. També s'ha determinat la cronologia establerta per les fonts bibliogràfiques de la botiga de Ràfales l'any 1928, ja que s'ha trobat censada l'any 1927 al llibre de registre de matrícules industrials.

Si més no, és ben cert que hi ha un grup de 4 botigues que s'han trobat tant a la premsa com als registres territorials d'Hisenda però, per contra, no apareixen a la bibliografia local. Aquestes són:

La Mariposa, d'Eleuterio Ferré Gisbert, tenda d'ultramarins anunciada en premsa ja des de 1915 i registrada als censos d'hisenda al 1927, o la botiga de Juan Noé Balada, anunciada ja al 1904 en premsa i censada al registre d'hisenda al 1927: aquesta inicialment apareix com a botiga de comestibles, però amb els anys es registra transformada en ferreteria. També la botiga /taller de Facundo Benet Forés, on poder fer reparacions, però també on adquirir productes relacionats amb el món del motor i les bicicletes, així com vehicles, trobada en anuncis de premsa ja a l'any 1916 i als registres d'hisenda també l'any 1927. Finalment, la sabateria de Juan Moreso Fatsini, anunciada als diaris ja al 1918 i registrada com a botiga als censos al 1927.

D'altra manera, són 3 les botigues que es localitzen en premsa i bibliografia a la vegada, però no als llibres de registre d'Hisenda. Aquestes són la Fama, merceria de Ramon Chordà: a la bibliografia apareix sempre datada al 1921, però ja al 1919 es localitza en anuncis de premsa. També la casa Noé, establiment determinat en aquest cas com a venda de mobles, productes per a la llar, llauneria... i que en premsa apareix al 1918, mentre que a la bibliografia la daten aproximadament a l'any 1920. La botiga El Siglo, ferreteria i establiment de venda d'ultramarins, publicitat ja al 1904 i sense cronologia establerta per la bibliografia local.

Pel que fa al fons d'Hisenda, s'han localitzat 77 registres de comerços no identificats en anuncis de premsa ni a la bibliografia, per tant podríem estar parlant de botigues fins ara desconegudes. Aquestes són les següents:

Relativa a l'any 1910 s'ha trobat la botiga de Juan Matheu Sabaté, sense determinar exactament el tipus de producte amb el que es comerciava.

En quant al 1911, s'han localitzat 3 carnisseries: la carnisseria de Jaime Montañés Saura,

la de Mariano Roig Fusté i la carnisseria/botiga el Comercio.

Corresponents a l'any 1927 són els següents:

En quant a botigues de comestibles hi ha: botiga de Pedro Aixendri Balagué, d'Eusebio Arasa Castellá, de Jacinto Drago Sech, d'Alfonso (s/d) Guillem, de Sebastià Forner Gombau, de José Figueres Cid, de Salvador Polo Gombau, de Francisco Roig Ripollés, de José Fornós Barberá, de Juan Barberá Solé, de Juan Batiste Pla Solé i de Daniel Aguiló Panisello.

Amb botigues no determinades, i englobades com a terme genèric de botiga, llistem: la botiga de Mariano Domingo Benito, de Consuelo Sabaté Pallarés, de Domingo Talarn Jornet, de José Maria Arques Ventura, de Juan Martinez, de José Fornós Barberà, de Francisco Garcia Puyo, de Julio Solé Garcia, de Francisco Talarn Jornet, de Jaime Sebastià Messegué i d'Antonio Cañelles Causa.

Relacionat amb la venda de productes d'ultramarins hi ha les tendes de José Torren Ribas, Baldomero Barberà Solé i José Escudé Valls.

Les carnisseries són les de Ramon Lenis Llebis, Mariano Roig Fusté, Miguel Pertegás Huguet, Juan Sabaté Margalef, Juan Ortí Benedito, José Ferré Reverté, José Barberá Roiget, Jacinto Drago Sech i José Sabaté Pallarés.

Com a ferreteries ens consten tres: la de Joaquim Noé Balada, la d'Elvira Fortuny i la de Bonaventura Sanchís Reig.

A les llauneries datades l'any 1927 hi consten Juan Barberá Solé i Ricardo Noé Giné.

Els forns són els de Vicente Bailach Ferreres, Baldemoro Barberà Llorenç, Eleuterio Fornós Vidal i Salvador Montserrat.

L'únic quiosc era el de José Agramunt Celma.

La cordilleria d'Andrés Garcia Cardona.

L'esparteria de Francisco Borrull Lafont.

La serralleria de Fran Oliva Subirats.

La botiga de joguines de Francisco Vidal Luna.

La botiga de mobles d'Enrique Sagrista Albacar.

La fruiteria de Juan Salvadó Gombau.

La venda de palla al detall de Juan Jordà Serret i Guillermo Porres Carceller. I la de palla tallada de Manuel Quixal Borràs, Agustín Ruiz Espuny, Rafael Pech Batalla i Francisco Lluch Roca.

El comerç al detall de fertilitzants d'Oscar Carvallo Rodríguez i Juan Jordà Serret.

Els explosius de Manuel Vendas Solé.

La venda de teules i material constructiu de Bautista Rebull Cebolla i Joaquim Cabanes Suñé.

La venda de sidra a granel de Jaime Nicolás Pablo.

Les sabateries d'Hermenigildo Mesegué Sales i Joaquim Roig Fusté.

El comerç de paper de Lluís Ginata Costa.

Venda de llistons (*costales*) de Valentín Bou Lluís i Manuel Aranda Alcazar.

Venda de farines al petit comerç, a granel, de Baldomero Barberà Llorens.

Per acabar, el món dels teixits i la roba aplegava la botiga de Vicent Benlloch Ferrer, de Baldomero Escrivà Pujol i la de Baldomero Barberà Solé, juntament amb la sastreria d'Esteban Baiges Amadeu i la merceria de Manuel Vendas Solé.

Com a novetat comercial coneguda exclusivament a partir d'anuncis de premsa, és a dir no localitzada en cap altra font consultada, hi ha un total de 39 comerços. Aquest són: Comestibles de Cipriano Muñoz i Genaro Torrent, publicitats al 1904 i 1905 ja. Així com els comestibles de Juan Aubeso, anunciats al 1915, el de Blas Sanchís al 1906, o el d'Antonio Domingo Gasol al 1919, així com el d'Agustín Gonzalez Querol al 1914.

Les vaqueries de Felipe Luna Plantado (1914) i la venda d'animals de la casa Piñana de 1909 i de Ramon Senís de 1915.

Les bodegues de Gavaldà i Sanchís, amb anuncis del 1904 i 1918 relativament.

La venda de remeis de José Olmo de 1909.

La confiteria la Valenciana de Pasqual Vallès, anunciada al 1919.

L'estanc de Francisco Borrull Lafont ja existent al 1909 segons els anuncis del diari.

La fabricació i venda de muntures de Basilio Subirats anunciada al 1908.

La venda i fabricació de mobles de J. Fusté Forcadell (1918), d'Evaristo Julien sota el nom comercial de la Competidora (1914), i el de José Lafont Pilas (1918).

Comercial de fertilitzants al detall com José Magriñá i Luis Montesinos, anunciats respectivament al 1918 i 1908.

Venedor de materials de construcció, Arturo Panisello, anunciat al 1904.

La sabateria d'Adolfo Vendas, anunciada al 1918.

Els punts de venda de llibres de Porta y Vendas anunciat al 1905, i el Centre Republicà d'Amposta, publicitat al 1916.

Els vehicles comercialitzats per José Plá, ja al 1916.

La venda de roba i teixits de José Muñoz, publicitat al 1906. Així com la comercialització i representació al territori de les màquines de cosir de Blas Sanchís (1916) i José Carbó de 1908.

Vinculat a aquest gremi, la modista Teresa Forés, publicitada ja des del 1904, així com amb una cronologia posterior, concretament al 1915, Josefa Arques. I la sastreria Ampostina al 1905, la del Barato Ampostino al 1908, la de Jesús Pallarés al 1915, la de J. Vives Bertomeu i Francisco Queralt al 1916 i la de F. Domènech i José Maria Agramunt al 1922.

Per concloure amb les noves aportacions, nomenar a V. Plá com a comercial i venedor de productes dentals ja al 1905.

Finalment, avaluar que la majoria de comerços esmentats només per la bibliografia tradicional, no localitzats en anuncis ni en els fons d'hisenda de l'Arxiu Històric de Tarragona son un total de 55. Aquests han estat dividits amb dos grans blocs marcats per les categories cronològiques de S/D (sense determinar) i l'altra que considera la fundació dels establiments aproximadament al 1920.

Així doncs les botigues amb una cronologia aproximada als anys 20 són les següents: Comestibles Sebastià, Teresa i Emilio, Ventura (aquesta potser podria ser la botiga de Ventura Arques), comestibles Trini, comestibles Senís, comestibles Maria Aurora, Felicitat, Pepa la Monera, Teresa, Evelia Cid, Shirley i, finalment, comestibles Leonor.

En quant a botigues amb cronologia sense determinar, s'han registrat la botiga de Jordi, la botiga de Teresina *la Facuca*, la de la tia Sisqueta, la de Claudio, la de Cinteta *la Cavera*, la tenda de Cabanes, la de Pedro Castillo, la de Santiago, la d'Ífigenia, la de Julieta *la Calçones*, la de Musté, el Gallego, i les establertes a les cases de Queralt, que es desconeixen exactament quantes eren.

Pel que fa a les carnisseries sense data de fundació coneguda es coneixen la de Sabaté, la de Lafont, la de Totio, la de Pilar, Idiarte, i els Coreanos. Relacionat amb la carn es troba citat també amb data aproximada del 1920, la vaqueria casa Roca.

Pel que fa a les farmàcies, Jaime Escrivà Pujol i José Vicente Puig Sanjuan són presents a la bibliografia únicament, aquest darrer amb data indeterminada, però Escrivà Pujol, esmentat al 1874.

La majoria de forns són anomenats també amb cronologia per determinar, exceptuant la Panaderia Catalana, datada en torn del 1890, el forn d'Ignacio Magriñà Fornós, datat de l'any 1872 i la fleca La Mecánica datada del 1929. Els indeterminats són el forn d'Aquiles Barberà Solé, d'Ismael Cordova, de José Curto Martí, de Juan Ibáñez, d'Antonio Pastor, de Manuel Subirats Fort, d'Agustín Torres Fumadó, de Marà Mayos, de Vicent i de Torrent Rullo.

Amb el cas dels estancs sense determinar en exactitud hi ha el de Vendas. La resta, el de Borla, Piñana i Tabacs Corsini, els aproximen als anys 20.

Finalment i per acabar, amb el gremi dels teixits es troba la sastreria Monllau, amb cronologia no identificada, i els magatzems Vallmasá, Espanya i el Francès, que probablement vagi vinculat als magatzems de la casa Fábregas.

Com a valoració final és considera poc empíric incloure els comerços amb cronologia no determinada dins del grup de comerços d'Amposta compresos entre els anys 1900 i 1930. Per tant, es conclou mantenir aquesta cronologia relativa a la categoria sense determinar (S/D).

Una altra hipòtesis que s'ha plantejat és la correlació de noms de botigues, com per exemple Musté, Claudio, Cinteta, amb algun registre complet del llibre d'Hisenda. Malgrat tot s'ha decidit comptabilitzar-ho com a tal ja que aparentment no hi ha relació o es desconeix. Per contra, sí que podria ser el cas de la carnisseria Sabaté, anomenada així per la bibliografia, i la carnisseria Sabaté Margalef, censada als arxius d'Hisenda?. Amb tot, s'han mantingut els dos comerços, ja que pot ser que es tracti de dos establiment de famílies diferents amb el mateix cognom, com aparentment passa amb la casa Noé, o amb les botigues de Vendas.

9. Conclusions.

Fer un estudi a fons de l'activitat comercial a l'Amposta de principis del segle XX és una tasca titànica i gairebé inacabable. I és que les fonts d'informació són molt diverses i presenten, cadascuna d'elles, unes oportunitats però també unes limitacions que condicionen els resultats. D'entrada, cal conèixer en profunditat no només els arxius susceptibles de ser consultats, sinó també la tipologia de documents que es poden vincular a l'activitat comercial. Per l'altra, molts d'aquests recursos presenten una informació molt limitada i que aporta informació d'un establiment concret en un moment concret. És el cas, per exemple, de les actes notarials o dels expedients d'hisenda, els quals ens donen informació molt específica d'un comerç en un moment molt concret de la seva història. En un sentit similar podem mencionar els anuncis als periòdics o les fotografies d'època.

Amb tot, la varietat de fonts susceptible de ser consultada és immensa, alhora que la informació que s'hi pot extreure és acotada. En aquest sentit, cal incidir en la limitació per a la nostra recerca que ha suposat la inexistència de documents d'abans de la Guerra Civil al fons de l'Ajuntament d'Amposta els quals, de ben segur, haguessin aportat una informació més extensa. Òbviament, la dificultat de trobar informants que ens poguessin donar informació àmplia sobre la història de comerços concrets també ha suposat una limitació.

Si més no, la varietat de fons arxivístics consultats i la recerca de tipus més etnològic ens han proporcionat un volum de dades ampli, alhora que ens han permès fer un esquema de com era l'activitat comercial a Amposta durant les primeres dècades del segle XX.

Així, com hem presentat en extensió en el punt anterior, hem posat al damunt de la taula comerços fins ara inèdits en la bibliografia existent, alhora que hem ampliat la informació coneguda sobre alguns d'ells. En total, l'anàlisi creuat de les fonts ens ha permès indexar més de dos cents negocis, incorporant dades concretes de cadascun d'aquests.

Paral·lelament, i davant la impossibilitat d'analitzar a fons la majoria de comerços, hem optat per aprofundir en cinc d'ells a través d'entrevistes a descendents dels primers

propietaris. Així, hem posat llum a la història de dos dels comerços centenaris de la ciutat, com són la Joieria Salvadó i Dulces Alemany. D'altra banda, hem conegut el funcionament de la que possiblement va ser la primera (o de les primeres) sastreria d'Amposta: la de Vicent Ortí. Alhora, i més enllà d'analitzar aquests comerços més emblemàtics, també hem cregut important donar un espai a aquelles petites botigues que en el seu moment eren imprescindibles per al dia a dia dels ampostins i les ampostines: les d'alimentació. Així doncs, i aprofitant nexes familiars propis, hem clarificat l'evolució del forn de Calduch, alhora que hem pogut conèixer el funcionament d'una botiga de queviures, concretament la de la *tia Coteta*, de les tantes que van haver-hi a la ciutat.

Per tant, pensem que la nostra recerca presenta informació inèdita sobre un dels períodes més estudiats de la història d'Amposta. Sempre, però, sense oblidar que les característiques d'aquesta recerca, amb la limitació temporal i formal que suposa una beca d'aquest tipus, fan impracticable un anàlisi exhaustiu d'un tema tant ampli, tant variat i amb tantes possibles perspectives, com és el comerç.

Tan de bo aquesta recerca pugui servir per a conèixer un punt més sobre la història de la nostra ciutat, alhora que serveixi de partida per a estudis més exhaustius sobre aquest tema.

10. Bibliografia.

Guía oficial de Tortosa y su comarca: sus bellezas, agricultura, industria y comercio. (1928). Barcelona: Ediciones Gráficas.

HERNÁNDEZ RAMOS, P. (2016). "Consideración teórica de la prensa como Fuente historiográfica". *Historia y comunicación social*, vol. 2 (22), 465-477.

LACOUR GAYET, J. et al. (1958). *Historia del comercio*, vol. 2. Vergara.

LÓPEZ ALEMANY, M. (febrer 2021). La pastisseria Alemany: 108 anys d'història. *Revista Amposta*, 12-13.

LÓPEZ PERALES, R. (1975). *Historia de Amposta*. Amposta: Ajuntament d'Amposta.

MARGALEF, J. (2011). *Una visió econòmica del llarg segle XX al Camp de Tarragona i les Terres de l'Ebre*, vol. 4. Publicacions Universitat Rovira i Virgili.

PUJOL BELTRAN, A. (2000). *125è aniversari de la Farmàcia Ferré d'Amposta: els seus primers llibres de copiadors de receptes: 1874-1880*. Ajuntament d'Amposta.

SORIANO-MONTAGUT, M. (2007). *El llarg camí cap a una ciutat moderna. Amposta 1850-1960*. Ajuntament d'Amposta.

SORIANO-MONTAGUT, M. (2015). *Posant veu i paraules al silenci*.

SUBIRATS, M.; MONTAÑÉS, C.; IDIARTE, J. (2012). *L'abans. Amposta. Recull gràfic 1875-1975*. Efadós.

SUBIRATS, M.; QUERALT, C. (1996). *Casa Chordà: 75 anys de vida quotidiana a Amposta*.

TREMOLEDA, D. B. (2000). "El comerç." *Revista de Girona*, 97-106.

VALLS CLUA, J. (2013). "Història de la Premsa de les Terres de l'Ebre (1880-1901)". *Recerca* (15), 159-189.

VILANOVA M, UBEDA LL. (2006). *El repte de les fonts orals*, vol. 1. Memorial Democràtic.

11. Annexes.

11.1. Imatges.

Imatge 1. Panaderia Catalana. Principis del s. XX.
Institut d'estudis fotogràfics de Catalunya. Fons I.
Roisin. Extreta de Subirats, 2012.

Imatge 2. Estanc de Piñana. Principis del s.XX.
Institut d'estudis fotogràfics de Catalunya. Fons
I. Roisin. Extreta de Subirats, 2012.

Imatge 3. Vaqueria al carrer sant Joan. Principis
del s. XX. Extreta de Subirats, 2012.

Imatge 4. Llauneria a la plaça de l'Ajuntament.
1908. Extreta de Subirats, 2012.

Imatge 5. El Siglo i farmàcia Ferré. Principis del s. XX. Fons Josep Escrivà. Extreta de Subirats, 2012

Imatge 6. Estanc al carrer Corsini. Principis del s. XX. Extreta de Subirats, 2012

Imatge 7. Comerç de teixits d'Agustín Ràfales Roc. Extreta de la 'Guia Oficial de Tortosa y su Comarca', 1928.

Imatge 8. Comestibles Casa Soquet. Extreta de la 'Guia Oficial de Tortosa y su Comarca', 1928.

Imatge 9. Magatzems Fàbregas.
Extreta de la 'Guia Oficial de Tortosa y su Comarca',
1928.

Imatge 10. Magatzems Fàbregas.
Extreta de la 'Guia Oficial de Tortosa y su Comarca',
1928.

Imatge 11. Interior de la Casa Noé.
Extreta de la 'Guia Oficial de Tortosa y su Comarca',
1928.

Imatge 12. Interior de la Casa Noé.
Extreta de la 'Guia Oficial de Tortosa y su
Comarca', 1928.

Imatge 13. Exterior de la Casa Noé.
Extreta de la 'Guia Oficial de Tortosa y su Comarca',
1928

Imatge 14. Llauneria de Carlos i Ricardo Noé, 1923.
Col·lecció de Ricardo Noé. Extreta de Soriano-
Montagut, 2006.

Imatge 15. Farmàcia d'Enrique Aubeso.
Extreta de la 'Guia Oficial de Tortosa y su
Comarca', 1928.

Imatge 16. Exterior de la Casa Chordà.
Extreta de la 'Guia Oficial de Tortosa y su
Comarca', 1928.

Imatge 17. Conxita Recasens i la seva filla Conxita ChordàRecasens.
Fons d'Anna Ortí.

Imatge 18. Article en un periòdic per la commemoració dels 50 anys de Casa Chordà. c. 1971.
Fons d'Anna Ortí.

Imatge 19. El Barato, botiga Chordà, amb part de laplantilla el 1933.
Fons d'Anna Ortí.

Imatge 20. Retrat de Rosa Domènech.
Fons família Calduch

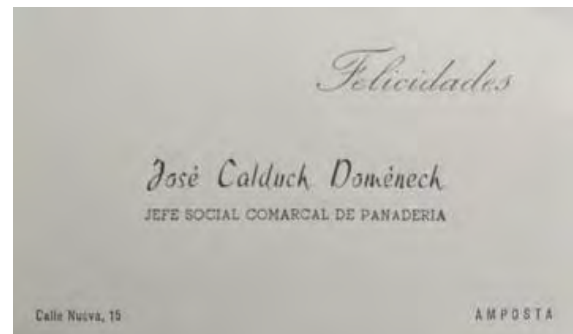
Imatge 21. José Calduch Domènech, a l'edat de 9 anys, fent la comunió.
Fons família Calduch

Imatge 22. José Calduch Domènech.
Fons família Calduch

Imatge 23. Rellotge despertador dels anys 30 utilitzat per llevar-se cada matí per anar a treballar al forn de Calduch. Fons família Calduch.

Imatge 24. Targeta personal de José Calduch Domènech com a cap social de fleques de la comarca.
Fons família Calduch.

Imatge 25. Dulces Alemany, entre el 1912-1930. Extreta de Subirats, 2012.

Imatge 26. Cantonada amb el cartell "Dulces Alemany. Heladors Frigo". Extreta de Subirats, 2012

Imatge 27. Juan Alemany i família. Proporcionada per Jon Iñurrategui.

Imatge 28. Ofelio Alemany. c.1960. Proporcionada per Jon Iñurrategui.

Imatge 29. Màquina per moldre i fer farines de DulcesAlemany. Data desconeguda.

Imatge 30. Figureta de la Mare de Déu de Juan Alemany. Data desconeguda.

Imatge 31. Vicent Ortí i la seva germana Isabel. Fons d'Anna Ortí.

Imatge 32. Planxa de la sastreria Ortí. Fons d'Anna Ortí.

Imatge 33. Planxa de la sastreria Ortí.Fons d'Anna Ortí.

Imatge 34. Regle de la sastreria Ortí.Fons d'Anna Ortí.

Imatge 35. Tisores de la sastreria Ortí.Fons d'Anna Ortí

Imatge 36. Taula i mostrador de la sastreria Ortí. Fons d'Anna Ortí.

Imatge 37. Filles de Joan Salvadó al davant de la botiga.
Proporcionada per Maria José Serret.

Imatge 38. Juan Ortí, propietari de la vaqueria i espòs de Josefa Morales. 1932.
Fons de Lourdes Ortí.

Imatge 39. D'esquerra a dreta: Josefa Morales, desconeguda, Eulogio Ortí, Juan Ortí, filla adoptiva, i José Morales. c. 1920-1930.
Fons de Lourdes Ortí.

Imatge 40. Josefa Morales amb els seus tres fills (d'esquerra a dreta: Juan, Màxim i Eulogio). 10 de juliol del 1924.
Fons de Lourdes Ortí

Imatge 41. Eulogio Ortí a la parada del mercat, acompanyat per un jove treballador. 6 de febrer del 1947. Fons Lourdes Ortí.

Imatge 42. Juan José Ortí al davant de la botiga de queviures de la tia 'Coteta'. c. 1960. Fons de Juan José Ortí Royo.

11.2. Inventari de comerços.

Tot seguit s'incorpora la base de dades. Cal tenir en compte que S/D significa "Sense Determinar".

Aquesta base de dades és el fruit de la informació obtinguda a partir de les fonts consultades de l'Arxiu Històric de Tarragona, l'Hemeroteca i la Bibliografia.

Comerç	Propietari	Tipus de producte	Font					
			Arxiu Històric de Tarragona	Cronologia	Prensa	Cronologia	Bibliografia	Cronologia
La Reusense	Juan Sugrañes	Comestibles	x	1910	x	1904, 1915		
Casa Noé	Juan Noé	Comestibles			x	1904		
S/D	Cipriano Muñoz	Comestibles			x	1904, 1905		
S/D	Genaro Torren	Comestibles			x	1905, 1915		
S/D	Pedro Aixendri Balagué	Comestibles	x	1927				
S/D	Eusebio Arasa Castellá	Comestibles	x	1927				
S/D	Jacinto Drago Sech	Comestibles	x	1927				
S/D	Alfonso (s/d) Guillem	Comestibles	x	1927				
S/D	Sebastià Forner Gombau	Comestibles	x	1927				
S/D	José Figueres Cid	Comestibles	x	1927				
S/D	Salvador Polo Gombau	Comestibles	x	1927				
S/D	Josefa Langa Gimenez	Comestibles	x	1927			x	1920?
S/D	Francisco Roig Ripollés	Comestibles	x	1927				
S/D	Jaime Vives Cucurull	Comestibles	x	1927			x	1920?
S/D	José Fornós Barberá	Comestibles	x	1927				
S/D	Juan Barberá Solé	Comestibles	x	1927				
S/D	Juan Batiste Pla Solé	Comestibles	x	1927				
S/D	Daniel Aguiló Panisello	Comestibles	x	1927				
S/D	Juan Aubeso	Comestibles			x	1915, 1916		
Casa Soquet	Francisco Llasat Gas	Comestibles	x	1927			x	1920?
La Confianza	Antonio Domingo Gasol	Comestibles			x	1919		
S/D	Blas Sanchís	Comestibles			x	1906		
S/D	Sebastià	Comestibles					x	1920?
S/D	Teresa i Emilio	Comestibles					x	1920?
S/D	Ventura	Comestibles					x	1920?
S/D	Trini	Comestibles					x	1920?
S/D	Senís	Comestibles					x	1920?
S/D	Maria Aurora	Comestibles					x	1920?

S/D	Felicitat	Comestibles					x	1920?
S/D	Pepa la Monera	Comestibles					x	1920?
S/D	Teresa	Comestibles					x	1920?
S/D	Evelia Cid	Comestibles					x	1920?
S/D	Shirley	Comestibles					x	1920?
S/D	Leonor	Comestibles					x	1920?
S/D	Agustín Gonzalez Querol	Comestibles			x	1914		
S/D	Juan Matheu Sabaté	SD/ botiga	x	1910				
S/D	Mariano Domingo Benito	Botiga	x	1927				
S/D	Consuelo Sabaté Pallarés	Botiga	x	1927				
S/D	Domingo Talarn Jornet	Botiga	x	1927				
S/D	José Maria Arques Ventura	Botiga	x	1927				
S/D	Juan Martinez Una	Botiga	x	1927				
S/D	José Fornós Barberà	Botiga	x	1927				
S/D	Jose Maria Aixendri Lapiza	Botiga	x	1927			x	S/D
S/D	Francisco Garcia Puyo	Botiga	x	1927				
S/D	Julio Solé Garcia	Botiga	x	1927				
S/D	Francisco Talarn Jornet	Botiga	x	1927				
S/D	Jaime Sebastià Messegué	Botiga	x	1927				
S/D	Antonio Cañelles Causa	Botiga	x	1927				
S/D	Jordi	Botiga					x	S/D
S/D	Teresina la Facuca	Botiga					x	S/D
S/D	Tia Sisqueta	Botiga					x	S/D
S/D	Claudio	Botiga					x	S/D
S/D	Cinteta la Cavera	Botiga					x	S/D
S/D	Cabanes	Botiga					x	S/D
S/D	Pedro Castillo	Botiga					x	S/D
S/D	Santiago	Botiga					x	S/D
S/D	Ifigenia	Botiga					x	S/D
S/D	Julieta la Calçones	Botiga					x	S/D
S/D	Del Gallego	Botiga					x	S/D

S/D	Musté	Botiga					x	S/D
S/D	Cases Queralt	Botiga					x	S/D
S/D	José Torren Ribas	Ultramarins	x	1927				
S/D	Baldomero Barberà Solé	Ultramarins	x	1927				
S/D	José Escudé Valls	Ultramarins	x	1927				
La Mariposa	Eleuterio Ferré Gisbert	Ultramarins	x	1927	x	1915		
S/D	Jaime Montañés Saura	Carnisseria	x	1911				
S/D	Mariano Roig Fusté	Carnisseria	x	1911				
El Comercio	S/D	Carnisseria/ botiga	x	1911				
S/D	Felipe Luna Plantado	Carnisseria	x	1927			x	S/D
S/D	Ramon Lenis Llebis	Carnisseria	x	1927				
S/D	Mariano Roig Fusté	Carnisseria	x	1927				
S/D	Miguel Pertegás Huguet	Carnisseria	x	1927				
S/D	Juan Sabaté Margalef	Carnisseria	x	1927				
S/D	Juan Ortí Benedito	Carnisseria	x	1927				
S/D	José Ferré Reverté	Carnisseria	x	1927				
S/D	José Barberá Roiget	Carnisseria	x	1927				
S/D	Jacinto Drago Sech	Carnisseria	x	1927				
S/D	José Sabaté Pallarés	Carnisseria	x	1927				
S/D	Sabaté	Carnisseria					x	S/D
S/D	Lafont	Carnisseria					x	S/D
S/D	Totio	Carnisseria					x	S/D
S/D	Pilar	Carnisseria					x	S/D
S/D	Idiarte	Carnisseria					x	S/D
S/D	Coreanos	Carnisseria					x	S/D
S/D	Felipe Luna Plantado	Vaqueria/làctics			x	1914		
Casa Roca	Roca	Vaqueria/làctics					x	1920?
Casa Piñana	S/D	Animals			x	1909		
S/D	Ramón Senís	Animals			x	1915		
Farmàcia Jacinto Ferré	Jacinto Ferré Gisbert	Farmàcia	x	1927	x	1904	x	1904
S/D	Francisco Ferré Cid	Farmàcia	x	1927			x	1895

S/D	Enrique Aubeso Roig	Farmàcia	x	1927	x	1915, 1916, 1922	x	1920
S/D	Jaime Escrivà Pujol	Farmàcia					x	1874
S/D	José Vicente Puig Sanjuan	Farmàcia					x	S/D
S/D	José Olmos Romeu	Remeis			x	1909		
S/D	José Manuel Gavaldá	Bodega. Sifoneries			x	1904		
S/D	Eleuterio Sanchís	Bodega. Sifoneries			x	1918		
La Perfección	J. Rebull. P.	Bodega. Sifoneries						
El Siglo	Vídua de M. Ventas	Ferreteria, ultramarins, altres.			x	1904	x	S/D
S/D	Joaquim Noé Balada	Ferreteria	x	1927				
S/D	Juan Noé Balada	Ferreteria	x	1927	x	1904		
S/D	Elvira Royo Fortuny	Ferreteria	x	1927				
S/D	Bonaventura Sanchís Reig	Ferreteria	x	1927				
Salvadó	Joan Salvadó Subirats	Relotgeria/joieria	x	1927			x	S/D
S/D	Juan Barberá Solé	Llauneria	x	1927				
S/D	Ricardo Noé Giné	Llauneria	x	1927				
La Estrella	Juan Alemany Bergamasquí	Confiteria/pastisseria	x	1927	x	1915, 1916	x	S/D
La Valenciana	Pascual Vallés	Confiteria			x	1919		
S/D	Juan Arasa Castellà	Forn	x	1927			x	S/D
S/D	Vicente Bailach Ferreres	Forn	x	1927				
S/D	Baldemoro Barberà Llorenç	Forn	x	1927				
Forn de Parròquia	Daniel Calduch Morera	Forn	x	1927			x	S/D
S/D	Tomás Cid Ascenci	Forn	x	1927			x	S/D
S/D	Emilio Fresquet Guillem	Forn	x	1927			x	S/D
S/D	Eleuterio Fornós Vidal	Forn	x	1927				
S/D	Ramón Martí Andreu	Forn	x	1927			x	S/D
S/D	Salvador Montserrat	Forn	x	1927				
Forn de Vicenta	Francisco Montserrat Jansa	Forn	x	1927			x	S/D
S/D	Aquiles Barberà Solé	Forn					x	S/D
Panaderia Catalana	Baldomero Barberà Solé	Forn					x	S/D 1890?
S/D	Ismael Còrdova	Forn					x	S/D
S/D	José Curto Martí	Forn					x	S/D
S/D	Juan Ibáñez	Forn					x	S/D

S/D	Ignacio Magriñá Fornós	Forn					x	1872?
S/D	Antonio Pastor	Forn					x	S/D
Panaderia la Mecánica	Jose Calduch Domènech	Forn					x	1929
S/D	Manuel Subirats Fort	Forn					x	S/D
S/D	Agustín Torres Fumadó	Forn					x	S/D
S/D	Maria Mayos	Forn					x	S/D
S/D	Vicent	Forn					x	S/D
S/D	Torren Rullo	Forn					x	S/D
S/D	José Agramunt Celma	Quiosc	x	1927				
S/D	Francisco Borrull Lafont	Estanc				x	1909	
Casa Borla	Emili Vives	Estanc					x	1878
S/D	Ventas	Estanc					x	S/D
Tabacs Corsini	S/D	Estanc					x	1920?
Estanc de Piñana	S/D	Estanc					x	1920?
S/D	Andrés Garcia Cardona	Cordilleria	x	1927				
S/D	Francisco Borrull Lafont	Esparteria	x	1927				
S/D	Fran Oliva Subirats	Serralleria	x	1927				
S/D	Basilio Subirats	Muntures				x	1908	
S/D	Francisco Vidal Luna	Joguines	x	1927				
S/D	Enrique Sagrista Albacar	Mobles	x	1927				
S/D	J. Fusté Forcadell	Mobles				x	1918	
La Competidora	Evaristo Julien	Mobles (fúnebres)				x	1914, 1918	
Casa Noé	S/D	Mobles				x	1918	x 1920?
S/D	José Lafont Pilas	Mobles				x	1918	
S/D	Juan Salvadó Gombau	Fruiteria	x	1927				
S/D	Juan Jordà Serret	Palla al detall	x	1927				
S/D	Guillermo Porres Carceller	Palla al detall	x	1927				
S/D	Manuel Quixal Borràs	Palla tallada	x	1927				
S/D	Agustín Ruiz Espuny	Palla tallada	x	1927				
S/D	Rafael Pech Batalla	Palla tallada	x	1927				
S/D	Francisco Lluch Roca	Palla tallada	x	1927				
S/D	Oscar Carvallo Rodríguez	Fertilitzants al detall	x	1927				
S/D	M. Magriñá	Fertilitzants al detall				x	1918	

S/D	Juan Jordà Serret	Fertilitzants al detall	x	1927				
S/D	Luis Montesinos	Fertilitzants al detall			x	1908		
S/D	Manuel Ventas Solé.	Explosius	x	1927				
S/D	Bautista Rebull Cebolla	Teules	x	1927				
S/D	Joaquim Cabanes Suñé	Teules	x	1927				
S/D	Arturo Panisello	Material construcció			x	1904		
S/D	Jaime Nicolás Pablo	Sidra	x	1927				
S/D	Hermenigildo Mesegué Sales	Sabateries	x	1927				
S/D	Juan Moreso Fatsini	Sabateries	x	1927	x	1918		
S/D	Joaquim Roig Fusté	Sabateries	x	1927				
S/D	Adolfo Ventas	Sabateries			x	1918		
S/D	Lluis Ginata Costa	Paper	x	1927				
Porta y Ventas	S/D	Llibreria			x	1905		
Centre Republicà d'Amposta	S/D	Llibreria			x	1916		
S/D	Valentín Bou Lluís	Costals	x	1927				
S/D	Manuel Aranda Alcazar	Costals	x	1927				
S/D	Baldomero Barberà Llorens	Farines al detall	x	1927				
S/D	Facundo Benet Forés	Vehicles i objectes relacionats	x	1927	x	1916, 1917		
S/D	José Plá	Vehicles			x	1916		
S/D	Adolfo Fábregas Comas	Roba i teixits	x	1927	x	1916, 1917	x	S/D
S/D	Jaime Arnal Vallespí	Roba i teixits	x	1927	x	1914	x	S/D 1940?
S/D	Vicent Benlloch Ferrer	Roba i teixits	x	1927				
S/D	Baldomero Escrivà Pujol	Roba i teixits	x	1927				
S/D	Agustín Ráfales Roch	Roba i teixits	x	1927			x	1928
S/D	Baldomero Barberá Solé	Roba i teixits	x	1927				
S/D	José Muñoz	Roba i teixits			x	1906		
Magatzems Vallmasá	S/D	Roba i teixits					x	S/D
S/D	Espanya	Roba i teixits					x	S/D
Tèxtil del Francès	S/D	Roba i teixits					x	S/D
S/D	Blas Sanchís	Màquines cosir			x	1916		
S/D	José Carbó	Màquines cosir			x	1908		
S/D	Teresa Forés	Modista			x	1904, 1905		

S/D	Josefa Arques Ventura	Modista			x	1915		
Sastreria Novedades	Vicente Ortí Fusté	Sastreria	x	1927	x	1918, 1919	x	S/D
Sastreria la Ampostina	S/D	Sastreria			x	1905		
S/D	Esteban Baiges Amadeu	Sastreria	x	1927				
S/D	Jesús Pallarés Pallarés	Sastreria			x	1915		
Barato Ampostino	S/D	Sastreria			x	1908		
S/D	J. Vives Bertomeu	Sastreria			x	1616		
S/D	Francisco Queralt	Sastreria			x	1616		
S/D	F. Domènech	Sastreria			x	1922		
Non plus ultra	José Maria Agramunt	Sastreria			x	1922		
S/D	Monllau	Sastreria					x	S/D
La Fama	Ramón Chordà	Merceria			x	1919	x	1921
S/D	Manuel Ventas Solé	Merceria	x	1927				
S/D	V. Plá	Productes dentals			x	1905		

11.3. Inventari de comerços a partir del buidatge bibliogràfic.

Tot seguit s'incorpora la base de dades. Cal tenir en compte que S/D significa "Sense Determinar".

Comerç	Localització	Propietaris	Data	Observacions	Font
Alimentació Senís	Carrer Major i voltants	S/D	Anterior anys 20?		Subirats, 2012.
Almacenes Vallmasá (tèxtil)	Carrers Sant Nicolau i Sant Miquel	S/D	S/D	Després va ser la botiga de Marisa del Mercat	Subirats, 2012.
Bodega Ampostina	Carrer Major, tocant a l'avinguda	S/D	En funcionament el 1955		Subirats, 2012.
Botiga Aixendri, de mal nom la fustera	Avinguda de la Ràpita	S/D	S/D		Subirats, 2012.
Botiga Cabanes	Prop del parc	S/D	S/D		Subirats, 2012.
Botiga Cintenta la Cavera	Prop del parc	S/D	S/D		Subirats, 2012.
Botiga de Claudio	Prop del parc	S/D	S/D		Subirats, 2012.
Botiga de Jordi	Al barri del Grau, prop de l'actual mercat	S/D	S/D		Subirats, 2012.
Botiga de Musté	Avinguda de la Ràpita	S/D	S/D		Subirats, 2012.
Botiga de Ràfales	Carrer Sant Josep, 20	Agustín Ráfales Roc	En funcionament el 1928	Imatge d'anunci del 1928 a la Guía Oficial de Tortosa y su comarca. "Comercio de tejidos".	Soriano-Montagut, 2006.

Botiga de roba, joguines, merceria....	Avinguda de la Ràpita, 33-35	Adolfo Fàbregas Comas propietari	La casa es va construir el 1913	De l'edifici inicialment només es va construir la planta baixa que es destinà a botiga.	Soriano-Montagut, 2006.
Botiga e Julieta la Calçones	Avinguda de la Ràpita	S/D	S/D		Subirats, 2012.
Botiga el Gallego	Avinguda de la Ràpita	S/D	S/D		Subirats, 2012.
Botiga estanc de la tia Sisqueta	Prop del parc	S/D	S/D		Subirats, 2012.
Botiga Ifigenia	Avinguda de la Ràpita	S/D	S/D		Subirats, 2012.
Botiga Pedro Castillo	Prop del parc	S/D	S/D		Subirats, 2012.
Botiga Santiago	Prop del parc	S/D	S/D		Subirats, 2012.
Botiga tèxtil del Francès	Avinguda la Ràpita	S/D	S/D		Subirats, 2012.
Botiga tèxtil dels germans España	S/D	S/D	Encara està activa	Conegut al poble com porcelaneros. Molts cops venien els productes a terminis, facilitant el pagament a la gent.	Subirats, 2012.
Botiga Teresina la Facuca	Quintanes	S/D	S/D		Subirats, 2012.

Carnisseria de Totio	Carrer Major	S/D	S/D		Subirats, 2012.
Carnisseria dels Coreanos	S/D	S/D	S/D		Subirats, 2012.
Carnisseria Idiarte	S/D	S/D	S/D		Subirats, 2012.
Carnisseria Lafont	S/D	S/D	S/D		Subirats, 2012.
Carnisseria Sabaté o Carrasquet	S/D	S/D	S/D		Subirats, 2012.
Carnisseria senyora Pilar o d'Estoy Fresco	Prop del parc	S/D	S/D		Subirats, 2012.
Carnisseries de Luna	S/D	S/D	S/D		Subirats, 2012.
Casa Borla, on tenia l'estanc Emili Vives Bertomeu	Carrer Major, cantonada amb el carrer Sant Ramón n.16	Emili Vives Bertomeu	El primer propietari va inaugurar aquest estanc el 1878		Soriano-Montagut, 2006.
Casa Chordà	Carrer Major, 26/30	Ramon Chordà	Des de 1921	Imatge d'anunci del 1928 a la Guia Oficial de Tortosa y su comarca. EL BARATO. Imatge anys 30 a Subirats.	Soriano-Montagut, 2006.
Casa Jaume	Sant Joan, 20	Jaume Arnal Vallespí	Possiblement posterior als anys 40.	Anunci a Subirats 415. "Gran comerç de Teixits, Merceria, Paraigües, Sombreros, Cotilles i Confeccions"	Subirats, 2012.

Casa Soquet	S/D	Francisco Llasat	En funcionament als anys 20.		Subirats, 2012.
Comestibles Leonor	Carrer Sant Joan	S/D	S/D		Subirats, 2012.
Comestibles Maria Aurora	Carrer Major i voltants	S/D	Anterior anys 20?		Subirats, 2012.
Comestibles Sebastià	Carrer Major i voltants	S/D	Anterior anys 20?		Subirats, 2012.
Comestibles Shirley	Prop del parc	S/D	S/D		Subirats, 2012.
Comestibles Teresa i Emilio	Carrer Major i voltants	S/D	Anterior anys 20?		Subirats, 2012.
Comestibles Trini	Carrer Major i voltants	S/D	Anterior anys 20?		Subirats, 2012.
Diverses botigues als baixos de les Cases de Queralt	Avinguda de la Ràpita, entre el passatge Conca i el carrer Toledo	S/D	Les cases de Queralt van ser construïdes el 1896		Soriano-Montagut, 2006.
El Siglo	Carrer Major, entre l'estanc Piñana i la farmàcia Ferré	S/D	Foto de final dels anys 20.		Subirats, 2012.
Estanc de Ventas	Carrer Sant Josep	S/D	S/D		Soriano-Montagut, 2006.

Estanc Piñana o de Borla	Carrer Major, gairebé enfront de la Panaderia catalana	S/D	A la foto apareixen els primers llums elèctrics. Finals anys 20?		Subirats, 2012.
Farmàcia Enrique Aubeso Roig, Farmàcia Moderna	Avinguda de La Ràpita, 15	S/D	En funcionament al principi dels anys 20.		Soriano-Montagut, 2006.
Farmàcia Francesc Ferré Cid	Carrer Major, 12	S/D	A partir 1895. Apareix en una foto de final dels anys vint.	Va comprar la Farmàcia el 1891 a Francisco Ferré	Soriano-Montagut, 2006.
Farmàcia Francisco Ferré	Carrer Major, 12	S/D	S/D	La farmàcia de Francisco Ferré anteriorment havia estat propietat de Jaime Escrivà.	Soriano-Montagut, 2006.
Farmàcia Jacinto Ferré Gisbert	Carrer Corsini, 31	Jacinto Ferré Gisbert. A partir del 1948 M.Rosa Corona Pol.	En funcionament el 1904		Soriano-Montagut, 2006.
Farmàcia Jaime Escrivà Pujol	Carrer Sant Joan, 2. Cantonada en la plaça de l'Ajuntament i el carrer Àfrica		Oberta el 1874. El 1891 la va traspasar a Francisco Ferré, que el 1895 la traslladà al carrer Major.	És el mateix edifici on estava la Banca Escrivà, però en l'obertura al carrer Sant Joan.	Soriano-Montagut, 2006.
Farmàcia Jaime Escrivà Pujol	Carrer Sant Joan, 4	S/D	Oberta el 1874	El 1891 la va vendre a Francisco Ferré	Soriano-Montagut, 2006.

Farmàcia José Vicente Puig Sanjuan	Carrer Sant Josep, 18	S/D	El febrer de 1938	L'Ajuntament el va nomenar farmacèutic municipal amb una retribució mensual de 500 ptes.	Soriano-Montagut, 2006.
Ferreteria i mobles casa Noé	Passeig de Palau, 32	S/D	S/D	Venien cargols, teles metàl·liques, eines, bateries de cuina... També tenia una secció de barberia amb navalles d'afaitar, i una secció de mobiliari on venien menjadors i dormitoris.	Subirats, 2012.
Forn d'Agustín Torres Fumadó	Avinguda La Ràpita, 52. Després es va traslladar a la cantonada dels carrers Agustina d'Aragó amb Garcia Morato.	Agustín Torres Fumadó, i el seu fill Pedro Torres.	El 1920 vivia a Amposta	El 1944 encara estava en funcionament, tal com mostra un anunci al programa de Festes Majors de 1944.	Soriano-Montagut, 2006.
Forn d'Antonio Pastor	Carrer Cervantes, 34, cantonada amb el carrer Ronda.	Antonio Pastor	Va nèixer el 1941.		Soriano-Montagut, 2006.
Forn d'Aquiles Barberà Solé o Forn del Templat	Carrer Major, n.5-7	S/D	S/D		Soriano-Montagut, 2006.
Forn de Eleuterio Fornós Vidal o Forn de Tochos	Carrer Sant Josep, 32, cantoner al carrer Major.	Eleuterio Fornós Vidal i fill Eleuterio Fornós.	Primer propietari va nèixer el 1880. Estava en funcionament a finals dels 60.		Soriano-Montagut, 2006.

Forn de Francisco Montserrat Jansa o Forn Vicenta	Carrer Sant Antoni, 33. Després el traslladà a la casa cantonera de l'avinguda Alcalde Palau, 33 i els carrers Sant Antoni i Sant Ramon.	Francisco Montserrat Jansa	Arribà a Amposta el 1909	Tenia com a treballador a Saverino Valmaña que, juntament amb la seua dona Alfonsina Noé, neboda de Francisco Montserrat, van continuar amb el forn.	Soriano-Montagut, 2006.
Forn de Ignacio Magriñá Fornós	Carrer Roig i Treig, 2.	Ignacio Magriñá Fornós	s va nèixer el 1869. A la porta del que era el forn hi consta la data de 1872.	Segons Soriano-Montagut, la porta del forn encara es conserva és petita, amb el marc de pedra, i la inscripció.	Soriano-Montagut, 2006.
Forn de José Curto Martí	Al 1940 el tenia al carrer García Morato. Després el va traslladar al carrer Sant Miquel, 20.	S/D	El 1940 estava en funcionament.		Soriano-Montagut, 2006.
Forn de José Fresquet. Posteriorment Forn d'Adolfo Pastor Almo	Obert inicialment al carrer Nou, 9.	Inicialment José Fresquet. A mitjans dels anys 30 el traspasa a Adolfo Pastor	Primer propietari va nèixer el 1910.	En un anunci de Festes Majors l'any 1929 apareix com a Panadería Mecánica, de Jose Calduch Domènech.	Soriano-Montagut, 2006.
Forn de Juan i Eusebi Arasa Castellà	Plaça de l'Aube, 2. El 1939 el traslladen als baixos de les cases de Queralt	Juan i Eusebi Arasa Castellà	Els propietaris consten a Amposta el 1919.	El local on es van traslladar el 1939 durant la guerra havia estat la cooperativa de forners.	Soriano-Montagut, 2006.
Forn de Juan Ibáñez o Forn de Cupido	Carrer Sant Ramon, 11, cantoner carrer Sant Antoni	Inicialment Juan Ibáñez, després el seu gendre Salvador Montserrat.	El propietari va nèixer el 1872.		Soriano-Montagut, 2006.
Forn de la família Torren, posteriorment de Vicent Rullo	Nucli Antic	S/D	S/D		Subirats, 2012.

Forn de Manuel Subirats Fort	Avinguda Santa Bàrbara, al costat de la plaça Elisabet.	Manuel Subirats i el seu fill Fermín Subirats	El 1932 vivia a Amposta	El 1944 encara estava en funcionament, tal com mostra un anunci al programa de Festes Majors de 1944.	Soriano-Montagut, 2006.
Forn de Maria Mayos	General Sanjurjo, 24	S/D	En funcionament el 1953	Apareix en un anunci al programa de Festes Majors de 1953	Soriano-Montagut, 2006.
Forn de Parròquia	Carrer Sant Isidre, 38	El pare Daniel Calduch, i els fills José i Ramon Calduch.	El pare residia a Amposta el 1904.		Soriano-Montagut, 2006.
Forn de Ramon Martí Andrés	Carrer Navas, 9	Ramon Martí Andrés i el seu fill Ramon Martí	El pare va nèixer el 1875.	Posteriorment el va adquirir Josep Bausili Miró. A l'any 1953 consta Jose Rosa co a successor de Ramon Martí, en un anunci al programa de Festes Majors.	Soriano-Montagut, 2006.
Forn de Tomàs Cid Accensi	Carrer del Grau, cantoner amb Verge del Carme 24	Tomàs Cid i fills Tomàs i Víctor Cid	El pare residia a Amposta el 1918.		Soriano-Montagut, 2006.
Forn de Vicent	S/D	S/D	S/D		Subirats, 2012.
Forn d'Enrique Bailach Bernat	Carrer Sant Roc, 17. El 1940 el va traslladar a carretera Simpàtica, 39.	Enrique consta a la ciutat el 1919	S/D		Soriano-Montagut, 2006.
Forn d'Ismael Córdoba	Carrer Sant Miquel, 24. Després el van traslladar a l'avinguda de Santa Bàrbara, 5.	Ismael Córdoba i fill Ismael Córdoba	El pare va nèixer el 1891.	El 1944 encara estava en funcionament, tal com mostra un anunci al programa de Festes Majors de 1944.	Soriano-Montagut, 2006.

Joieria Salvadó	S/D	S/D	S/D		Subirats, 2012.
Llauneria Noé	S/D	S/D	En funcionament als anys 20.		Subirats, 2012.
Magatzems Fàbregas, casa del Francès	Avinguda de la Ràpita	S/D	En funcionament als anys 40	Roba, joguines, merceria. Fotografies a Subirats 414,415	Subirats, 2012.
Panaderia catalana	Carrer Major, 7.	Baldomero Barberà, el fill Aquiles Barberà, i el nét Aquiles Barberà. Subirats 373 parlen de Tíber Barberà	Possiblement des de finals del segle XIX (el pare havia nascut el 1854 i el fill el 1888).		Soriano- Montagut, 2006.
Pastisseria Alemany o del Tramusset. Dulces Alemany	Avinguda de la Ràpita, prop dels quatre cantons	Juan Alemany	Creada el 1912, inaugurada el mateix dia que les escoles nacionals.		Subirats, 2012.
Queviures de Pepa la Monera	Carrer Major i voltants	S/D	Anterior anys 20?		Subirats, 2012.
Queviures Felicitat, la Col	Carrer Major i voltants	S/D	Anterior anys 20?		Subirats, 2012.
Queviures i comestibles Evelia Cid	Carrer Corsini	S/D	Anterior anys 20?		Subirats, 2012.
Queviures Josefa, mal nom La Melsa	Carrer Major i voltants	S/D	Anterior anys 20?		Subirats, 2012.
Queviures Senís	Carrer Major, tocant a l'avinguda	Família Senís	Té llum elèctrica		Subirats, 2012.

Queviures Teresa	Carrer Major i voltants	S/D	Anterior anys 20?		Subirats, 2012.
Queviures Ventura	Carrer Major i voltants	S/D	Anterior anys 20?		Subirats, 2012.
Queviures Vives	Carrer Major, tocant a l'avinguda	Família Vives	Té llum elèctrica		Subirats, 2012.
Queviures Vives	Carrer Major i voltants	S/D	Anterior anys 20?		Subirats, 2012.
Sastreria Monllau	Avinguda Santa Bàrbara	S/D	Possiblement posterior als anys 40.		Subirats, 2012.
Sastreria Vicent i Rigoberto Ortí	Prop dels quatre cantons	S/D	En funcionament als 40-50		Subirats, 2012.
Tabacos	Carrer Corsini, tocant a l'avinguda de La Ràpita	S/D	En funcionament als anys 20		Subirats, 2012.
Vaqueria Roca	Carrer Sant Joan	S/D	Apareix en una foto que possiblement sigui dels anys 20.	Venien llet	Subirats, 2012.
Vaqueria Juan Ortí fill	Avinguda de la Ràpita, 79	S/D	En funcionament als anys 20		Subirats, 2012.

11.4. Inventari de comerços a partir de l'Arxiu Històric de Tarragona

Tot seguit s'incorpora la base de dades. Cal tenir en compte que S/D significa "Sense Determinar".

A més a més, caldrà tenir en compte que la procedència dels documents sempre és l'Arxiu Històric de Tarragona, mentre que el tipus de fons és Administració perifèrica de l'Estat, i el nom del fons és Delegació Provincial d'Hisenda.

Classificació	Cronologia	Tipus comerç	Propietari del comerç	Direcció del comerç	Observacions
Llibre de registre d'altres industrials i comercials	1910	Botiga	Juan Sugrañes	S/D	Abaceria: botiga on es ven al menor oli, vinagre, llegums seques , abadejo... (Definició de la RAE)
Llibre de registre d'altres	1911	Venta de carn fresca	Jaime Montañés Saura	S/D	
Llibre de registre d'altres industrials i comercials	1911	Carnicer	Mariano Roig Fusté	S/D	Tablajero: persona que ven carn, Carnicer. (Definició de la RAE) 2.Fuster que elabora "taulers". (Definició RAE)
Llibre de registre d'altres	1911	El comercio. Venta de Carn	Sense nom	S/D	
Matrícula industrial	1927	Relotger	Juan Salvadó Subirats	C/ Sant Josep	En aquells moments Amposta tenia 8880 habitants
Matrícula industrial	1927	Sastre sense gèneres	Esteban Baiges Amadeu	Carretera de Tortosa	
Matrícula industrial	1927	Llauner	Juan Barberá Solé	C/Sant Antoni	
Matrícula industrial	1927	Llauner	Ricardo Noé Giné	C/Corsini, 60	
Matrícula industrial	1927	Confiteria	Juan Alemany Bergamasquí	C/Major	
Matrícula industrial	1927	Sastre	Vicente Ortí Fusté	Passeig Palau	
Matrícula industrial	1927	Serralleria	Fran Oliva Subirats	C/Major	
Matrícula industrial	1927	Pastadora forn intermitent	Juan Arasa Castellà	Pl. De la Victòria	
Matrícula industrial	1927	Pastadora forn intermitent	Vicente Bailach Ferreres	C/Sant Roc	
Matrícula industrial	1927	Pastadora forn intermitent	Baldemoro Barberà Llorenç	C/Major, 7	
Matrícula industrial	1927	Pastadora forn intermitent	Daniel Calduch Morera	C/Sant Isidre	
Matrícula industrial	1927	Pastadora forn intermitent	Tomás Cid Ascenci	Carretera de Tortosa	
Matrícula industrial	1927	Pastadora forn intermitent	Emilio Fresquet Guillem	C/Nou, 9	
Matrícula industrial	1927	Pastadora forn intermitent	Eleuterio Fornós Vidal	C/Sant Josep	
Matrícula industrial	1927	Pastadora forn intermitent	Ramón Martí Andreu	C/Rec, 3	
Matrícula industrial	1927	Pastadora forn intermitent	Salvador Montserrat	C/Sant Antoni	Segon cognom no identificat.
Matrícula industrial	1927	Pastadora forn intermitent	Francisco Montserrat	C/Sant Antoni, 23	Segon cognom no identificat.
Matrícula industrial	1927	Quiosc	José Agramunt Celma	Passeig Palau	
Matrícula industrial	1927	Farmàcia	Enrique Aubeso Roig	C/Sant Josep	
Matrícula industrial	1927	Farmàcia	Francisco Ferré Cid	C/Major, 12	
Matrícula industrial	1927	Farmàcia	Jacinto Ferré Gisbert	C/Corsini, 42	
Matrícula industrial	1927	Cordilleria	Andrés Garcia Cardona	C/Corsini, 35	
Matrícula industrial	1927	Esparteria	Francisco Borrull Lafont	C/ Sant Joan	
Matrícula industrial	1927	Joguines	Francisco Vidal Luna	C/Sant Josep	
Matrícula industrial	1927	Mobles de pi	Enrique Sagrista Albarcar	C/ Major	
Matrícula industrial	1927	Fruiteria	Juan Salvadó Gombau	C/Sant Roc, 2	

Matrícula industrial	1927	Palla al venta al detall	Juan Jordà Serret	Passeig Palau	
Matrícula industrial	1927	Palla al venta al detall	Guillermo Porres Carceller	Pl. De la Victòria	
Matrícula industrial	1927	Matèries fertilitzants	Oscar Carvallo Rodríguez	C/Elisa, 3	
Matrícula industrial	1927	Matèries fertilitzants	Juan Jordà Serret	C/Major	
Matrícula industrial	1927	Venta explosius	Manuel Ventas Solé	C/Major	
Matrícula industrial	1927	Venta rellotges de plata	Juan Salvadó Subirats	Passeig Palau	
Matrícula industrial	1927	Venta palla tallada	Manuel Quixal Borràs	Pl. De la Victòria	
Matrícula industrial	1927	Venta palla tallada	Agustín Ruiz Espuny	C/ Sant Pere	
Matrícula industrial	1927	Venta palla tallada	Rafael Pech Batalla	Carretera de Tortosa	
Matrícula industrial	1927	Venta palla tallada	Francisco Lluch Roca	C/Sant Miquel, 27	
Matrícula industrial	1927	Venta de teules	Bautista Rebull Cebolla	C/Major, 39	
Matrícula industrial	1927	Venta de teules	Joaquim Cabanes Suñé	C/Colon, 18	
Matrícula industrial	1927	Venta sidra al menor	Jaime Nicolás Pablo	C/Major	
Matrícula industrial	1927	Venta calçat	Hermenigildo Mesegué Sales	C/Sant Joan, 15	
Matrícula industrial	1927	Venta calçat	Juan Moreso Fatsini	C/Corsini, 54	
Matrícula industrial	1927	Venta calçat	Joaquim Roig Fusté	Passeig Palau	
Matrícula industrial	1927	Ultramarins	José Torren Ribas	C/Major, 12	
Matrícula industrial	1927	Ultramarins	Baldomero Barberà Solé	C/Major, 4	
Matrícula industrial	1927	Venta de paper	Lluís Ginata Costa	C/Major, 18	
Matrícula industrial	1927	Venta costales (puntals)	Valentín Bou Lluís	C/Sant Antoni, 25	
Matrícula industrial	1927	Venta costales (puntals)	Manuel Aranda Alcazar	C/Corsini, 6	
Matrícula industrial	1927	Venta carn fresca	Felipe Luna Plantado	C/Nou, 1	
Matrícula industrial	1927	Venta carn fresca	Ramon Lenis Llebis	C/Major, 1	
Matrícula industrial	1927	Venta carn fresca	Mariano Roig Fusté	Carretera de Tortosa	
Matrícula industrial	1927	Venta carn fresca	Miguel Pertegás Huguet	C/Padilla, 1	
Matrícula industrial	1927	Venta carn fresca	Juan Sabaté Margalef	Passeig Palau	
Matrícula industrial	1927	Venta carn fresca	Juan Ortí Benedito	C/Castillo, 42	
Matrícula industrial	1927	Venta carn fresca	José Ferré Reverté	C/Sant Joan, 27	
Matrícula industrial	1927	Carnisser	José Barberá Roiget	C/Major	
Matrícula industrial	1927	Carnisser	Jacinto Drago Sech	Carretera de Tortosa	
Matrícula industrial	1927	Carnisser	José Sabaté Pallarés	C/Major, 23	
Matrícula industrial	1927	Farines al venta al detall	Baldomero Barberà Llorens	C/Major, 7	
Matrícula industrial	1927	Comestibles	Pedro Aixendri Balagué	C/Sant Joan	
Matrícula industrial	1927	Comestibles	Eusebio Arasa Castellá	C/Sant Antoni	

Matrícula industrial	1927	Comestibles	Jacinto Drago Sech	Carretera de Tortosa	
Matrícula industrial	1927	Comestibles	Alfonso X Guillem	Pl. Santa Susana	
Matrícula industrial	1927	Comestibles	Sebastià Forner Gombau	Pl. Santa Susana	
Matrícula industrial	1927	Comestibles	José Figueres Cid	C/Sant Pere	
Matrícula industrial	1927	Comestibles	Salvador Polo Gombau	C/Sant Josep, 11	
Matrícula industrial	1927	Comestibles	Josefa Langa Gimenez	Carretera de Tortosa	
Matrícula industrial	1927	Comestibles	Francisco Roig Ripollés	C/Rec	
Matrícula industrial	1927	Comestibles	Jaime Vives Cucurull	C/Major, 3	
Matrícula industrial	1927	Comestibles	José Fornós Barberá	C/ Sant Just, 5	
Matrícula industrial	1927	Comestibles	Juan Barberá Solé	C/Corsini, 22	
Matrícula industrial	1927	Comestibles	Juan Batiste Pla Solé	Passeig Palau	
Matrícula industrial	1927	Comestibles	Daniel Aguiló Panisello	C/Sant Antoni, 14	
Matrícula industrial	1927	Comestibles	Francisco Llasat Gas	Passeig Palau	
Matrícula industrial	1927	Botiga	Mariano Domingo Benito	C/ Sant Josep	Abaceria: botiga on es ven al menor oli, vinagre, llegums seques , abadejo... (Definició de la RAE)
Matrícula industrial	1927	Botiga	Consuelo Sabaté Pallarés	C/Major, 26	Abaceria: botiga on es ven al menor oli, vinagre, llegums seques , abadejo... (Definició de la RAE)
Matrícula industrial	1927	Botiga	Domingo Talarn Jornet	C/Major, 26	Abaceria: botiga on es ven al menor oli, vinagre, llegums seques , abadejo... (Definició de la RAE)
Matrícula industrial	1927	Botiga	José Maria Arques Ventura	Carretera de Santa Bàrbara	Abaceria: botiga on es ven al menor oli, vinagre, llegums seques , abadejo... (Definició de la RAE)
Matrícula industrial	1927	Botiga	Juan Martinez Una	Carretera de Santa Bàrbara	Abaceria: botiga on es ven al menor oli, vinagre, llegums seques , abadejo... (Definició de la RAE)
Matrícula industrial	1927	Botiga	José Fornós Barberà	Passeig Palau	Abaceria: botiga on es ven al menor oli, vinagre, llegums seques , abadejo... (Definició de la RAE)
Matrícula industrial	1927	Botiga	Jose Maria Aixendri Lapiza	Pl. Santa Susana	Abaceria: botiga on es ven al menor oli, vinagre, llegums seques , abadejo... (Definició de la RAE)
Matrícula industrial	1927	Botiga	Francisco Garcia Puyo	C/Nou, 15	Abaceria: botiga on es ven al menor oli, vinagre, llegums seques , abadejo... (Definició de la RAE)
Matrícula industrial	1927	Botiga	Julio Solé Garcia	C/ Major	Abaceria: botiga on es ven al menor oli, vinagre, llegums seques , abadejo... (Definició de la RAE)
Matrícula industrial	1927	Botiga	Francisco Talarn Jornet	C/Sant Josep	Abaceria: botiga on es ven al menor oli, vinagre, llegums seques , abadejo... (Definició de la RAE)
Matrícula industrial	1927	Botiga	Jaime Sebastià Messegué	C/Victoria, 16	Abaceria: botiga on es ven al menor oli, vinagre, llegums seques , abadejo... (Definició de la RAE)
Matrícula industrial	1927	Botiga	Antonio Cañelles Causa	Passeig Palau, 17	Abaceria: botiga on es ven al menor oli, vinagre, llegums seques , abadejo... (Definició de la RAE)
Matrícula industrial	1927	Venta roba feta	Adolfo Fábregas Comas	Passeig Palau	

Matrícula industrial	1927	Ferreteria	Joaquim Noé Balada	Passeig Palau	
Matrícula industrial	1927	Ferreteria	Juan Noé Balada	C/ Sant Joan	
Matrícula industrial	1927	Ferreteria	Elvira Royo Fortuny	C/ Sant Joan	
Matrícula industrial	1927	Ferreteria	Bonaventura Sanchís Reig	C/ Major, 7	
Matrícula industrial	1927	Venta de teixits	Jaime Arnal Vallespí	C/Sant Joan, 18	
Matrícula industrial	1927	Venta de teixits	Vicent Benlloch Ferrer	C/Major	
Matrícula industrial	1927	Venta de teixits	Baldomero Escrivà Pujol	Pl. Constitució	
Matrícula industrial	1927	Venta de teixits	Agustín Raffles Roch	C/Sant Josep	
Matrícula industrial	1927	Venta de teixits	Baldomero Barberá Solé	C/Major, 14	
Matrícula industrial	1927	Venta <i>velocipecos</i>	Facundo Benet Forés	C/Sant Josep	
Matrícula industrial	1927	Merceria	Manuel Ventas Solé	C/Corsini	
Matrícula industrial	1927	Ultramarins	José Escudé Valls	Passeig Palau, 38	
Matrícula industrial	1927	Ultramarins	Eleuterio Ferré Gisbert	C/Major	

11.5. Inventari de comerços a partir del buidatge hemerogràfic

Tot seguit s'incorpora la base de dades. Cal tenir en compte que S/D significa "Sense Determinar".

A més, cal tenir en compte que, excepte el nº d'identificació 1, que pertany a la Biblioteca hemeroteca municipal de Tarragona, la resta provenen tots de la Biblioteca virtual de premsa històrica.

Nº Id.	Nom publicació	Data edició	Pàgina	Nº publicació	Redacció/ administració/ bústia	Contingut	Establiment-propietari Representant	Tipus producte o activitat	Observacions
1	Diario de Tarragona	04/02/1903	2	30	Tarragona	Vacants	Farmacèutic municipal	Farmacèutica	Creació plaça farmacèutic municipal
2	Diari el Faro	20/06/1904	3	1	Amposta	Anunci publicitari	La Reusense. Sugrañes	Comestibles	
3	Diari el Faro	20/06/1904	4	1	Amposta	Anunci publicitari	Constructors d'obres. Arturo Panisello	Rajoles, teules, elements de construcció.	
4	Diari el Faro	15/07/1904	4	3	Amposta	Anunci publicitari	Casa Noé	Comestibles	
5	Diari el Faro	30/07/1904	4	4	Amposta	Anunci publicitari	José Manuel Gavaldá	Fàbrica gasoses. Gasoses de venta al menor.	
6	Diari el Faro	15/08/1904	6	5	Amposta	Anunci publicitari	Farmàcia Jacinto Ferré Gisbert	Productes farmacèutics	
7	Diari el Faro	15/08/1904	8	5	Amposta	Anunci publicitari	Teresa Forés.	Modista. Roba	
8	Diari el Faro	16/08/1904	7	5	Amposta	Anunci publicitari	El Siglo. Viuda de M. Ventas.	Ferreteria, bijuteria, quincalla...	
9	Diari el Faro	15/09/1904	4	7	Amposta	Anunci publicitari	Juan Noé.	Comestibles, productes per a la llar.	Evolució anunci
10	Diari el Faro	30/09/1904	4	8	Amposta	Anunci publicitari	Cipriano Muñoz. Comestibles	Comestibles	
11	Diari el Faro	31/10/1904	4	10	Amposta	Anunci publicitari	El Siglo. Viuda de M. Ventas.	Paraigües	Evolució anunci
12	Diari el Faro	20/01/1905	4	17	C/Sant Antoni nº 9 1º 2, Amposta	Anunci publicitari	Porta y ventas.	Corresponsals de llibres i revistes	
13	Diari el Faro	10/02/1905	4	19	C/Sant Antoni nº 9 1º 2, Amposta	Anunci publicitari	Teresa Forés.	Modista. Roba	Evolució anunci
14	Diari el Faro	10/03/1905	4	22	C/Sant Antoni nº 9 1º 2, Amposta	Anunci publicitari	La Perfección. Sr. Rebull	Fàbrica de gasoses. Venta al menor	
15	Diari el Faro	30/05/1905	4	30	C/ Sant Josep nº 20, Amposta	Anunci publicitari	Sastreria la Ampostina	Roba, vestits d'hòmens.	
16	Diari el Faro	30/05/1905	4	30	C/ Sant Josep nº 20, Amposta	Anunci publicitari	Genaro Torrent.	Comestibles	És el mateix anunci, que fa referència a un producte a la venta en aquests establiments
17	Diari el Faro	30/05/1905	4	30	C/ Sant Josep nº 20, Amposta	Anunci publicitari	Cipriano Muñoz.	Comestibles	

18	Diari el Faro	10/06/1905	4	31	C/ Sant Josep nº 20, Amposta	Anunci publicitari	V.Pla	Dentadures artificials.	
19	Diari el Faro	27/07/1916	3	178	C/ Sant Josep nº 12, Amposta	Anunci publicitari	Farmàcia Moderna. Enrique Aubeso	Productes farmacèutics	
20	Diari el Faro	27/07/1916	4	178	C/ Sant Josep nº 12, Amposta	Anunci publicitari	Facundo Benet.	Motocicletes y bicicletes	
21	Diari el Faro	27/07/1916	4	178	C/ Sant Josep nº 12, Amposta	Anunci publicitari	La Estrella. Juan Alemany.	Pastisseria y confiteria	
22	Diari el Faro	27/07/1916	4	178	C/ Sant Josep nº 12, Amposta	Anunci publicitari	Jose Pla.	Mecànic, venta motocicletes i bicicletes	
23	Diari el Faro	27/07/1916	4	178	C/ Sant Josep nº 12, Amposta	Anunci publicitari	Teixits Fábregas	Tovallols, teixits per a la llar, camises, vestits, barrets, merceria...	
24	Diari el Faro	27/07/1916	4	178	C/ Sant Josep nº 12, Amposta	Anunci publicitari	Juan Aubeso.	Comestibles i ultramarins	
25	Diari el Faro	27/07/1916	4	178	C/ Sant Josep nº 12, Amposta	Anunci publicitari	Blas Sanchis.	Màquines de cosir marca Singer.	
26	Diari el Faro	25/11/1916	2	195	C/ Sant Josep nº 12, Amposta	Anunci publicitari	Centre Republicà d'Amposta.	Venta llibres	Obra Marcel·lí Domingo
27	Diari el Faro	26/07/1917	4	230	C/ Sant Josep nº 12, Amposta	Anunci publicitari	Magatzems Fábregas	Confeccions, merceria, teixits, novetats.	Evolució anunci
28	Diari el Faro	31/01/1918	4	248	C/ Sant Josep nº 12, Amposta	Anunci publicitari	La Competidora. Evaristo Julien	Taller d'ebenisteria i funerària.	
29	Diari el Faro	21/03/1918	4	249	C/ Sant Josep nº 12, Amposta	Anunci publicitari	J. Fusté Forcadell	Taller de fusteria i ebenisteria	
30	Diari el Faro	04/04/1918	4	257	C/ Sant Josep nº 12, Amposta	Anunci publicitari	Gran zapateria de J. Moreso. Sucursal d'Amposta d' Arturo Panisello	Sabates	
31	Diari el Faro	25/04/1918	4	260	C/ Sant Josep nº 12, Amposta	Anunci publicitari	Casa Noé	Mobles	Evolució anunci
32	Diari el Faro	27/06/1918	4	269	C/ Sant Josep nº 12, Amposta	Anunci publicitari	Eleuterio Sanchis	Champan Lumen	
33	Diari el Faro	31/10/1918	3	233	C/ Sant Josep nº 12, Amposta	Anunci publicitari	Sastreria Novedades. Vicente Ortí	Roba, vestits d'hòmens.	
34	Diari el Faro	28/11/1918	4	237	C/ Sant Josep nº 12, Amposta	Anunci publicitari	M. Magriñá. Sucursal de Tarragona.	Adob, nitrat de sosa...	

35	Diari el Faro	26/12/1918	3	241	C/ Sant Josep nº 12, Amposta	Vacants	Magatzems Fábregas		Anunci aprenent magatzems Fábregas
36	Diari el Faro	27/02/1919	3	250	C/ Sant Josep nº 12, Amposta	Anunci publicitari	Merceria la Fama, de Chordà hermanos	Merceria	
37	Diari el Faro	11/09/1919	4	263	Amposta	Anunci publicitari	La Confianza. Antonio Domingo Gasol	Comestibles	
38	Diari el Liberal	09/09/1906	4	42	C/ Sant Josep nº 18, Amposta	Anunci publicitari	José Muñoz.	Teixits	
39	Diari el Liberal	28/10/1906	3	48	C/ Sant Josep nº 18, Amposta	Anunci publicitari	Blas Sanchis.	Farines y despulles, cafè, arròs, pastes per a sopes...	
40	Diari el Liberal	15/08/1908	4	139	C/ Sant Josep nº 18, Amposta	Anunci publicitari	Basilio Subirats.	Muntures.	
41	Diari el Liberal	15/08/1908	4	139	C/ Sant Josep nº 18, Amposta	Anunci publicitari	Barato Ampostino. Sucursal Juan Bta. Álvarez.	Sastreria	
42	Diari el Liberal	15/08/1908	4	139	C/ Sant Josep nº 18, Amposta	Anunci publicitari	Jose Carbó. Wertteim. Representante.	Màquines i agulles de cosí.	
43	Diari el Liberal	15/08/1908	3	139	C/ Sant Josep nº 18, Amposta	Anunci publicitari	Forcadell Garcia.	Adobs	
44	Diari el Liberal	28/02/1909	4	160	C/ Sant Josep nº 18, Amposta	Anunci publicitari	José Olmos Romeu. Representante antimalarico Santos	Remeis	
45	Diari el Liberal	28/03/1909	3	165	C/ Sant Josep nº 18, Amposta	Notícia	Estanc. Francisco Borrull Lafón	Tabacs i altres productes.	Columna de cròniques
46	Diari el Liberal	31/10/1909	4	196	C/ Sant Josep nº 18, Amposta	Anunci publicitari	Casa Piñana	Venta d'animals, gallines.	
47	El eco de la comarca	05/12/1914	4	3	C/ Major nº 20. Amposta	Anunci publicitari	Jaime Arnal Vallespí.	Productes de merceria, teixits, perfums	
48	El eco de la comarca	05/12/1914	4	3	C/ Major nº 20. Amposta	Anunci publicitari	Felipe Luna Plantado.	Venta de llet de vaca.	
49	El eco de la comarca	05/12/1914	4	3	C/ Major nº 20. Amposta	Anunci publicitari	Agustín Gonzalez Querol	Comestibles i ultramarins	
50	El eco de la comarca	25/12/1914	4	6	C/ Major nº 20. Amposta	Anunci publicitari	Genaro Torren	Comestibles	Evolució anunci

51	El eco de la comarca	24/01/1914	4	10	C/ Major nº 20. Amposta	Anunci publicitari	Evaristo Julien	Venta d'allò relacionat en un acte fúnebre.	
52	El eco de la comarca	14/02/1915	3	13	C/ Major nº 20. Amposta	Anunci publicitari	Juan Aubeso.	Comestibles i ultramarins	Evolució anunci
53	El eco de la comarca	14/02/1915	3	13	C/ Major nº 20. Amposta	Anunci publicitari	Farmàcia Moderna. Enrique Aubeso	Productes farmacèutics	Evolució anunci
54	El eco de la comarca	06/04/1915	4	20	C/ Major nº 20. Amposta	Anunci publicitari	Josefa Arques Ventura. Modista. Màquines Evaristo Julien	Roba, vestits d'hòmens.	
55	El eco de la comarca	25/04/1915	4	23	C/ Major nº 20. Amposta	Anunci publicitari	Sastreria. Jesús Pallarés Pallarés	Roba, vestits d'hòmens.	
56	El eco de la comarca	30/05/1915	4	28	C/ Major nº 20. Amposta	Anunci publicitari	La Reusense. Comestibles Sugrañes	Comestibles, diversos productes d'alimentació.	Evolució anunci
57	El eco de la comarca	03/10/1915	3	46	C/ Major nº 20. Amposta	Notícia	Farmàcia Ferré	Farmacèutica	Columna de cròniques. Estudis de farmàcia a Barcelona del Sr. Lluís Ferré
58	El eco de la comarca	17/10/1915	3	48	C/ Major nº 20. Amposta	Anunci publicitari	Ramon Senís.	Venta d'animals, vaques.	Columna de cròniques
59	El eco de la comarca	31/10/1915	3	50	C/ Major nº 20. Amposta	Notícia	La Estrella. Juan Alemany	Pastisseria i confiteria	Columna de cròniques. Evolució de l'anunci
60	El eco de la comarca	25/12/1915	3	58	C/ Major nº 20. Amposta	Notícia	La Mariposa. Eleuterio Ferrer.	Torrans, neules, llaunes de conserva de peix i altres comestibles i productes.	Columna de cròniques
61	El eco de la comarca	07/05/1916	3	77	C/ San Antonio nº 27, 2 Amposta	Notícia	Francisco Queralt. Sastre "ambulante" provinent de Reus	Roba, vestits d'hòmens.	Columna de cròniques.

62	El eco de la comarca	27/08/1916	3	93	C/ San Antonio nº 27, 2 Amposta	Vacants	Arnal Vallespí	Teixits	Columna de cròniques. Aprenent per a la Botiga de teixits Arnal Vallespí
63	El eco de la comarca	01/10/1916	2	98	C/ San Antonio nº 27, 2 Amposta	Anunci publicitari	Vives Bertomeu	Venta vestits d'hòmens home.	
64	El eco de la comarca	07/01/1917	4	112	C/ San Antonio nº 27, 2 Amposta	Anunci publicitari	Facundo Benet.	Armes, gramòfons i discos	Obertura nova tenda
65	El eco de la comarca	11/08/1918	3	195	C/ San Antonio nº 27, 2 Amposta	Anunci publicitari	La Primavera. Zapateria de Adolfo Ventas	Sabates	
66	El eco de la comarca	11/08/1918	3	195	C/ San Antonio nº 27, 2 Amposta	Anunci publicitari	José Lafont Pilas	Escriptoris i cascs.	
67	El eco de la comarca	27/04/1919	3	231	C/Doctoral Martínez nº 2. Amposta	Anunci publicitari	Sastreria Vicent Ortí	Roba, vestits d'hòmens.	Evolució anunci
68	El eco de la comarca	07/12/1919	3	262	C/Doctoral Martínez nº 2. Amposta	Anunci publicitari	La Valenciana. Pascual Vallés	Confiteria i pastisseria	
69	El eco de la comarca	07/12/1919	3	262	C/Doctoral Martínez nº 2. Amposta	Vacants	Confiteria Juan Alemany	Confiteria i pastisseria	Aprenent pastisseria Alemany
70	El eco de la comarca	21/05/1922	4	385	C/Doctoral Martínez nº 2. Amposta	Anunci publicitari	Sastreria F. Domènech	Roba, vestits d'hòmens.	
71	El eco de la comarca	24/06/1922	4	390	C/Doctoral Martínez nº 2. Amposta	Anunci publicitari	Farmàcia Moderna. Enrique Aubeso	Productes farmacèutics	Evolució anunci
72	El eco de la comarca	15/10/1922	4	405	C/Doctoral Martínez nº 2. Amposta	Anunci publicitari	Sastreria Non Plus Ultra. Jose Maria Agramunt	Roba, vestits d'hòmens.	

11.6. Inventari d'objectes comercials a partir de Museus en línia

Museu	Nº registre	Nom de l'objecte	Autor	Material	Dimensions	Lloc procedència	Cronologia	Context	Classificació	Enllaç web permanent
Museu de les Terres de l'Ebre	08168	Romana amb piló	Desconegut	Ferro	32 x 104 x 7 cm	Amposta	1930	Activitat comercial	Instrument mesura	http://www.museusenlinia.gencat.cat/eMP/eMuseumPlus?service=ExternalInterface&module=collection&objectId=1789893&viewType=detailView